

משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
אגף א' חינוך ילדים ונוער בסיכון

קידום נוער - תוכנית היל"ה

השכלת יסוד ולימודי השלמה

**מדריך למורה במקצוע
מארג שפה סיפורים ושירה
ברוח אקולטורציה וחינוך להבנה**

**תוכנית לימודים למסלול לימודי תעודה
10 שנות לימוד**

כותבות התוכנית:

זיוה אילני אילת כ"ץ

עדכונים: ישראלה הלזנר אילת כ"ץ

2017

תוכן עניינים

עמודים	נושא
3-4	רציונל
20 - 5	תפיסת העולם אקולטורציה וחינוך להבנה
23 - 21	סילבוס טבלה מארגנת – מסלולי הלמידה
24-32	הסיפור הקצר – הקדמה, מטרות, מבנה
33-42	אחרי 20 שנה
43-48	אוסף הבולים
49-59	חלום בדמי כבוד
60-62	משלים אתיופיים
63-70	המחרוזת
71-74	לשבור את החזיר
75-80	שמונה עיניים
81-87	זיקית
88-91	הגן המפליג למרחקים
92-94	שירה- הקדמה
95-104	גאווה – דליה רביקוביץ
105-106	הליכה לקיסריה – חנה סנש
107-110	אור וצל – לאה גולדברג
111-114	תרזה יפה – ח.נ. ביאליק
117 - 115	להתעורר – הדג נחש
118-125	נקמת הילד המגמגם – רוני סומק
126-129	פיגומים – ארז ביטון
130-137	פגישה, חצי פגישה – רחל
138-141	אומץ – יונתן גפן
142-143	יא' 2 – טונה

רציונל התוכנית "מארג שפה"

כדברי הסופר עמוס עוז: " העברית שלנו החדשה חצייה סלע מוצק וחצייה חולות נודדים. הסלע אינו אחיד- יש בו שכבות "סלע בראשית", ישנן אבנים רכות יותר וישנן תרכובות מאוחרות.... ככלות הכול גבולות השפה הם גבולות עולמך...".

התוכנית מארג שפה מתייחסת לשפה כאמצעי תקשורת בהקשר חברתי, התרבותי, ההשכלתי והאישי.

רכישת שפה אינה רק אוסף של מיומנויות שניתן לשלפן במצבים שונים, אלא רכישה של ידע, תיאורטי ופרקטי כאחד, על השפה, בתוך הקשרים משמעותיים ומגוונים.

השפה מתפתחת תוך כדי פעילות ממשית בתוך הקשר חברתי תומך ותוך כדי אינטראקציה בין רכיבי השפה [דיבור, האזנה, כתיבה, קריאה, וכמובן הידע המטא לשוני].

ההיחשפות והרכישה נעשים בהדרגתיות, על פי תנאי ההקשר (גיל, סביבה, תרבות, יכולות קוגניטיביות), יכולת אוריינות כוללת התנהגויות, תפיסות ועמדות, הקשורות לטקסטים מסוגים שונים, בהם נתקל הפרט בחייו, על מנת למלא אחר הצרכים האישיים החברתיים והתרבותיים.

התוכנית "מארג שפה" נבנתה מתוך תפיסה המאמינה בקיום קשר מתמיד בין השימוש בשפה לבין החשיבה על השפה ועל השימושים השונים בה.

התוכנית מתייחסת להוראת השפה כאל פעילות של מסירת "מפתחות" המסייעים ללומדים בקריאה, כתיבה, דיבור, הבניית ידע, לשון בהקשר, מבנה משפט תקין. הסוגות הנלמדות משמשות לא רק להרחבת עולמו ולהרחבת אוצר המילים והשפה של הלומד, אלא גם כעזר בלשון הכתובה והמדוברת להעשרת התנסויותיו, ידיעותיו ולשיפור תפקודו בעולם האנושי החברתי.

המטרות

- לעודד את הלומדים להתנסות בקריאה וכתיבה בהתאם לגילם ויכולתם.
- לטפח לומדים בעלי עניין וסקרנות, יחד עם ביקורתיות.
- לחזק את תחושת היכולת והמסוגלות של הלומדים.
- להכיר ללומדים מגוון סוגות המרחיבות את הידע הכללי.
- לשפר אוצר מילים ופריטי לשון בעקבות מפגש עם טקסטים שונים ומגוונים.

- לפתח את השפה על גווניה הרבים.
- לשפר תקשורת בין אישית בסיטואציות לימודיות וחברתיות.
- להקנות מיומנויות להבנת המשמעויות הגלויות והסמויות בטקסט.

בבניית התכנית נלקחו בחשבון גם צרכיה המיוחדים של אוכלוסיית היעד, כלומר תלמידים המגיעים לפרקי זמן קצובים, שבהם הם אמורים להשלים שלבים שלא זכו ללמוד, או שלא עמדו בהם בלימודיהם טרם הגעתם לתוכנית היל"ה.

השלמת עשר שנות לימוד היא שלב ביניים בדרך אל מטרת היעד של השלמת חוק חינוך חובה, והמסגרות שלנו עלולות להיות ההזדמנות האחרונה שלהם להגשמת מטרה זו בעודם בגיל המתאים.

אי לכך, ההוראה היא בדגש מתן בסיס ידע רחב, המלווה בעבודה ממוקדת ובתרגול רב. מארג שפה הוא מקצוע בסיסי והכרחי להתפתחות וצמיחה לימודית עתידית.

לרשותכם המורים שני מדריכים למורה

המדריך הראשון מיועד ללימוד והוראת:

לשון, הבעה והבנה, תחביר, כתיבת מכתב, סוגי טקסטים.

המדריך השני מיועד ללימוד והוראת:

סיפורים ושירה

אקולטורציה הומנית וחינוך להבנה - התפיסה הפדגוגית של תוכנית היל"ה

למורים המלמדים,

במדריך למורה שלפניכם (סיפורים ושירה) תוכלו למצוא רעיונות, כלים, מתודות הנחיות והצעה לפעילויות בדרך ליישום והטמעת האקולטורציה והחינוך להבנה במקצוע מארג שפה.

אתם השותפים שלנו לדרך המתייחסת לא רק לשאלה מה לומדים? אלא גם לשאלה איך לומדים, וזוהי אחריותכם כמורים המנחים את הלומדים בתהליך הלמידה במקצוע.

המסע המשותף לעבר אתגר החינוך להבנה הוא ארוך. אנו מאמינים כי הוא מוביל לדרך הנכונה, למרות הקשיים והאתגרים הצפויים בתהליך.

הדרך הצפויה ללומדים ולכם היא מרתקת, התהליך שתעברו מרגש פורה ומפרה עם הרבה רגעים של גילויים פדגוגיים מסקרנים ומפתיעים תוך יצירת תובנות חדשות.

אתם, שותפים טבעיים לחזון ולתפיסה החינוכית ערכית פדגוגית של תוכנית היל"ה האקולטורציה ההומנית והחינוך להבנה, ומהווים חוליה משמעותית בהובלה ויישום הרעיון מהלכה למעשה. תהליך ההטמעה אינו יכול להתרחש בלעדיכם.

המהלכים העיקריים ליישום והטמעת אקולטורציה וחינוך להבנה.

- המדריך למורה במקצוע מארג שפה למסלול 10 שנות לימוד. (סיפורים ושירה)
- השתלמות בחינוך להבנה דיסציפלינארית וכללית בהיקף של 30 שעות - בסביבת הלמידה של מטח.
- חוברת **צעד אחר צעד ליישום והטמעת אקולטורציה וחינוך להבנה** המלווה את תוכניות הלימודים – מדריכים למורה. נמצאת באתר היל"ה/עתיד.
- הובלת הוראה למידה ברוח ההבנה ע"י רכזי המקצוע כל אחד בתחומו.
- הובלה וקידום האקולטורציה הומנית והוראה עתירת הבנה ביחידות על ידי המנחים הפדגוגיים ומנהלי ההשכלה

אנו סוללים יחד את הדרך

אקולטורציה הומנית וחינוך להבנה - התפיסה הפדגוגית של תוכנית היל"ה

"כל האמיתות הן קלות להבנה ברגע שגולו, רק צריך לגלות אותן." ~ גלילאו גליליי
אקולטורציה הומנית כתפיסה פדגוגית חינוכית ערכית, שמה במרכזה התנסות ותהליכי הוראה למידה שמטרתם להשפיע על דפוסי ואופן חשיבתו של הלומד לאור ערכים חברתיים ותרבותיים בחברה ובתרבות בה הוא חי.

פירושה גם מתן הזדמנות לנערים/ות לקבל ידע מיומנויות וכלים תוך כדי חשיפה והתנסות בתרבות בזיקה לעולמות תוכן ומשמעות, ובכך לסייע להם להבין ולהרחיב את עולמם.

הבוגר הרצוי של קידום נוער-היל"ה הוא אדם סקרן, חושב, בעל זיקה לעולמות תוכן עשירים, אדם בעל רגישות מוסרית ומחויבות לטוב הכללי: אדם שחייו עתירי תוכן ומשמעות.

לאקולטורציה בהיל"ה שני מוקדים:

מוקד ראשון - התנסות בחוויות תרבות.

מוקד שני - התנסות בחוויות קוגניטיביות רגשיות וחברתיות שמטרתה הבנה.

בני הנוער מביאים איתם את עולמם האישי תרבותי. במהלך תהליך הלמידה הם פוגשים ומתנסים בתרבות וידע עולם המצוי מחוץ להם. במפגש הזה מתחולל משהו חשוב. המפגש מסייע ומרחיב את עולמם ע"י קבלת ידע, פיתוח השקפת עולם ונקודות מבט שונות, פיתוח חשיבה ביקורתית ופיתוח יצירתיות. כל אלה מסייעים להם בתהליך גיבוש הזהות האישית.

למה דווקא אקולטורציה?

1. כי אי אפשר לנתק את החיים מתרבות וחברה. הבוגר הרצוי מתגבש ופועל

בשיח ודיאלוג בסביבה חברתית תרבותית.

2. כי האקולטורציה מאפשרת הרחבת אופקים, הבנת העולם, והבנת "עצמי"

כי האקולטורציה מכשירה באמצעות השראה והעצמה, כך הלומדים יכולים לממש יכולות תרבותיות ואישיותיות שיסיעו להם לחיות חיים אוטונומיים בעלי משמעות ערכית במעגלים חברתיים ותרבותיים.

3. כי האקולטורציה מאפשרת לנוער שלנו להתנסות: בערכים, יופי, סקרנות, יצירתיות, עומק - "שורשים וכנפיים" כך שמבטם הוא להסתכל גבוה כלפי מעלה.

4. דווקא את הנוער המגיע אלינו ראוי לחנך לאור אידיאולוגית האקולטורציה לאור החסכים התרבותיים העולמיים של חלקם. עלינו להעניק להם עושר תרבותי, כי תרבות היא לא כמו DNA היא דבר נרכש.

5. עלינו לתת במה וביטוי לעושר ולהון התרבותי שהם מביאים, ולהפגישם עם אוצרות תרבות בכל התחומים: מוזיקה, תיאטרון, ספרות, פילוסופיה, דת, מוסר, היסטוריה, אזרחות וכו'...

אנו נמצאים היום בתקופה בה ההתפתחות הטכנולוגית מהירה ביותר, והמציאות היומיומית משתנה כל הזמן. האתמול לא מעיד על המחר. קשה לדעת לאיזה עתיד אנו מכינים את בני הנוער שלנו. כאן התפיסה החינוכית פדגוגית שלנו משמשת כמגדלור וכמצפן.

פרופ' צבי לס ז"ל כתב: "המורה אינו סוכן של המדינה ואף לא של החברה; הוא סוכן רק של הילדים שהוא מופקד על פיתוח יכולתם האינטלקטואלי והמוסרית. החינוך מופקד על האנושי שבאדם".

מכאן שעלינו לחשוב כל הזמן על הבוגר הרצוי של קידום נוער היל"ה. כיצד הוא יצא לעולם? מה נלמד אותו? במה נצייד אותו?

תפקיד המורים ואנשי חינוך טיפול לסייע לנערים/ות להפוך להיות בוגרים בעלי ערך ובעלי מסוגלות לתרום להיות מעורבים ולהשפיע על החברה. בוגרים השואפים להשגת יעדים אישיים. בוגרים ערכיים הנוהגים בכבוד ובדיאלוג מכבד עם סביבתם.

מדוע כה חשוב לטפח ערכים?

- החיים סביבנו משתנים במהירות ואנו זקוקים ל"שורשים"
- ערכים מעניקים יציבות, משמעות, שלאורם אנו פוסעים.
- הערכים מאפשרים שותפות אנושית בסיסית.
- הגלובליזציה, התקשורת והטכנולוגיה, חושפות אותנו לשונות חברתית, תרבותית וכלכלית.
- בעולם שבו מתרבים קונפליקטים חברתיים, תרבותיים ולאומיים, יש מקום חשוב לערכים.
- טיפוח גישה רב-תרבותית פלורליסטית - היא הכרח המציאות בחברה מגוונת ומורכבת.

המורה בהיל"ה הוא מורה הומני

- מקבל את הנער/ה כאדם, ללא שיפוט.
- יוצר יחסי אמון בטחון וכבוד הדדי עם הנער/ה
- מגלה הבנה ואמפתיה.
- מאמין ביכולת של הנערים/ות ללמוד. מאפשר, תומך, מלווה ומנחה למידה משמעותית רלוונטית ברוח האקולטורציה ההומנית וחינוך להבנה.

בתכנית היל"ה, כמו בבתי הספר מלמדים ידע דיסציפלינארי, ברור שאתם המורים רוצים שהתלמידים יבינו אותו!

כולנו מודעים לכך שאפשר לרכוש ידע ללא הבנה – לשנן אותו לצורך בחינה ולשכוח. בתפיסת האקולטורציה וחינוך להבנה, אנחנו מציעים דרכים/רעיונות/ באופן בו הלומדים יבינו ידע יפנימו ויטמיעו, ובאמצעותו יבינו טוב יותר את העולם ואת עצמם.

מבנה תחום הדעת הינו סך בסיסי הידע והמיומנויות של המקצוע כפי שהוגדרו בתכניות הלימודים, ובכך מהווים את תשתית הידע המשותפת לכלל בוגרי מערכת החינוך. הוא כולל את ליבת הידע, הכשרים והמיומנויות המהווים את 'הלב הפועם' של תחום הדעת, ובתוך כך עוסקים:

- בליבת הידע של תחום הדעת לפי מבנה תחום הדעת.
- במושגים בסיסיים המהווים את השפה של תחום הדעת.
- במיומנויות עיקריות בתחום הדעת.
- בידע ומיומנויות החיוניים כדי לאפשר למידה עצמאית.

תכנית הלימודים אמורה להציג בפני הלומדים תמונה של תחום דעת שהיא תרבות בפני עצמה, על כל היבטיה. אמצעים להסתכל על העולם להבין תופעות ומושגים ולהסבירם. לקחת מצבים, רעיונות תהליכים מתחום הדעת ל"תרגום" אותם למושגים שהתלמידים מבינים וחיים אותם, ובכך להפוך את השיעורים לרלוונטים ולאפשר צמיחה והתפתחות מתוך סקרנות ותשוקה.

"הבנה לשם הבנה" ברוח אידאולוגיית האקולטורציה היא כפי שאמר של סוקרטס: "חיים שאין בהם חקירה חתירה להבנה אינם ראויים לחיותם."

העולם שלנו הולך ומתרחב, ואנחנו רוצים להבין את העולם הזה. הציווי של החינוך להבנה אם כך הוא לסייע ללומדים להבין את עולמם, להרחיב ולהעמיק אותו, לכוון אותם לדברים שראוי שידאיגו ויערבו אותם. אנו עושים זאת כמורים בכל תחומי הדעת.

כל הדיסציפלינות וכל מקצועות הלימוד, הם תחומי משמעות.

תחום משמעות פירושו - מערך של רעיונות גדולים המסייעים לאדם

להבין טוב יותר את עולמו.

כאשר טקסט/רעיון עוסק בנושא מסוים, יהיו בו מילים ומושגים מאותו התחום שבו עוסק הטקסט. תחום משמעות זה נקרא גם - שדה סמנטי. (לקוח מתוך ספר הלימוד "מילת המפתח")

החינוך צריך לחתור להפיכת כל מקצועות הלימוד לתחומי משמעות. כל תחום יכול להפוך לתחום משמעות.

הנחלת תרבות משמעותית, יוצרת תנאים למפגש אמיתי בין תלמידים לתרבות, מפגש שבעקבותיו תלמידים מבינים טוב יותר את העולם ומוצאים את עצמם באמצעות תחום המשמעות.

מאפייני תחום משמעות בתחום הדעת

תחום משמעות הוא מכלול. אדם מתנסה בתחום משמעות כמכלול. ה"מכלוליות" של תחום משמעות מאפשרת הבנה שלו, שכן להבין זה למקם במכלול; פרטים מקבלים את מובנם מן ההקשר הכולל. בבית הספר הלמידה בנויה ברובה על פרטים נטולי הקשר, נטולי מובן ומשמעות. "לימדו אותנו שמישהו חשוב מת", אמרה תלמידה אחת, "ואנחנו בכלל לא ידענו שהוא חי".

תחום משמעות הוא רב ממדי.

לתחום משמעות יש ממדים שכליים, רגשיים, דמיוניים, גופניים ואחרים. אדם מביא לתחום משמעות את כולו. בעוד רוב תהליך הלמידה בבית הספר מצריך פעילות קוגניטיבית חלקית, בדגש על פעילות הזכירה.

תחום משמעות נלמד על ידי התנסות והבניה.

תחום משמעות מצריך התנסות שמעצבת נקודת מבט, רגישויות, כישורים ותכונות. התנסות במיטבה היא גם רפלקטיבית – חוויה ותובנה. לרוב התלמידים אינם מתנסים. הם באים למקצועות הלימוד מבחוץ ונשארים בחוץ – מנוכרים. כי צריך "להספיק את החומר".

לתחום משמעות יש תוצר ולתוצר יש ביקוש.

לתחום משמעות יש תוצר מוגדר שיש לו ביקוש. (למידת חקר, הערכה חלופית) לתוצרים כמו – שיעורי בית ובחינות, אין ביקוש. רק המורה מבקש אותם כדי לתת להם ציון.

תחום משמעות כרוך ביחסי גומלין.

תחום משמעות נתון באינטראקציות אינטנסיביות עם אנשים, רעיונות, מכשירים, עצמים. בתחום משמעות אדם אינו פועל לבד; הוא נתון ברשת של יחסי גומלין ומתנסה בממדים שונים של אישיותו – בכישוריו, בתכונותיו, במושגיו.

תחום משמעות פתוח ליצירה.

תחום משמעות מאפשר יצירה של תוכן חדש ויצירה עצמית ומזמין אותן; התחום מזמין פרשנות אישית ומאפשר אותה.

תחום משמעות הוא הדבר האמיתי.

עולם המבוגרים מספק לתלמידים שפע של דגמי חיים משמעותיים בתחומי התרבות השונים.

תחום משמעות מניע למידה מתוך הנעה פנימית.

למידה בתחום משמעות היא למידה משמעותית, למידה הנובעת מהנעה פנימית – מעניין בנושא וייחוס ערך לו. למידה מתוך הנעה פנימית מניעה את הלומד לקבל אחריות על הלמידה שלו.

**מכאן שהוראה עתירת הבנה מתחילה ברעיון/נושא גדול
דרך שאילת שאלות פוריות, באמצעות התנסות חווייתית משמעותית,
והתנסות תרבותית ערכית.**

כיצד תפיקו את המיטב מהמדריך למורה?

נושאי הלימוד בסוגת הסיפור הקצר והשירה מאורגנים ומתוכננים להוראה ולמידה בהתאם למעגל ההבנה שלפניכם באיור.

- מתחילים בשאלה פורייה המלווה את כל מהלך ההוראה למידה ובעצם מכוונת את תכנון ובניית השיעורים.
- בשלב הפתיחה, אנו רוצים לגייס את הלומדים, לסקרן, להתעניין, לברר מה הידע שלהם בנושא הנלמד? נתחיל בטריגרים שהם אקולטוריסטיים מטבעם.
- שלב ההקניה - מאתרים ומבררים אי הבנות ומתחילים בבניית רשת הבנה. גוף ידע שיכול להגיע מכול מקור חיצוני מורה או אחר.
- שלב התרגול - התנסות/ הבנייה המשלבת ביצועי הבנה וההערכה. בשלב זה הלומד מעורב. ההבניה מצריכה פעילות מפעילה משתפת ומערבת.
- שלב סיכום וסיום השיעור – משוב וסיכום המכוון לשאלה הפורייה.

חשבו !!!

- באיזו מידה נושא השיעור, הרעיון שסביבו נבנה השיעור, מתמקד ב"רעיון גדול וחשוב", שיש לו ערך ורלוונטיות ללומדים גם מחוץ לכותלי הכיתה?
- מה אתם רוצים לקדם בשיעור? עם מה יצאו הלומדים?
- באיזו מידה הנושא הנלמד בשיעור עומד בלב-לבו של תחום-הידע?
- עד כמה השיעור יכול "להדליק" את הלומדים ולעורר בהם עניין?
- באיזו מידה השיעור דורש מהתלמידים לערער על המובן מאליו ולחשוב מחדש על הדברים?

למה ראוי דווקא להבין רעיונות גדולים/הבנות גדולות

מה הייתם רוצים יותר מכול שהתלמידים שלכם יבינו בסוף יחידת לימוד? בסוף נושא? בסוף למידת המקצוע?

התשובה שלכם לשאלה זו היא לב היעדים הבסיסיים ביותר בתחום הדעת, ומציבה אותם בחזית. התשובה לשאלה זו מצביעה על יעדי הבנה מקיפים וארוכי טווח. כאשר אתם מלמדים תכנים בתחום הדעת שלכם, אתם מבחינים בין תכנים שחשוב מאוד לדעת, ואתם משקיעים יותר בהוראה שלהם, ובין תכנים שפחות חשוב לדעת. התכנים שחשוב מאד לדעת הם **ההבנות הגדולות**. הבנות שיסייעו לשיעורים שלכם להיות מעניינים יותר, וילוו את התלמידים הרבה מעבר לתכנים שלמדו בשיעור. מערך ההבניה של השיעור המיטבי, מארגן את הידע ב"רעיונות גדולים" הנותנים מובן לפיסות מידע הנלמדות. משמעות המידע נוצרת בהקשרים. ידיעה מסתפקת בפרטים, בעוד הבנה מחפשת זיקות בין פרטים. מכאן שהבנה כרוכה בפעילות ומעורבות חקרנית של הלומד תוך עשיית משמעות. על מורים לעבור מרעיון יחיד לרעיונות מרובים, לקשר ביניהם ולהרחיב את הרעיונות האלה באופן שתלמידים יבנו, ואז יבנו מחדש, ידע ורעיונות. העניין המכריע איננו הידע או הרעיונות, אלא בנייה של הידע והרעיונות האלה מצד הלומד.

איזה סוג שאלות בדרך כלל שואלים בכיתה? לרוב אלה שאלות של שינון ידע,

מורים שואלים כל כך הרבה שאלות. במחקרים מנו בין מאתיים לשלוש מאות שאלות שמורה שואל ביום, רובן ברמה קוגניטיבית נמוכה: שישים אחוז היזכרות בעובדות; עשרים אחוז ענייני נהלים. מנקודת מבטם של המורים, שאלות הן לעתים קרובות הדבק של השיעורים, המפתח לזרימתם. מורים רואים בשאלות אמצעי לשמירת הערנות של התלמידים בשיעור, לעורר עניין, לספק מודל

לחקירה ואישור לכך ש"רוב" התלמידים עומדים בקצב. אבל רוב השאלות נוגעות ל"עובדות, רק תן לי את העובדות", והתלמידים כולם יודעים שהמורה יודע את התשובה.

כדי להגיע ליעדים ולתוצאות

יש שלוש רמות עיקריות שצריך לקחת בחשבון:

- ידע ומידע- מה דרוש לדעת כדי להבין את המושגים;
- הבנה עמוקה יותר על הדרכים שבהן רעיונות מתקשרים זה לזה ומתרחבים להבנות אחרות.
- החשיבה המושגית שמאפשרת לידע ולמידע להפוך להשערות ומושגים שאפשר לבנות עליהם הבנות עומק חדשות.

הבנה רשתית

כדי להבין דבר-מה, תופעה או מושג, פירושו לייחס אותו לתופעות או למושגים אחרים. כלומר **לרשת** אותו.

ככל שהרשת שלכם עשירה יותר וכוללת גם את הזיקות בין המושגים שמרשתים את המושג/תופעה/ערך רעיון ההבנה שלכם עמוקה יותר.

לכן הבנה עמוקה פירושה – רשת צפופה וסבוכה, והבנה שטחית פירושה – רשת דלילה ופשוטה. **להבין פירושו למקם בהקשר – לרשת, ליצור מיפוי של ידע.**

יצירת רשת היא הצגה גרפית המראה קשרים בין מושגים ב"התניות" שונות ומסייעת ללומד לארגן את חומר הלימוד ולהבין.

אנו יוצרים בשיעורים מפות ידע – מפת מושגים - הצגה גראפית של מערכת מושגית. המפה מאפשרת לחשוב על מערכות היחסים בין המושגים השונים ולהציגם באופן פשוט. המפה מאפשרת לשרטט את מסגרת החשיבה שלנו.

הרשת הנוצרת מדמה את מפת המושגים למפת דרכים. דרכים שונות מובילות ומגיעות ליעד. במפה ניתן לזהות את הדרכים המקשרות.

בלמידה מסוג זה ידע חדש נקשר לידע קודם. ארגון הידע במערכת הקוגניטיבית של הלומד הוא היררכי, וכך מתאפשרת הבנה רחבה וכללית של הנושא, תוך יצירת מבט-על רחב של הרעיון או הנושא שנלמד.

בניית רשת מושגים הקשורים זה לזה, מאפשרת ללומד לשלוף את הידע בעתיד ולהשתמש בו במצבים חדשים. הבנה מותנית ברישות קוגניטיבי או בייצוג ידע. כלומר, הלומד הוא זה המבנה את רשת הקשרים בין צמתי ידע. זוהי רשת של ייצוג ידע פנימי. בניית רשת שבעזרתה הלומד יכול להסיק מסקנות ולבצע העברה - כלומר, לשוב ולהשתמש ב"מבנים" שנוצרו למטרות חדשות במצבים שונים. אין אפשרות להבין שום מושג, אלא אם הוא משובץ ברשת קשרים, כגון: קשרים סיבתיים, סדרתיים, מתאמיים, קשר בין חלק לשלם או בין חוק לדוגמה. רק חיבור מושג אחד לאחרים מעניק לו משמעות.

מהם הנושאים שראוי להבינם מתוך "ים" הנושאים בתחום הדעת?

התשובה היא: **נושאים פוריים** – נושאים מרכזיים לתחום הדעת, נגישים ומעוררי עניין אצל התלמידים ואצל המורה וניתנים לקישור.

נגדיר רעיון גדול/ הבנה גדולה כהבנה עתירה:

- הבנה גדולה היא **עתירת מובן** – היא מסבירה הרבה תופעות ומושגים;
- הבנה גדולה היא **עתירת ערכים** – היא מעצבת עמדות עקרוניות ורגישות מוסרית; הבנה גדולה היא **עתירת הנעה** – היא מעוררת הנעה ללמידה ולהבנה, היא מערערת ומהדהדת.
- הבנה גדולה היא **עתירת תחומיות** – היא מרכזית בתחום הידע הנלמד; הבנה גדולה היא **עתירת נוכחות** – היא רלוונטית לאירועים ועובדות רבים בחיינו;
- הבנה גדולה היא **עתירת עשייה** – היא משפיעה לטובה על ההתנהגויות והפעולות שלנו.

בגלל העתירות הזו של ההבנות הגדולות אנחנו מדברים על חינוך להבנה, ולא רק על הוראה לשם הבנה; כי הבנות גדולות משפיעות על מכלול האישיות של התלמיד, יש להן השפעה מעצבת.

למה כל כך חשוב לשאול שאלות? כי שאלות הן המנוע של החשיבה!

- אנו שואלים שאלות כי איננו יודעים מספיק ואנו רוצים לדעת יותר.
- בעזרת שאלות אנו פותחים דלתות היכולות להוביל אותנו למידע חדש.
- בעזרת שאלות אנו יכולים להוביל את חשיבתנו בדרך לפתרון בעיות.
- בעזרת שאלות אנו מעלים רעיונות חדשים.
- בעזרת שאלות אנו מעשירים את נקודות המבט על המציאות ובוחנים אותה.

מהן שאלות פוריות/שאלות גדולות ומדוע הן הכרחיות?

שאלה פורייה מוגדרת כשאלה בעלת שש תכונות יסודיות:

- **שאלה פתוחה:** שאלה שאין לה באופן עקרוני תשובה חד-משמעית; שיש לה בפועל כמה תשובות; ותשובות אלה שונות ולעתים אף סותרות זו את זו.
- **שאלה מערערת:** שאלה המערערת את הנחות היסוד והאמונות הוודאיות של הלומדים; שאלה המטילה ספק ב"מובן מאליו", ב"שכל הישר", חושפת קונפליקטים יסודיים נטולי פתרון פשוט ותובעת לחשוב על שרשי הדברים.
- **שאלה עשירה:** שאלה המחייבת התמודדות עם תכנים עשירים, החיוניים להבנת האדם והעולם; לא ניתן לענות עליה ללא מחקר שקדני וממושך; שאלה הנוטה להתפרק לתת-שאלות.
- **שאלה מחוברת:** שאלה רלוונטית לחיי הלומדים ולחיי החברה שבה הם חיים.
- **שאלה טעונה:** שאלה שיש בה ממד אתי; לשאלות בעלות משמעות אתית יש מטען אמוציונלי ומטאפיסי חזק, שיש בכוחו להניע למידה ומחקר.
- **שאלה מעשית:** שאלה שניתן לעבד לשאלת מחקר; שאלה שיש עליה מידע נגיש לתלמידים

התפקיד שלנו כמורים הוא לזמן לתלמידים שאלות כאלו שמבקשות מהם

ליצור קשר שאינו מובן מאליו.

זה נותן לנו הזדמנות לראות את הדברים אחרת. השאלות הללו של מה הקשר בין הדברים הללו שלא מתחברים טבעי, הוא גורם לנו להתעוררות ולחשיבה...ראיה של אותו מושג עם מושגים אחרים. זה הרחבת המשמעות של המושגים, הרחבת הידע. מוח מפותח הוא מוח של ידע מורחב, של הרבה קשרים. צריך לחבר את מה שלא מובן מאליו.

בלימוד בבית הספר, כאשר המורה נותן מקום מרכזי לשאלות ושאלות ולהתבוננות בשאלות בתהליך הלמידה, הוא מעביר בכך מסר לתלמיד. בתהליך הלמידה, השאלה היא העומדת במרכז. התהייה, החקרנות, הסקרנות, הפליאה, הם השער אל הגילוי.

פרופסור יורם הרפז שבנה את מודל "הפדגוגיה של השאילה" מדגיש שהשאלות מניעות את גלגלי החשיבה, והן מהוות את המרכז והלב של הלמידה.

הוא טבע את הביטוי "שאלה פורייה". "שאלה טובה היא שאלה פורייה- שאלה שמצמיחה ומולידה מתוכה הבנה חדשה. מעבר ליכולת לשאול שאלות כחלק ממיומנויות של חשיבה, ושל מטא- קוגניציה, אנו רוצים גם לשאול שאלות שפותחות את הלב, ונוגעות פנימה. השאלה נובעת ממקום של הקשבה, התבוננות, תשומת לב. בתהליך של למידה, השאילה גורמת ללומד להיות פעיל, שותף, הידע לא נכפה עליו מבחוץ אלא הוא מגיע אליו דרך חיפוש המתחיל מתוכו. כאשר תלמיד שואל שאלה, שנבעה מתוכו באופן אותנטי, היא כעת תהדהד בתוכו, ותעלה מתוך סקרנות עם חומרי למידה חדשים. מורה שנכנס לכיתה ומשתף את התלמידים בשאלה המלווה אותו, ואין לו עליה עדיין תשובה, מחזק את האמון של התלמידים בעצמם לשאול שאלות. נכון את התלמידים לשאול שאלות "טריות". לא למחזר. לא לשאול את השאלות הידועות, המוכרות, לא לנסות בשאלה לרצות את המורה אלא לשאול מתוך מה שעולה ב"כאן ועכשיו", מתוך המפגש האותנטי המתרחש כרגע בלימוד. תצפיות בשיעורי מורים העלו כי ככל שהמורה שואל יותר- התלמידים שואלים פחות. כלומר, המורה צריך לאפשר לתלמידיו לקבל מרחב אמיתי ללמידה.

<http://www.levladaat.org/content/688>

רעיונות למורים כיצד להטמיע שאילת שאלות

לפתח ולעודד "שפת שאלה": יש לעשות שימוש מכוון במונחים הלקוחים מסוגי השאלות "שאלה פורייה", "שאלה פתוחה", "שאלה סגורה", "שאלה מערערת", "שאלה בנלית", "שאלה מעניינת", "בואו נשאל את הטקסט שאלות", "אילו שאלות הטקסט מעלה" וכדומה.

להציג שאלה מרכזית בכל שיעור אפשר לפתוח כל שיעור בהצגת שאלה מרכזית ולכתוב אותה על הלוח: "בשיעור זה אני רוצה להציג את השאלה..."; או, "בשיעור זה נעסוק בשאלה שהעלה אחד הלומדים... במהלך השיעור יש לשמור על דיאלוג מתמיד עם השאלה המרכזית ולסכם אותו באמצעות הצגת התשובה או התשובות שהוצעו לשאלה.

לערער: לשאול שאלות מערערות הדורשות חקירה ודרישה ולעשות זאת באופן התפתחותי להתחיל מערעורים "קטנים" ולהמשיך לשאלות מערערות גדולות יותר.

לעשות מידע שאלות: במקום להרצות ידע, יש להעלות שאלות שיובילו לידע, שיאפשרו לילדים לגלות ידע שהמורה מבקש להקנות, או להמציא ידע חדש שהמורה לא חשב עליו. לאפשר ללומדים לייצר ידע בניסיונותיהם להשיב על שאלות. וכן, יש להראות כיצד תשובות פותחות לעתים מעגל חדש של שאלות.

להפוך את השאילה למשימה שוטפת: יש לבקש מהלומדים להמציא שאלות. למשל: "אילו שאלות הייתם שואלים את הטקסט כדי להבינו טוב יותר?"

לחגוג שאלה: יש לתת בהזדמנויות שונות משוב חיובי ללומדים על שאלות ששאלו, ויותר מכך – לחגוג שאלות טובות בכל הזדמנות: "יופי דוד, זאת שאלה מצוינת, נכתוב אותה על הלוח...". (אפשר להפסיק את השיעור באופן דרמטי וללחוץ לשואל את היד). כלומר, יש להפוך את הסדר: לתת משוב חיובי לשאלות ולא (רק) לתשובות. מעבר ל"חגיגת השאילה", יש להסביר מה עושה שאלה לשאלה טובה, ל"ביצוע הבנה" ראוי לשמו, כלומר, להפוך את המשוב לעתיר ידע.

כמובן, אפשר להמציא דרכי הוראה נוספות המעמידות את השאילה במרכזה של הלמידה.

איך מחנכים להבנה? על ידי הוראה לשם הבנה.

הוראה לשם הבנה אינה אסטרטגיה אחת, אלא הרבה יותר. **התובנה היא שהבנה אינה עוברת מראש לראש אלא נבנית בראש של כל אחד.**

הרעיון דומה לזה של איקאה – "קנה ובנה!" ;

קנה מידע בחוץ – מהמורים, מהספרים, מהחברים, מהמחשב, מהטלוויזיה – ובנה ממנו "בפנים", כלומר בתודעתך.

הבנה. בהבדל מאיקאה, בהוראה לשם הבנה אין קודם קנייה ואחר כך בנייה; הקנייה והבנייה משולבות. איך משלבים?

מקנים ידע בהקשר מאתגר – בהקשר של שאלה, בעיה, דילמה, מחקר, פרויקט. כיוון שהבנה היא בנייה, צריך לאתגר את תודעת התלמיד ולגייס אותה למלאכת הבנייה.

עם זאת, התודעה אינה בונה רק "הבנות גדולות"; היא בונה גם "הבנות קטנות"; היא בונה כל הזמן; זאת העבודה שלה: לבנות משמעויות. מה שמאפיין את הבנייה בהקשר שלנו – בהוראה לשם הבנה – הוא שההבנות המבוקשות הן "גדולות", כלומר יש להם חשיבות תרבותית, ולא קל לבנות אותן.

גישת "הבנה כביצוע" פותחה באוניברסיטת הווארד על ידי צוות חוקרים מובילים בראשות דיוויד פרקינס והווארד גרדנר תחת Project Zero. מייצגה הבולט של גישה זו בישראל הוא פרופסור יורם הרפז שפועל שנים רבות בתחומי ההבנה

והחשיבה. גישה זו מגדירה הבנה כ"יכולת להשתמש עם הידע בגמישות". כלומר, אנו מבינים ידע כשאנו יכולים לפעול ולהשתמש בו בגמישות, וביתר פירוט לייצר "ביצועי הבנה".

"ביצועי הבנה" הם מהלכים חשיבתיים שאי אפשר לבצע אותם ללא הבנה, וההוכחה להבנה היא היכולת לבצעם.

על פי פרקינס: כדי להעריך את ההבנה של אדם בנקודה מסוימת, יש לבקש ממנו לעשות משהו שדורש הפעלה של הבנה - מתן הסבר, פתירת בעיה, הצבת טיעון, הפקת מוצר. שנית, הדברים שלומדים עושים בתגובה לא רק מלמדים על הבנתם בנקודה מסוימת; הם גם מקדמים אותה. בהפעלת הבנתם בתגובה לאתגר מסוים הם מעמיקים אותה.

גישת ה"הבנה כביצועים" מוציאה את ההבנה מהפנים החוצה. ככל שאדם מסוגל לבצע יותר ביצועי הבנה – כך ההבנה שלו עמוקה יותר. הבנה היא היכולת לפעול עם הידע בגמישות, והפעילות והגמישות עם הידע מתבטאות ביכולת לייצר ביצועי הבנה.

פרופסור יורם הרפז מציע 18 ביצועי הבנה המחולקים לשלוש קטגוריות.

להציג ידע	לפעול על ועם ידע	לבקר וליצור ידע
לבטא ידע במילים משלך	לנתח ידע (אנליזה); להכליל ידע (סינתזה)	להצדיק ולנמק ידע
להסביר ידע	למקם ידע בהקשר	לגלות בעיות או מתחים בידע
למצות ידע	ליישם ידע בהקשרים חדשים	לשאול שאלות על ידע
להמציא פרשנויות לידע	להביא דוגמה; להמציא מטפורה או אנלוגיה; לעשות השוואה	לחשוף הנחות יסוד של ידע
לייצג ידע בדרכים מגוונות	לבצע הכללה מפריטי ידע	לנסח ידע סותר לידע
לתאר נקודות מבט שונות על ידע	לחזות תוצאות או השלכות של ידע	ליצור ידע על בסיס ידע

שלוש קטגוריות לביצועי הבנה – פרופסור הרפז

1. **להציג ידע** – פירושו: **לייצג ידע בדרכים מגוונות**. כגון לבטא ידע במילים שלך, להסביר ידע- פעולה של החצנה. למצות ידע, כלומר לזקק את הדבר החשוב ביותר. לתאר נקודות מבט שונות על ידע, להמציא פרשנויות לידע- אין הבדל בעובדות, הפרשנות היא זו הקובעת את ההקשר.
2. **לפעול על ידע ועם ידע** – פירושו: **"לשחק" עם הידע**. לפרק, למקם, להכליל, להציג תוצאות והשלכות. כגון לפרק ידע ולהרכיב ידע, לתת דוגמה, להכליל מתוך פריטי ידע, למקם ידע בהקשר וליישם ידע בהקשרים חדשים.
3. **לבקר וליצור ידע** – פירושו: **ביצועי הבנה ברמת חשיבה גבוהה יותר**. כוללת ביצועים כגון להצדיק ולנמק ידע, להטיל ספק בידע, לחשוב יצירתי, לחשוב ביקורתי. לגלות מתחים בידע, לשאול שאלות על ידע, לחשוף הנחות יסוד של ידע, לנסח ידע סותר לידע וליצור ידע על בסיס ידע.

הדבר החשוב הוא לעבוד עם ידע. רק שעובדים עם ידע מבינים אותו. לא לחשוב על ידע ... לחשוב עם ידע

איך נראה שיעור עתיר הבנה?

לדברי צבי לם: למורה טוב תמיד יהיה רעיון גדול שהוא הערך של השיעור

לפני השיעור/יחידת הלימוד

- שאלו את עצמכם, מהו הרעיון הגדול שבו אתם מתכוונים לעסוק בשיעור?
- אילו שאלות פוריות יקדמו את הרעיון הגדול? (לכל מקצוע יש רעיונות גדולים)
- נחש ושער אי הבנות של הלומדים
- אילו ביצועי הבנה ניתן לעשות על הרעיון והשאלות?

במהלך השיעור

- הציגו רעיון גדול/שאלות פוריות
- ערער והדהד (כל שאלה פורייה מערערת)
- צרו ביצועי הבנה

אחרי השיעור

- עשו רפלקציה - מה קרה? מה עבד טוב? מה התלמידים הבינו? איך לשפר?

כדי לסייע לתלמידים להבין הבנות גדולות אתם צריכים להתנסות בכך. עליכם לשאול שאלות, למצוא את הרעיונות הגדולים שהם לב הידע של תחום הדעת שלכם, לרשת את "חומר" הלימוד ברשתות הבנה ולהציע התנסויות של ביצועי הבנה. אתם חייבים לעשות ולהתנסות....

בהצלחה

סילבוס מארג שפה מסלול 10 שנות לימוד

פירוט	הקצאת שעות	נושא
<p>מאגר של סיפורים, מתוכם יבחר המורה <u>ארבעה</u>. ניתוח סיפור, שאלות פוריות ברמות חשיבה שונות, ביצועי הבנה. מיומנויות כתיבה + תשובות לשאלות. הסיפורים נמצאים באתר</p>	8-10	<p>הסיפור הקצר במידה והלומד לא למד במסלול - 9 מחויב ב-4 סיפורים: סיפור אחד ממבחר מסלול 9 שנות לימוד ושלושה ממבחר מסלול 10 שנות לימוד. במידה ולמד שני סיפורים במסלול 9 יבחר עוד שני סיפורים ממבחר מסלול 10 שנות לימוד.</p>
<p>מאגר של שירים (לאה גולדברג, רחל, רוני סומק, ארז ביטון, יהונתן גפן, הדג נחש, דליה רביקוביץ, ביאליק ועוד) מתוכם יבחר המורה <u>ארבעה</u>. ניתוח תוכן ואמצעים אמנותיים.</p>	8-10 שעות	שירה

הסיפור הקצר – נושאים הנלמדים במסלולי 9 ו- 10 שנות לימוד

טבלה מארגנת לנושא "סיפור קצר" למסלול 9 - 10 שנות לימוד

בחירה	מסלול 10	בחירה	מסלול 9	תבחינים
<p>*לתלמידים שלמדו 9 שני"ל, תוספת של שני סיפורים.</p> <p>*לתלמידים שהתחילו ב-10 ילמדו ארבעה מהסיפורים.</p>	<p>1. אחרי 20 שנה</p> <p>2. אוסף הבולים</p> <p>3. חלום בדמי כבוד</p> <p>משלים אתיופיים</p> <p>4. המחרוזת</p> <p>5. לשבור את החזיר</p> <p>6. שמונה עיניים</p> <p>7. זיקית</p> <p>8. הגן המפליג למרחקים</p>	<p>בחירה בשלושה סיפורים</p>	<p>1. מעשה העז</p> <p>2. אוסף בולים</p> <p>3. איזה תענוג היה להם</p> <p>4. ברנש מסוכן מאוד</p> <p>5. המטבע המזויף</p>	<p>שמות הסיפורים</p>
	<p>תוכן ומשמעות שאלות פוריות וביצועי הבנה</p>		<p>תוכן ומשמעות</p>	<p>תוכן ומשמעות</p>
	<p>ניתוח הדמות הראשית ודמויות המשנה + תרומתן לעלילה</p>		<p>דמות ראשית אפיון ישיר ועקיף שטוחה/עגולה</p>	<p>ניתוח דמויות</p>
	<p>היצג: רמזים מטרימים, מוטיבים חוזרים, סיום פתוח/סגור וכו'.</p>		<p>היצג או אקספוזיציה</p>	<p>היצג</p>

	חוויה אישית כתוצאה מהסיפור נקודות למחשבה		חוויה אישית כתוצאה מהסיפור	חוויה אישית
--	---	--	---	--------------------

הסיפור הקצר

מטרות הסיפור הקצר:

- זיהוי והיכרות עם מבנה ומאפייני הסיפור הקצר, ועם סוגות שונות של סיפורים קצרים.
- עניין והנאה.
- הבנת ההבדלים בין סיפור קצר לסוגות ספרותיות נלמדות אחרות.

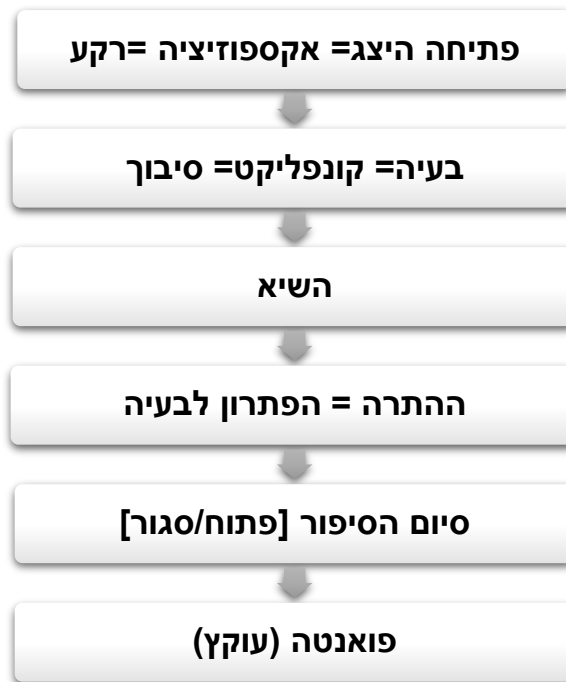
הקדמה:

הסיפור הקצר הוא יצירה סיפורית מצומצמת, לכן ממוקדת מאד. בסיפור הקצר נמצא בדרך כלל: רקע, עלילה, דמויות, רעיון.

מאפיינים:

- א. מספר הדמויות מועט מאד.
- ב. גיבור אחד (יכול להיות גם גיבור משנה).
- ג. עלילה אחת מרכזית בסיפור.
- ד. מעט תיאורים באופן יחסי.
- ה. אין עלילות משנה.
- ו. נקודת זמן קצרה (פוגשים את הגיבור בנקודת זמן בחייו, שאין לה המשך).

המבנה = השלבים:

ההיצג (אקספוזיציה):

בחלק זה מקבל הקורא רקע לעלילה. ברקע מופיע זמן ההתרחשות, העבר הקשור לאירוע שבו מדובר, המקום בו מתרחשים הדברים ומצבו של הגיבור או מצבן של הדמויות. המידע שנמצא בהיצג חשוב מאד להבנת העלילה כולה. יש סיפורים שבהם ההיצג קצר ותכליתי, ויש סיפורים שהוא מפורט יותר. ברוב הסיפורים ההיצג מופיע בשלמותו בתחילת הסיפור, אך יש סיפורים שבהם הוא מחולק למקטעים, המופיעים לסירוגין (כמו מחשבות העוברות בראש הגיבור) במשך הסיפור.

הסיבוך = הבעיה (קונפליקט):

הסיבוך הוא הרוח של הסיפור. אם אין סיבוך שבו הגיבור מסובך, לא מתקיים סיפור. הגיבור מתמודד עם הסיבוך ונאבק לפתור אותו. סיבוך יכול להיות חיצוני = בין הדמויות, ויכול להיות פנימי = בתוך הדמות עצמה. לעיתים הסיבוך החיצוני מוביל לסיבוך פנימי.

השיא = תפנית, נקודת מפנה:

נקודת המפנה, היא אותו רגע בסיפור שבו חל שינוי. השינוי חל במה שקורה לגיבור, או בין הדמויות, או שינוי בהתנהגותו של הגיבור. יכול להיות גם שינוי מאד קיצוני במהלך הסיפור, שיהיה למעשה שיא הסיפור. נקודת המפנה היא גם נקודת השיא מבחינת המתח בעלילה.

ההתרה = הפתרון:

לאחר נקודת השיא מגיעה ההתרה, הסיבוך מתחיל להיפתר, או נפתר לחלוטין. הפתרון יכול להיות טוב או רע, אבל הוא פתרון. הייתה בעיה, והבעיה המיוחדת הזו נפתרה.

הסיום:

אחרי ההתרה מגיע סיום הסיפור. הסיום יכול להיות סגור, כלומר פתרון הבעיה ברור ומוחלט, והבעיה הזו שהייתה לא תהיה עוד. ויכול להיות סיום פתוח, כלומר לא הכול נפתר ויש עוד אפשרות שהבעיה תחזור, אולי לא עם אותן דמויות, אבל לגבי הגיבור, לא הכול פתור.

סיכום מאפייני הסיפור הקצר

- הלשון - הסיפור הקצר נוטה להשתמש בלשון חסכנית. כתוב בתמצית.
- העלילה - השתלשלות המאורעות בסיפור. בסיפור הקצר יש בדרך כלל עלילה אחת. מבנה העלילה: מבוא (אקספוזיציה) - פעולה עולה - הסתבכות - שיא - פעולה יורדת (התרת ההסתבכות) - סיום.
- הדמויות - הנפשות הפועלות בסיפור. הדמויות בסיפור הקצר מעטות יחסית. בדרך כלל יש דמות ראשית אחת ודמויות משנה.
- המוטיב - לפעמים עומד במרכז הסיפור מוטיב - מילה, רעיון או תבנית חוזרת שתפקידם להדגיש רעיון. המוטיב משמש כסמל, שמסביבו מתמקדות המשמעויות השונות של הסיפור.
- זמן – בדרך כלל הסיפור מתרחש במהלך זמן קצר, מספר שעות, יממה, שבוע או בדילוגים גדולים של 20 שנה ויותר.

מוטיבים:

אלה הם נושאים שחוזרים על עצמם. הם יכולים להופיע כתיאור נוף שחוזר על עצמו, תיאור של חפץ מסוים או התנהגות של אחת הדמויות. המוטיב החוזר יוצר הדגשה והדהוד של נושא מסוים שהסופר בחר להדגישו.

פואנטה (העוקץ):

בסיפורים אחדים מופיעה בסוף הסיפור פואנטה. זו נקודת תפנית לסיפור כולו ולהבנתו (לא קשורה לעצם העלילה). הפואנטה מכה את הקורא בהפתעה, וגורמת לו להבין את הסיפור כולו בצורה אחרת, בעיקר משנה לגבי הסיום.

אבחנות:

דמות ראשית = הגיבור, זו הדמות שנמצאת לכל אורך העלילה, הסיפור מתייחס בעיקר אליה, והיא זו שצריכה לעבור שינוי. אם הדמות עוברת שינוי, היא נקראת דמות עגולה. אם לא עברה שינוי בתוך הסיפור, היא נקראת דמות שטוחה.

הדמויות המשניות = מופיעות בצד הגיבור, אין עליהן מידע רב, המגע שלהן עם הגיבור הוא שיוצר את המתח. דמות המשנה מקדמת את העלילה, אבל הסיפור לא עליה. בדרך כלל היא גם לא משתנה, לכן היא נשארת דמות שטוחה, כלומר בלי שינוי.

דוגמאות לשאלות על הסיפור הקצר

1. בחר אחד הסיפורים שלמדתם, שמרכלו דמות הרחוקה מצולמכת לשל: בסביבה החברתית שלה, באי, בתקופה וצוד. מה יש בדמות הזו שטרם לך להבין אותה, או לא להבין אותה. בתשובתך התייחס לתכונות של הדמות, או להתנהגותה או למחשבותיה.
2. בחר סיפור מהסיפורים שלמדת, המתאר חוויה קשה של פרידה, או של צמיחה מול המוות, או חוויה קשה אחרת. תאר את החוויה, והסבר כיצד היא משפיעה על הדמות המרכזית. תן דוגמאות במילים שלך מתוך הסיפור.
3. בחר סיפור שלמדת, הזכ את ההיצג (האקספוזיציה) והסבר כיצד הוא תורם להבנת הסיפור.
4. תאר את הדמות הראשית באחד מהסיפורים שלמדת. מה אפשר ללמוד מתיאור הדמות על אופייה והתנהגותה. בתשובתך התייחס לשאלה האם ניתן היה לצפות מהדמות להתנהג כפי שהתנהגה בסוף הסיפור.
5. בתיאורי הרקע שמופיעים בהיצג יש לצטט רמזים מטרימים למה צתיד לקרות. בחר סיפור שלמדת, והוכח כיצד בתיאורים שבהיצג יש רמז מטריים שילית את משמעותו בהמשך הסיפור.
6. שרטט גרף של אחד הסיפורים שלמדתם. על הגרף ציין את נקודת השיא (התפנית) ואת נקודת הסיום. נמק את בחירתך.
7. בחר בסיפור שלמדת ומלא את תרשימ הגרימה שלהן:

תמצית ההיצג

תיאור הבעיה / הקונפליקט

נקודת השיא

ההתרה = הפתרון לבעיה

סיום הסיפור [פתוח/סגור]

8. תאר את סיום אחד הסיפורים שלמדת, תאר והסבר כיצד הוא מתקשר לביצא.

9. בחר בסיפור שלמדת, יש בו מוטיבים חוזרים. תאר את המוטיבים והדגם בלשונך היכן בסיפור הם מופיעים ומה משמעותם.

10. בחר בסיפור קצר מתוך הסיפורים שלמדת, שהאירי בכך רושם צחוק תאר את הסיפור וציין מהו הרושם שישאר לך ממנו (יכול להיות טוב במיוחד או רע במיוחד. נמק).

יש להפנות את תשומת לב התלמידים:

- פתיח הסיפור/ההיצג - אילו רמזים הוא תורם לקורא?
- השתלשלות העלילה.
- היחסים בין הדמויות: מה מייצגת כל דמות, תיאור הדמויות והקשר שלהן לעלילה.
- מהי נקודת השיא בעלילה?
- אילו אמצעים לשוניים תורמים להבנת העלילה כגון: דימויים, תיאורים, הומור, סימני פיסוק.(אמצעים רטוריים)

לאחר הקריאה:

- דיון על הדילמה/המסר שעלו בעת קריאת הסיפור תוך התייחסות למה שנאמר לפני הקריאה תוך הבאת דוגמאות מחיי יום, יום למסר/לערכים בסיפור.
 - דיון על מאפייני הדמויות ותפקידיהן בעלילה.
 - שיתוף בחוויית הקריאה: ממה נהיית? עם מי הזדהית?
 - סיפורים דומים או אירועים דומים שהסיפור הזכיר לנו.
 - ביטוי/ניב/פתגם המתאים לסיפור
 - יצירת פעילויות הבנה והבעה
- העלילה - מבנה הקלאסי של הסיפור הקצר הוא פירמידה שבראשה נמצאת נקודת השיא. השלבים במבנה הם:

- אקספוזיציה - המבוא לסיפור הקצר. רקע קצר על הזמן והמקום של התרחשות העלילה
- סיבוכ - השלב העלילתי שבו מופר המצב המאוזן ששרר לפני שהסתבכה העלילה
- מפנה - כשהתנועה העלילתית משנה את כיוונה. מפנה יכול להתרחש לפני השיא או אחרי השיא. לעתים הוא השיא עצמו.
- השיא - המקום בו הסיבוכ מגיע לשיאו או המקום ה"מותח" ביותר בעלילה
- התרה שלב המציג את פתרון הבעיה העלילתית שהעמיד הסיבוכ .

פצילות פתמיד: כחך אחד מהסיפורים ומלא את הטבלה בהתאם
למאפייני הספור.

שם הסיפור: _____

מאפייני הסיפור	מאפייני הסיפור
	<u>מנהג:</u> הדמויות
	הקציה (הסתהכות) (טאכטט)
	ההתרה (פתרון)
	<u>התוכן:</u>
	הרציונות
	תיאורים (את מי / את מה)
	<u>הלשון:</u> דואנות לביטויים
	ופתחמים

	<p><i>דואמות פאילות הפתעה</i></p> <p><i>דואמות פאיליט מתארות</i></p>
--	--

איך נשלב אקולטורציה וחינוך להבנה בהוראה למידה?

- נשתמש בטריגרים לעניין, לסקרן ולגייס את הלומדים.
- נציג שאלה פורייה ומהותית שסביבה נבנה את השיעור/יחידת הלימוד.
- נתכנן ביצועי הבנה מעניינים לפעילות ומעורבות הלומדים.

אחרי עשרים שנה – או הנרי

על או הנרי

ויליאם סידני פורטר או ויליאם ס. פורטר (באנגלית: William Sydney Porter; 11 בספטמבר 1862 - 5 ביוני 1910), שכתב תחת שם העט או. הנרי (O. Henry), היה סופר אמריקאי שנודע בסיפוריו הקצרים.

סבורים כי הנרי הגה את שם העט שלו בכלא. הוא ריצה ארבע שנות מאסר בשל הרשעה במעילה בכספי בנק. הנרי השתחרר ב-24 ביולי 1901, עבר להתגורר בניו יורק, והחל בקריירת הכתיבה שלו. על מקור ההשראה שלו אמר הנרי: "יש סיפור בכל דבר. מצאתי כמה ממעשיותי הטובות ביותר על ספסלים בגנים ציבוריים, בעמודי תאורה ובדוכני עיתונים".

או. הנרי עזב את בית הספר בגיל חמש-עשרה ועבד חמש שנים בחנותו של אביו בצפון קרוליינה, לפני שעקר לטקסס בשנת 1882. הוא עבד שנתיים בחווה, ואחר כך התיישב בעיר אוסטין, ובה עבד חליפות בתור זבן, מנהל חשבונות, רשם קרקעות וקופאי בבנק.

בשנת 1894 ייסד שבועון היתולי בשם "האבן המתגלגלת", ודבר זה הביא להעסקתו בעיתון "יוסטון דיילי פוסט" בתור בעל טור וקריקטוריסט.

בשנת 1896 הואשם בכך שמעל בכספי הבנק שבו שימש קופאי באוסטין. במקום לעמוד למשפט, נתקף פחד ובהלה ונמלט, תחילה לניו אורלינס ואחר לאמריקה התיכונה, המשמשת רקע לרומאן היחיד שכתב "כרכובים ומלכים" (1904). שם פגש עברייני אחר בשם אל ג'ניגר, שעתידי היה לספר אחרי כן על ידידותם בספרו "מבעד לצללים עם או הנרי".

או. הנרי חזר לטקסס, כשנודע לו על מחלתה הקשה של אשתו, ולאחר מותה הועמד לדין על מעילה ונידון לחמש שנות מאסר בכלא קולומבוס, באוהיו. בכלא שימש בתור רוקח והחל לכתוב סיפורים בחתימות שונות. לבסוף החל לחתום בדרך קבע בשם או. הנרי.

מששחרר מכלאו ב-24 ביולי 1901 בשל התנהגות טובה, חי זמן מה בפיטסברג, ולאחר מכן התיישב בקביעות בניו יורק, המשמשת רקע לרבים מסיפוריו. שם החל לכתוב סיפור שבועי לעיתון "וורלד". הקלילות הניכרת של עלילותיו, התלויות ב"יד המקרה" ובעלות סיומים מפתיעים, עוררה נגדו סופרים ומבקרים רבים. אך ההומור שלו וכישרונו לתאר את חייהם של בני אדם מן הרחוב עשוהו מקובל מאוד על הקהל הרחב.

אחרי עשרים שנה/ או הנרי

רעיון גדול/שאלה גדולה

- עימות ודילמה בין ערכים בסיפור: ידידות מול השמירה על החוק.
- דילמה בין טובת הפרט לטובת הכלל.

פעילות אקולטורסטית מעוררת סקרנות ועניין

קראו אודות או הנרי ותולדות חייו

- חשבו על אילו נושאים הוא כתב?
- חשבו על שם הסיפור? במה לדעתכם עוסק הסיפור?
- על פי שם הסיפור, מה אתם הייתם מספרים?

אחרי עשרים שנה- או הנרי

שוטר המקוף פסע במעלה השדרה בהילוך רב-רושם. עשיית הרושם באה לו מתוך הרגל ולא לשם התפארות, כיוון שהצופים מעטים היו. השעה הייתה כמעט עשר בלילה, אך רוח קרירה, שבישרה על גשם, כמעט רוקנה את הרחובות מאדם. תוך כדי הליכה בודק היה דלתות, מנופף באלתו בתנועות מורכבות ומהירות להפליא. ומפנה מבטו לרחוב השקט. בדמותו התקיפה ובהילוכו הגאווותני כלשהו נראה השוטר כשומר שלום. אנשי הסביבה הקדימו והלכו לבתיהם. פה ושם ניתן היה לראות את אורותיה של חנות-סיגרים או של מסעדה הפתוחה כל הלילה; אך רוב הדלתות שייכות היו לבתי-עסק, אשר נסגרו זה מכבר.

בהגיעו לאחד מגושי בתים, האט השוטר לפתע את צעדו. בפתחה של חנות חשוכה לכלי-מתכת ניצב גבר, כשסיגר כבוי בפיו. כשהתקרב אליו השוטר, נשא האיש את קולו:

"הכול בסדר, שוטר", אמר בביטחון. "אני פשוט ממתין לחבר. זו פגישה שנקבעה לפני עשרים שנה. נשמע קצת מגוחך, לא? ובכן, אסביר לך, אם רוצה אתה להיות בטוח שהכול כשורה. לפני זמן הייתה כאן מסעדה במקומה של החנות זו - 'מסעדת ג'ו בריידי הגדול' היה שמה".

"עד לפני חמש שנים" אמר השוטר. "אז היא נהרסה".

האיש שבפתח הצית גפרור והדליק את הסיגר. האור גילה פנים חיוורים, לסת מרובעת, עיניים חדות וצלקת זעירה לבנה ליד הגבה הימנית. בסוודר שלו היה נעוץ יהלום גדול, בזווית מוזרה. "הלילה, לפני עשרים שנה", אמר האיש, "סעדתי כאן, אצל ג'ו בריידי הגדול, בחברת ג'ימי וולס, הטוב בידידי והבחור המעולה ביותר בעולם.

שנינו גדלנו יחד כאן, בניו-יורק, ממש כשני אחים. אני הייתי בן שמונה-עשרה וג'ימי בן עשרים. למחרת בבוקר עמדתי לצאת מערבה, לצבור ממון. לא יכולתי לגרור את ג'ימי מניו-יורק; הוא חשב שזה המקום היחיד עלי אדמות. ובכן, אותנו לילה הסכמנו להיפגש כאן שוב, בדיוק מקץ עשרים שנה מאותו תאריך ומאותה שעה, מבלי להתחשב בנסיבות, או במרחק ממנו נהיה מוכרחים להגיע. חשבנו, כי תוך עשרים שנה יגשים אחד מאתנו את חלומנו ויצבור את הונו. "סיפור מעניין", אמר השוטר. "נראה כי עבר זמן די ארוך בין פגישה לפגישה. האם לא קיבלת כל ידיעה מרעך מאז שעזבת?"

"כן, במשך זמן-מה עמדנו בקשר מכתבים", אמר איש-שיחו. "אך לאחר שנה או שנתיים איבדנו איש את עקבות רעהו. אתה הרי יודע. המערב הוא מרחב עצום, ואני נדדתי במרחביו. אבל בטוחני כי ג'ימי יבוא לפגשני כאן, אם עודנו בחיים, כי

הוא היה, מאז ומתמיד, הבחור הכן והנאמן ביותר בעולם. הוא לא ישכח לעולם. עברתי מרחק של אלף מילין*, כדי לעמוד הערב בדלת זו. והטרחה תהיה כדאית, אם רעי הנושן יופיע". האיש הממתין הוציא שעון נאה, אשר מכסהו היה משובץ יהלומים קטנים.

"שלוש דקות לעשר", הכריז. "השעה הייתה עשר בדיוק, כאשר נפרדנו כאן בפתח המסעדה".

"עסקיך עלו יפה במערב, לא כן?" שאל השוטר.

"ועוד איך! אני מקווה שגורלו של ג'ימי שפר לפחות כדי מחצית מזה. הוא לא הצטיין בחריפות יתרה, אם כי היה בחור טוב מאין כמוהו. היה עלי להתחרות במוחות החריפים ביותר, כדי להשיג את מבוקשי. בניו-יורק מתחפר האדם כעכבר בפיתו. המערב הוא המוציא אותו לאוויר העולם".

השוטר נופף באלתו, ופסע פסיעה או שתיים. "אמשיך בדרכי. מקווה אני שידיך יגיע במועד שנקבע. האם תחכה זמן רב?"

"כמובן", אמר השני. "אתן לו חצי שעה לפחות. אם ג'ימי חי עדיין, יהיה כאן עד אז. היה שלום, שוטר".

"לילה טוב, אדוני". אמר השוטר כשהוא ממשיך בהקפתו, ובודק תוך כדי הלוכו את מנעולי הדלתות.

הרוח התגברה והפכה למשב קבוע ויציב. עוברי-האורח המעטים שברובע זה מיהרו לדרכם, כשצווארוני מעיליהם מורמים וידיהם תחובות בכיסים. בפתח החנות לממכר כלי מתכת עמד האיש, אשר עבר מרחק רב כדי לקיים פגישה מפוקפקת עד כדי גיחוך, עם ידיד נעורים. הוא עישן את הסיגר והמתין.

הוא המתין כעשרים דקות. לפתע נחפז מעבר לרחוב אדם גבוה, במעיל ארוך שצווארונו מורם עד לאוזניו. הוא פסע הישר אל האיש הממתין.

"אתה הוא זה, בוב?" שאל בהיסוס.

"אתה הוא זה, ג'ימי וולס?" קרא האיש שבפתח.

"חי ראשי!" קרא הבא, בתפסו את ידי חברו בידיו שלו, "זה בוב, ברור כשמש בצהריים. הייתי בטוח שאמצא אותך כאן, אם עודך בין החיים. כפתור ופרח, כפתור ופרח, עשרים שנה הן זמן ארוך. המסעדה הישנה נהרסה בוב; הלוואי והייתה קיימת עדיין, כדי שנוכל לסעוד בה פעם נוספת. כיצד נהג בך המערב, בוב?"

"ביד רחבה: נתן לי כל מה שביקשתי. השתנית להפליא, ג'ימי. מעולם לא תיארתי לעצמי שאתה עשוי לגבוה בשניים או שלושה אינצ'ים".

"הו, גבהתי מעט אחרי הגיעי לגיל עשרים".

"המזל משחק לך בניו-יורק, ג'ימי?"

"פחות או יותר. יש לי מישרה באחת הלשכות העירוניות. בוא, בוב. נלך למקום המוכר לי היטב, ונגלגל שיחה ארוכה על הימים ההם".

שני הגברים פסעו במעלה הרחוב, שלובי-זרוע. איש-המערב, שהערכתו העצמית גדלה לאין-שיעור עקב הצלחתו, החל מתאר את תולדות עלייתו לגדולה. השני, מכורבל במעילו, האזין בהתעניינות גלויה.

בקרן הרחוב נמצא מזנון-כיבוד, זוהר באורות חשמל. כשנכנסו לתחום המואר, פנו שניהם יחדיו להתבונן איש בפני רעהו. איש-המערב נעצר בפתאומיות ושחרר את זרועו.

"אינך ג'ימי וולס", הפטיר. "עשרים שנה הן זמן ארוך, אך לא עד כדי לשנות חוטם רומאי לאף פחוס".

"לעתים יש בהן כדי לשנות אדם טוב לרע", אמר האדם הגבוה. "אתה נתון במעצר מזה עשר דקות, בוב 'החמקמק'. שיקאגו חושבת, כי יתכן שהסתננת אלינו, והודיעה לנו כי ברצונה לחטוף שיחה איתך. אתה מוכן לבוא בשקט, לא כן? זה מעשה הגיוני. אבל, לפני שנלך לתחנה, הנה פתק שביקשוני למסור לך. אתה יכול לקרוא אותו כאן, ליד החלון. זה מהשוטר וולס".

איש המערב פרש את פיסת הנייר הקטנה, שנמסרה לידו. היד יציבה הייתה כשהחל לקרוא, אך רעדה מעט כאשר סיים. הפתק היה קצר למדי.

" בוב, הגעתי בזמן למקום המיועד. כשהדלקת את הגפרור להצית את הסיגר, ראיתי שפניך הם פני האיש המבוקש בשיקאגו. משום-מה, לא יכולתי לעשות זאת במו - ידי לכן הלכתי ושלחתי שוטר חרש לבצע את המלאכה.

ג'ימי "

***מילין = מיילים = יחידת מרחק השווה ל1.6 ק"מ**

על הסיפור "אחרי עשרים שנה" מאת או' הנרי

(תקציר וניתוח מאת דר' ליה צ'ודנובסקי) [או' הנרי 1862 – 1910]

1. תקציר הסיפור:

הסיפור נפתח בתיאור השוטר המפטרל ברובע. עינו נופלת על אדם שנראה לו חשוד. האיש פותח מיד בשיחה ומסביר שלפני 20 שנה קבע עם חבר ילדות להיפגש במקום הזה בדיוק. הוא ממשיך ומספר שמיד לאחר מכן, הוא עצמו עזב למערב, ואילו חברו (ג'ימי וולס) נשאר בניו-יורק. במשך זמן מה הם התכתבו, אך לאחר מכן הקשר ניתק. הוא מציג את עצמו בגאווה כאיש שעשה את עושרו. גם המספר הכל-יודע מתאר אותו כעשיר (היהלומים מוזכרים פעמים). אך יש משהו חשוד בעושרו המופגן. האיש המחכה מתאר את חברו בתור הברנש הנאמן ביותר והמהימן ביותר בעולם. הוא מאמין באמונה שלמה שאם חברו חי, הוא יופיע.

באיחור של 20 דקות חברו אכן מופיע. הם מתחילים לשוחח, אך כשיוצאים לאור, בוב (האיש שחיכה) רואה שהאדם שבא לפגישה איננו ג'ימי ולס. מסתבר, כי בוב הוא פושע מבוקש בשיקגו, והאיש שהופיע לפגישה הוא, למעשה, שוטר סמוי, שבא כדי לעצרו. יתירה מזו, הוא מוסר לבוב את הפתק שכתב לו ג'ימי. בפתק זה ג'ימי כותב כי הוא הופיע לפגישה בדיוק בזמן, אך כשראה שחברו מימי הילדות הוא הוא הפושע המבוקש בשיקגו, הבין שהוא חייב לעצור אותו, אבל בגלל החברות שלהם, העדיף שלא לעשות זאת בעצמו, אלא באמצעות שוטר סמוי. כלומר, השוטר המפטרל שהופיע בתחילת הסיפור היה ג'ימי.

2. נושא הסיפור:

סיפור זה עוסק במשמעות המושג הנאמנות. בתחילתו הקוראים סבורים כי ההוכחה המוחצת להיותו של ג'ימי חבר נאמן תהיה התייצבותו לפגישה, שנקבעה לפני 20 שנה, אך בסוף הסיפור מתגלה לנו כי יש נאמנות גדולה ממנה - הנאמנות לתפקיד. כשג'ימי ניצב מול הצורך לבחור בין הנאמנות לחבר לנאמנות לתפקיד, הוא בוחר בזו האחרונה. אפשר לראות כי לא קל לו לעשות את הבחירה, מאחר שאינו מסוגל לעצור את חברו בעצמו, אלא עושה זאת באמצעות שותף.

3. סגנון כתיבה:

מדובר בסיפור-פואנטה – סיפור הגורם לקוראים להבינו באופן מסוים, ובסוף "מנחית" עליהם הפתעה, שמראה כי הבנת הסיפור שלהם הייתה מוטעית לאורך כל הדרך. בקריאה שנייה (לאחור) הקוראים אמורים לגלות את הרמזים המקדימים לפואנטה.

זהו סיפור ריאליסטי, המתאר מציאות מוכרת, שאמנם עוסק בסיטואציה חריגה למדי – צירוף מקרים בלתי-שגרתית.

שתי הדמויות הראשיות בסיפור הן שטוחות וסטאטיות (בלתי-מתפתחות). בסיפור יש אקספוזיציה דחויה – סיפורו של בוב על נסיבות קביעת הפגישה לפני 20 שנה (האקספוזיציה מתחילה במלים "בלילה הזה..." ומסתיימת במלים: "ויהיו אלה אשר יהיו").

המספר הוא מספר כל-יודע, הוא לא מומחז בסיפור (לא מופיע בתור דמות), אולם הוא יוצר השהייה, על מנת לשמור את ההפתעה לסוף הסיפור.

4. האקספוזיציה:

- א. מציגה פרטי הרקע לסיפור המעשה,
- ב. מציגה את ג'מי ואת בוב (דמויות ראשיות),
- ג. כוללת רמז מטרים להמשך הסיפור, בפרט לעובדה כי שני החברים הלכו בדרכים שונות במאוד בחיים: "תיארנו לעצמנו שבתוך 20 שנה וודאי יעצב כל אחד משנינו את גורלו ויעשה את עשרו, ויהיו אלה אשר יהיו"

5. רמזים מטרימים:

- א. העובדה שבוב מיד נראה לשוטר חשוד.
- ב. תיאורו: "באור נגלו פנים חיוורים, רבועי לסת, ולהם עיניים עזות, וצלקת לבנה קטנה סמוך לגבתו הימנית, סיכת העניבה שלו הייתה יהלום גדול, שהושם בזווית משונה".
- ג. תיאור של שעונו של בוב, ש"מכסותיו משובצים יהלומים קטנים".
- ד. מוטיב המערב - אזכור המערב מעורר אסוציאציות של "המערב הפרוע", שם ניתן להתעשר בדרכים בלתי-חוקיות. זה מה שקרה לבוב.
- ה. ציון עובדת סגירתה של המסעדה הישנה. ציון זה מרמז לכך כי הסעודה המשותפת הנוספת שלאחר 20 שנה, לא תתקיים. ואולי, סגירת המסעדה מסמלת את מות החברות: "המסעדה הישנה איננה בוב; חבל שלא האריכה ימים יותר, ואז היינו יכולים לסעוד כאן עוד סעודה אחת.."

6. מוטיבים נושאים בעלי משמעות:

- א. מוטיב היהלומים: מוטיב זה חוזר על עצמו פעמים. ופעמיים מדובר בפריטים השייכים לבוב. העושר שלו נראה לאורך הסיפור מוגזם, מוצג לראווה. וזה סגנון אופייני לפושעים (אנשי המאפיה) הרבה יותר מאשר לאנשים עשירים באמת.

ב. מוטיב סגירת המסעדה: גם מוטיב זה חוזר על עצמו פעמיים: פעם בשיחה בין בוב לשוטר, ופעם שנייה בשיחה של בוב עם שוטר סמוי. המסעדה שבה קבעו שני החברים להיפגש נסגרה. מכאן, שפגישתם לא תתקיים. כאמור, המסעדה מסמלת את חברותם. נסגרה המסעדה, נגמרה החברות.

ג. מוטיב הזמן: בסיפור יש הרבה ציוני זמן: 20 שנה, שלוש דקות ל-10, 20 דקות. ציוני הזמן האלה מצביעות על הנושא הסמוי של הסיפור, או השאלה "מה קורה לאנשים עם הזמן?" בוב קיווה שחברו לא השתנה. כשבאה ההפתעה בסוף הסיפור, הקוראים מרגישים שבוב טעה. אך לא כך הדבר: אמנם, שני החברים שינו את עיסוקיהם ודרכיהם נפרדו (אחד הפך לפושע, ואילו השני נהיה שוטר), אך מבחינת האופי, הם נשארו אותו הדבר. בוב תיאר את ג'ימי בתור "הברנש הנאמן והמהימן ביותר בעולם", וג'ימי נשאר כזה, רק נאמנותו הגדולה כעת נתונה לתפקידו.

מאפייני הסיפור הקצר:

1. מעט דמויות (בוב = הפושע; ג'ימי וולס = השוטר; שוטר חרש);.
2. קונפליקט = קיימים שני קונפליקטים: הקונפליקט החיצוני, שנוצר בין הפושע לבין השוטר – החברים לשעבר שהופכים להיות משני צידיהמתרס. [קונפליקט-התנגשות בין שני ערכים].
והקונפליקט הפנימי – אצל ג'ימי, שנאבק בין הנאמנות לחבר לבין הנאמנות למקצוע. את הקונפליקט הזה ניתן לראות בפתק שג'ימי שולח לבוב. הוא מציין שלא יכול היה לעצור את בוב בעצמו. מכאן מבין הקורא, שג'ימי נקרע בין שתי הנאמנויות, אך מאחר שבוב ציין כבר בהתחלה, שג'ימי הוא אדם נאמן אך גם מהימן, ברור שהקונפליקט הפנימי מסתיים ברגע שהוא מחליט לשלוח את שוטר החרש (הבלש) לעצור את בוב.
3. תיאור הדמויות = אין הרבה פרטים על אף אחת מהדמויות. יחד עם זאת, הדמויות מתוארות כמו ציור של קומיקס: ג'ימי "הטוב" נראה טוב (בעל אף רומאי, כך מתאר אותו בוב), ואילו בוב "הרע" מתואר כדמות בעלת פגמים: לסת רבועה (עוצמה וחוצפה), עיניים עזות (אי אפשר להאמין לו, שקרן) וצלקת מעל הגבה (סימן למאבקים כוחניים).
4. מקום העלילה = מוגבל לחצי רחוב בניו-יורק – מאמצע הרחוב ועד לפינה הקרובה.
5. זמן העלילה = פחות משעה בחייו של בוב, מהרגע שרואים את ג'ימי מסייר לאורך הרחוב, ועד למעצרו של בוב.

6. תיאור רקע חשוב לעלילה = ערב, עשר בלילה, גשם יורד לפעמים, חשוך וקר. האנשים מסתובבים במעילים. הרחוב כמעט ריק. הרקע הזה שמופיע באקספוזיציה, יוצר אווירה קודרת, הכל אפור וקר. הרקע הזה משמש גם הוא כרמז מטרים – המפגש יהיה אפור וקר. הסיום לא יהיה טוב.

ביצועי הבנה

לאחר שהכרתם את גיבורי היצירה הנכם מתבקשים לנקוט עמדה כלפיהם.

פעילות 1

לפניכם רשימת תגובות, עליכם לבחור מתוכן את אלו הנראות לכן הולמות את עמדותיכם כלפי בוב וגימי:

הזדהות	הערצה	בוז
ביקורת	חמלה	זלזול
תמיהה	דחייה	סלחנות
אהדה	אדישות	הסכמה

- א. כתבו איזו תגובה עורר בכם בוב.
 נמקו את בחירתכם תוך כדי הסתייעות בסיפור שלפניכם.
 ב. כתבו איזו תגובה עורר בכם גימי.
 נמקו את בחירתכם תוך כדי הסתייעות בסיפור שלפניכם.

תשובות

א. בוב עורר בי תגובה

של: _____

משום ש: _____

ב. גימי עורר בי תגובה

של: _____

משום ש: _____

שימו את עצמכם במקום ג'ימי וענו על השאלות הבאות:

1. שערן, מה היו המחשבות אשר עברו במוחו של ג'ימי מרגע זיהויו את בוב, חברו כפושע מבוקש ועד החלטתו לגבי הצד הבא ?
2. מה דעתכם על הדרך בה נקט ג'ימי, האם נהג כשורה כשהסגיר את ידיד נעוריו ?
3. אילו אתם הייתם במקומו באיזו דרך הייתם נוקטים ?
4. באילו אפשרויות אחרות יכול היה לנקוט ג'ימי ?
5. האם נתקלתם בחייכם במצב דומה לזה בו נמצא ג'ימי ? כיצד נהגתם ? האם במבט לאחור הייתם נוהגים אחרת ?

אוסף הבולים

מאת: קארל צ'אפק

רעיון גדול/שאלה גדולה

מהי חשיבותה של הדברות בין בני אדם? בין עמים בין בני משפחה ובין חברים?

פעילות אקולטורסטית מעוררת סקרנות ועניין

- בקשו מהלומדים לספר על תחביבים או נושאים משותפים המקשרים בינם לבין חבריהם.
- בקשו מהתלמידים לכתוב על קונפליקט עם חבר או בן משפחה. על מה נסוב הקונפליקט, האם נפתר ואם כן כיצד?
- הביאו עיתון ובקשו מהלומדים למצוא קטע בעיתון או באינטרנט הנוגע לקונפליקטים בין בני אדם או מדינות ולבדוק: מה סיבת הקונפליקט? האם יש סיכוי לפתור אותו?

שאלות פוריות

מה יוצר קשר בין בני אדם? מה תפקידם של תחומי עניין משותפים ביצירת הקשר?

- הסיפור מזמן עיסוק בנושא החברות ובנושא ההדברות. על חשיבותה של שיחה כנה בין חברים ועל אמון.
- הסיפור מזמן עיסוק בנושא תחביבים. דברים היוצרים קשר בין אנשים.
- ניתן להיעזר במאגר השאלות.

על קארל צ'אפק

נולד ב-9 בינואר 1890, סוויטוביצה צ'כיה, מת ב-25 בדצמבר 1938 מהחשובים שבסופרי צ'כוסלובקיה במאה ה-20. בן לרופא כפרי, החל ללמוד פילוסופיה ב-1909, וסיים דוקטורט באוניברסיטת קארל בפראג. תוך כדי לימודיו פרסם סיפורים בכתבי עת שונים. לאחר לימודיו בחר לעסוק בעיתונות. במהלך חייו הקצרים פירסם מאות סיפורים קצרים, רומנים, מחזות, מסות, פרקי הגות, מאמרי ביקורת ועוד. סגנונו עשיר בהומור ביקורתי אך אופטימי. בין השאר כתב סיפורי מדע בדיוני שבחן את השפעתה וסכנתה של הטכנולוגיה על החברה האנושית. במחזהו R.U.R מ-1920 המציא את המילה **רובוט**. כבן נאמן לספרות הצ'כית בין

שתי מלחמות העולם, עמדה במרכז יצירתו הסלידה מכל צורה של דיקטטורה ועריצות. לא יפלא, על כן, שהנאצים ראו בצ'אפק איום. במרץ 1938, כאשר כבשו הנאצים את צ'כיה, היה צ'אפק בין מטרותיו הראשונות של הגסטאפו. אולם צ'אפק "הערים עליהם" ונפטר מדלקת ראות כשלושה חודשים קודם לכן. גורלו של אחיו הבכור יוזף, שותפו לכתיבה ומאייר מרבית ספריו, היה פחות מוצלח, הוא נעצר ונשלח למחנה הריכוז ברגן בלזן, שם הומת. גם לאחר השתלטות הקומוניסטים על צ'כוסלובקיה לא נאסרו עבודותיו של צ'אפק לחלוטין, בגלל הפופולאריות העצומה שלו.

אוסף הבולים

מאת: קארל צ'אפק

'כאשר הייתי נער כבן עשר, פתח ואמר אדון קארס הזקן, 'התחלתי לעסוק באיסוף בולים. אבי לא ראה זאת בעין יפה. דעתו הייתה כי הדבר יביאני להתרשלות בלימודי. אבל היה לי חבר, לויזיק צ'פלה קראו לו ויחד אתו התמכרנו לתאוה הפילטליסטית. לויזיק היה בנו של מנגן על תיבה מזמרת, נער מנומש ומקורזל-שיער. אהבתי אותו כפי שרק ילדים מסוגלים לאהוב חבר. שמעו-נא, אני אדם זקן, היו לי אישה וילדים, ואומר לכם רק זאת: שום רגש אנושי אינו נפלא כל-כך כמו הידידות. אך האדם מסוגל לכך כל זמן שהוא צעיר, אחר-כך יתקו חושיו והאנושיות משתלטת עליו. ידידות שכזאת מפכה כמעין מהתלהבות טהורה ומהתפעלות, מעודף חיוניות ומגודש של רגשות. רגשות אלה רבים כל-כך עד כי אין לך בררה אלא לתת אותם למישהו במתנה. אבי היה נוטריון, מנכבדי המקום, אדון קפדן ומעורר דרך ארץ בהופעתו ואילו אני מצאתי בלבי פינה בשביל לויזיק שלי, שאביו היה מנגן שיכור ואמו כובסת סחופה. כיבדתי והערצתי את לויזיק מפני שהיה זריז ממני ומפני שהפגין עצמאות והיה אמיץ כחולדה. אפו היה מכוסה נמשים וידע לידות אבנים בידו השמאלית - אני כבר לא זוכר אלו דברים אהבתי בו, אבל אין לי ספק שהייתה זאת האהבה הגדולה של חיי.

ובכן, כשהתחלתי לאסוף בולים, הפך לויזיק לאיש אמוני. מישהו כבר אמר שרק לגברים יש חוש לאוספים. סבורני כי זהו שריד או חוש קמאי מאותם ימים כשכל גבר היה מכין לעצמו אוסף מראשי אויביו, מכלי נשק שנשדדו, מעורות של דובים, מקרני צבאים ומכל חפץ שעלה בידו לקחת כשלל. ואולם אוסף בולים אינו קניין בלבד אלא הרפתקה נצחית. אתה נוגע במין רטט בפיסת ארץ רחוקה, נאמר בבוטן, בבוליוויה או בכף התקווה הטובה ויוצר בכך עם ארצות-נכר אלה מגע אישי

אינטימי. איסוף בולים יש בו משהו מיצר הנסיעה או ההפלגה, משהו מהרפתקת הגבר המשתוקק לתור בעולם.

כאמור, לא ראה זאת אבי בעין יפה, שכן בדרך כלל אין האבות רואים בעין יפה אם בניהם עושים דברים שונים ממה שעשו הם עצמם. רבותי, גם אני נהגתי כך עם בני. האבהות היא מין רגש מעורב. יש בו אהבה עזה, אך גם הפלייה, אי-אמון, איבה או איך לומר זאת: ככל שהאדם אוהב יותר את ילדיו, כן מצויה בו מידה רבה יותר מן הרגש האחר. וכך נאלצתי להתחבא עם האוסף שלי בעליית הגג כדי שאבי לא יתפסני בקלקלתי. בעליית הגג נמצאה תיבה ישנה שלתוכה היינו מזדחלים כמו שני עכברים. שם נהגנו להראות איש לרעהו את בולי האוסף: הבט, זוהי הולנד, זוהי מצרים או שוודיה. עצם העובדה שהיינו אנוסים להתחבא עם האוצרות שלנו הוסיפה נופך של חטא נפלא. הדרך שבה הייתי משיג את בוליי הייתה הרפתקה בפני עצמה. נהגתי לסובב על פתחי משפחות מוכרות ובלתי מוכרות ומתחנן בפניהן כדי שירשו לי להסיר בולים ממכתבים ישנים. היו אלה שעותיי המאושרות ביותר - ישיבתי תחתיי על הרצפה וחיטטתי בערמות מאובקות של תיקים וכך חיפשתי איזה בול שעוד לא היה ברשותי. וכשקרה ומצאתי איזו לומברדיה ישנה או אחת מן המדינות הגרמניות הזעירות או הערים החופשיות, חשתי שמחה צורבת ממש - שהרי כל אושר כביר מסב לך מתיקות מכאיבה. ובינתיים היה לויזיק ממתין לי בחוץ וכשיצאתי סוף סוף בזחילה החוצה, לחשתי בעודי ניצב על מפתן הדלת: לויזיק, לויזיק, היה שם האנובר אחד! קח אותו! בלי שהיות דהרנו הביתה עם שללנו, לתוך התיבה שלנו.

שמעו רבותי, רק צייד, מחפש מטמון או ארכיאולוג מסוגל להבין את התלהבותו של האספן. זהו הסיפוק והמתח הגדולים ביותר שהחיים יכולים להעניק לבן-אנוש. כל אדם היה צריך לחפש משהו, אם לא בולים אז את האמת או פרחי-בר או לכל הפחות חיצו אבן ומאפרות.

ובכן, אלה היו השנים היפות ביותר של חיי - הידידות עם לויזיק ואיסוף בולים. אחר חליתי במחלת השנית וללויזיק לא הרשו להתקרב אליי. הוא רק עמד אצלנו במסדרון ושרק כדי שאשמע אותו. פעם לא שמרו עליי או משהו כזה, בקיצור ברחתי מן המיטה ונשאתי רגליי הישר אל עליית הגג, להציץ בבולים שלי. נחלשתי במידה כזאת שרק בקושי רב עלה בידי להרים את המכסה של הארגז. אבל התיבה הייתה ריקה, הקופסה עם הבולים נעלמה כלא הייתה.

לא אוכל לתאר את גודל המכאוב והאימה שפקדוני. אני חושב שעמדתי שם כמאובן ואפילו לא יכולתי לבכות, עד כדי כך נשתנק גרוני. ראשית, מה נורא היה הדבר כי הבולים שלי, שמחתי הגדולה ביותר, נעלמו, אך נורא פי כמה היה שחברי היחיד,

לויזיק, הוא שגנבם, בעוד אני שוכב במיטת חוליי. חשתי תדהמה, אכזבה, ייאוש, צער - שמעו-נא, קשה להעלות על הדעת באלו חוויות כבירות מסוגל ילד להתנסות. אינני זוכר איך הצלחתי לרדת מן עליית הגג, אבל אחר-כך שוב קדחתי בחום גבוה. ברגעים בהירים יותר התמכרתי למחשבות נואשות. לאבי ולדודתי לא סיפרתי דבר - אמי כבר הייתה בעולם האמת. ידעתי שלא יבינו לרוחי ומשום כך חשתי כלפיהם ניכור מסוים; מאותה עת שוב לא שררו בינינו יחסי קרבה. בגידתו של לויזיק הייתה לדידי כמעט מהלומת מוות; הייתה זאת אכזבתי הראשונה והיותר גדולה שבני אדם הנחילו לי ביום מן הימים. הוא קבצן, אמרתי לעצמי, לויזיק הוא קבצן ולכן שלח ידו בגנבה. קיבלתי את המגיע על שהתיידדתי עם קבצן. הלקח הקשיחני, מאותה עת התחלתי להבחין בין אנשים - איבדתי את המעמד של התמימות החברתית, אך אז עוד לא ידעתי מה עמוק היה הזעזוע ואלו עולמות התמוטטו בקרבי. ומשקמתי ממיטת חוליי וחומי ירד, פסקו גם מכאוביי על אבדן אוסף הבולים. רק חשתי דקירה בלבי, כשראיתי שלויזיק רכש לו בינתיים ידידים חדשים. אך כאשר בא אליי, נבוכ מעט, ולאחר זמן ממושך כל-כך, ביבושת, כדרך אנשים מבוגרים: 'סתלק, אני לא מדבר אתך.' לויזיק הסמיק ומקץ רגע אמר: בסדר, ומאז שנא אותי שנאה עיקשת ופרולטארית.

אכן, זה היה מאורע שהשפיע על כל חיי. כיצד לומר זאת - עולמי חולל, אבד לי האמון בבני-אדם, למדתי לשנוא ולהתנשא על הזולת. מני אז לא היו חברים וכאשר התבגרתי, ראיתי צורך להדגיש שאני שרוי בגפי, שאינני זקוק לאיש ואינני נותן מתנות לאיש. אחרי כן נוכחתי לדעת שאיש אינו אוהב אותי. הסברתי זאת לעצמי בכך שאני מזלזל באהבה ומצפצף על כל הסנטימנטים. וכך הפכתי לאדם גאוותן ורודף כבוד, קפדן ומהוגן. גיליתי כלפי הכפופים לי רוע-לב ונוקשות. התחתנתי בלא אהבה, את ילדיי חנכתי תוך הטלת מורא ומשמעת והודות לחריצותי ולמסירותי הגעתי להישגים לא-מבוטלים. אלה היו חיי, כל חיי, לא ראיתי לנגד עיני אלא את המוטל עלי כחובה. ולכשיבוא יומי, יכתב בעיתון איזה עובד נאמן ואיש מופת הייתי. אך לא ידעו הבריות, כמה בדידות, אי-אמון ועיקשות היו מקופלים בחיי אלה...

לפני שלוש שנים נפטרה רעייתי. לא הייתי מוכן להודות בכך, אך ירדה עליי תוגה כבדה. מחמת עגמת הנפש הוצאתי מן המגרות מיני מזכרות משפחתיות ששרדו אחרי הסתלקותם של אבי ואמי: תצלומים, מכתבים, מחברותיי הישנות - גרוני נשתנק כשראיתי עד כמה דאג אבי הקפדן להחביאן. אני חושב שלמרות הכול אהבני. הוא מילא בהן ארון שלם בעליית הגג; על תחתית אחת המגרות הייתה

מונחת קופסה חתומה בחותמת אבי. וכשפתחתיה, מצאתי בה את אוסף הבולים שנעלם לפני חמישים שנה.

לא אכחד: הדמעות זלגו מעיניי. נשאתי את הקופסה לחדרי, כאילו הייתה אוצר. הכל נתחוויר לי בבת אחת: כששכבתי אז במיטת חוליי מצא מישהו את האוסף שלי ואבי החרימו כדי שבגלל הבולים לא אזניח את לימודיי! הוא לא היה צריך לנהוג בדרך זו, אך גם בכך באו לידי ביטוי דאגתו הקפדנית ואהבתו. אינני יודע, אך לפתע נכמרו רחמי עליו וגם על עצמי...

ואחר-כך נזכרתי: בכך, לויזיק לא גנב את הבולים שלי! אלוהים אדירים, עשיתי לו עוול! ושוב ראיתי בעיני רוחי את הפרחח המנומש והפרוע, מי ידוע מה עלה בגורלו והאם הוא עדיין בחיים? וכשעלו בזכרוני תמונות מאותם הימים, חשבתי מבוכה וכלימה. בשל חשד-שווא אבד לי ידידי היחיד, בשל כך אבדה לי ילדותי. לכן התחלתי לזלזל בדלת העם, לכן חטאתי בהתנהגות יהירה. לכן לא ביקשתי מעולם קרבתו של איש. לכן לא הייתי מסוגל בכל ימי חיי להסתכל על בול דואר בלי רתיעה וסלידה. מאותו טעם עצמו לא כתבתי מעולם לארוסתי ולרעייתי והסווייתי זאת בכך שאני מתעלה מעל להשתפכיות רגשיות והדבר גרם סבל לאשתי. לכן הייתי כה נוקשה ועזוב לנפשי. עתה ראיתי שוב את כל חיי; לפתע דומה היה עלי כי הם שוממים וחסרי תכלית. הרי יכולתי לחיות לגמרי באורח שונה, עלה בי הרהור. אלמלי קרה מה שקרה - הרי הייתה בי מידה רבה כל-כך של התלהבות ויצר הרפתקנות, אהבה ואבירות, דמיון ואמון, דברים מוזרים ומשולחי רסן - אלוהים, יכולתי להיות מישהו אחר - נוסע, שחקן או חייל! יכולתי לאהוב את הבריות, לשתות בחברתם, להבין לרוחם ומה עוד! חשתי כאילו נמסים בי גושי קרח! נטלתי לידי בול אחרי בול - כולם נמצאו שם: לומברדיה, קובה, סיאם, האנובר, ניקרגואה, הפיליפינים, כל אותן ארצות שאליהן רציתי לנסוע ושאותן לא אראה לעולם. על כל בול ובול הייתה פיסת משהו שעלול היה לקרות ולא קרה. הייתי רכון מעליהם ובאותן שעות ארוכות שפטתי את חיי. ראיתי שהיו אלה חיים מנוכרים משהו, מלאכותיים, חיים לא אישיים ואילו חיי הממשיים מעולם לא הפכו למציאות.

מר קארס נופף בידו. 'אם אני חושב על מה שיכולתי להיות ואיזה עוול עשיתי ללוויזיק...'

פני הכומר וובס שהקשיב לסיפור, נתקדרו מחמת צער. מן הסתם נזכר בפרק כלשהו מחייו הוא. 'מר קארס', אמר בהתרגשות, 'אל תחשוב על זה ואל תצטער, את הנעשה אין להשיב, ולא תוכל להתחיל הכול מבראשית...'

'לא אוכל', נאנח מר קארס והסמיק קמעא. 'אבל אתה יודע, לכל הפחות התחלתי לסדר מחדש את אוסף הבולים!'

ביצועי הבנה

- דיון ושיח בתחום הספורט (האולימפיאדה למשל) מעמד שנועד לקרב בין מדינות.
- מתי משחק מקרב בין בני אדם ומתי הוא יוצר קונפליקט. (שיח על חשדנות, אי הגינות במשחקים ועוד).
- האם תחום הספורט דומה לדעתם לתחביב המופיע בסיפור? בסיפור המשחק קרב בין הילדים, אך גם הרחיק ביניהם?

שאלות על הסיפור:

1. מהו "סיפור בפרספקטיבה"? כיצד הוא בא לידי ביטוי בסיפור?
2. בסיפור "אוסף הבולים" יש פואנטה. מהי פואנטה? וכיצד היא באה לידי ביטוי?
3. מהו האירוע שבעקבותיו חזר לקארס האמון בבני אדם?
4. הסיפור "אוסף הבולים" הוא סיפור מסגרת. א. מהו סיפור מסגרת?
ב. מהי מסגרת הסיפור? ג. מהו הסיפור הפנימי?

"חלום בדמי כבוד" - גרמאו מנגיסטו

סיפור זה זכה בפרס הסיפור הקצר. מספר על עלייתם של יהודי אתיופיה.

סיפור זה קשור אלינו, לתרבותנו ולהיסטוריה הקרובה שלנו.

ראוי לקיים דיון בדבר החלומות שהיו ליהודי אתיופיה והתנפצותם מול המציאות הישראלית.

אפשר לנתב את הדיון לחלומות = המאוויים של התלמידים וכיצד הם חושבים להגשימם ולהימנע מהתנפצותם.

לפניכם הקישור אל הסיפור

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Mazkirut_Pedagogit/Sifrut/sugot/SipurKatzar/GeremauMangisto.htm

רעיון גדול/שאלה גדולה

חלומות והגשמתם - מה תפקידו של חלום בחייו של האדם? מדוע אנו חולמים חלומות והאם הגשמתם בהכרח טובה?

פעילות אקולטורסטית מעוררת סקרנות ועניין

- צפו בסרטון השיר "זוהרה אלפסיה" – זמרת אורי ביטון בת המשורר:

<https://www.youtube.com/watch?v=xv4EIHxd7yA>

- ניתן גם לקרוא את מילות השיר:

שִׁיר זֹהָרָה אֶלְפִסְיָה / אֵרֵז בֵּיטוֹן

1	זֹהָרָה אֶלְפִסְיָה זְמַרְתְּ הַחֶצֶר אֶצֶל מַחְמַד הַחֲמִישִׁי בְּרֵבֶת בְּמָרוֹק.
5	אֹמְרִים עָלֶיךָ שְׂפֹאֶשֶׁר שָׂרָה, לְחַמוּ חִילִים בְּסַפִּינִים לְפִלֵּס דָּרָךְ בְּהַמּוֹן
10	לְהַגִּיעַ אֶל שׁוּלֵי שְׂמֹלְתָהּ לְנִשֵּׁק אֶת קִצּוֹת אֶצְבְּעוֹתֶיהָ לְשִׁים כְּסֹף לְאוֹת תּוֹדָה זֹהָרָה אֶלְפִסְיָה, הַיּוֹם נָתַן לְמִצָּא אוֹתָהּ
מתנודד בן	בְּאֶשְׁקֵלוֹן, בְּעֵתִיקוֹת ג', לְשֹׁפֶת הַסַּעַד, רֵיחַ שְׁזָרִים שֶׁל קַפְסָאוֹת סְרַדִּינִים עַל שֶׁלְחָן שְׁלֹשׁ רִגְלִים, שְׁטִיחֵי מְלֶךְ מְרַהֲבִים, מְרַבְּבִים עַל מִטַּת סוֹכְנוֹת,
15	בְּחִלּוֹק בְּקָר בְּהוּ שְׁעוֹת בְּמֶרְאָה בְּצַבְעֵי אֶפּוֹר זֹלִים וְכִשְׁהִיא אוֹמְרַת :
20	מַחְמַד הַחֲמִישִׁי אִישׁוֹן עֵינֵינוּ אֵינְךָ מִבֵּין בְּרַגַּע הַרְאִשׁוֹן. לְזֹהָרָה אֶלְפִסְיָה קוֹל צְרוּד, לֵב צְלוּל וְעֵינֵי שְׁבַעוֹת אֶהְבָּה. זֹהָרָה אֶלְפִסְיָה.

- בקשו מהתלמידים לספר על או להסביר את הקושי שבחווית העלייה לארץ.

שאלות פוריות

- החלום בתנ"ך היה נבואה, ואילו החלום בימינו, בעקבות השפעת הפסיכולוגיה, הוא ביטוי למאוויי הנפש. מה קורה כשחלום מתגשם וההגשמה מאכזבת?
- חלומה של התנועה הציונית היה להביא לארץ את יהודי העולם. האם החברה הישראלית יודעת לקלוט עליה?
- אינה דומה חווית הקליטה בארץ של צעיר לזו של מבוגר. מה ההבדל? למי יותר קשה?

הסיפור האתיופי מזמן מפגש עם זוג מבוגר (בני שמונים) שעולה לירושלים מתוך צפייה לקדושה והמפגש שלו עם ישראל גורם לו להלם מסוים ולקשיים. הם מגשימים את חלומם אך משלמים בכבודם.

חלום בדמי כבוד - גרמאו מנגיסטו תחרות הסיפור הקצר - תש"ע

הסיפור הזוכה במקום הראשון

אלף תשע מאות שמונים וחמש. ארבעים אלף רגל גובה מעל ים סוף משיגים מרחב געגועים נרחב ומקצרים ציר זמן ערגה ארוך; שבעים יהודים כהי עור וכוהן אחד, באנו וקרבתנו יותר מאי פעם אל מחוז חפצנו. מעלינו נפרשים שמים פתוחי ארובות, מתחתינו רובצים עבים עבי צלע ורגועי אופי, ואנו נפעמים ונרגשים, מונים דקות אחרונות של שלהי גלות, גלות חבש בת אלף כפול פעמיים שנה. בצמד המושבים הקדמיים ביותר, צמודים ישבנו כוהן איוב בטיבבו ואנוכי אמאוייש מנשה, והשאר במושבים אחרונים. אב נפשי, אני קוראת לכהן בטיבבו, אמא רבתה, הוא קורא לי, שנינו חזינו במו עינינו שמונים פעמים בשריפת פתיל חיינו בנרות שעווה. כהרגלן של הבריות, גם אנחנו כיבינו באוויר ריאותינו את האש האוכלת תוחלת חיינו. בשונה ממנהג עמים השוכנים קבע בארצם, בה בעת שיככנו שריפת קור חיינו, הצתנו גיצי תקווה בלבינו: בשנה הבאה בירושלים, איחלנו, שנה אחר שנה. רבים מאמינים כי שלוש המלים הן האחריות הבלעדיות לאריכות חיינו.

אני מביטה באב נפשי, אני רואה את עצמי, כמעט. השנים הרבות הארוגות בנוף מראהו, שעררו לבן למחצה, זקן שחור-לבן ארוך נופל לחזהו כמו מפל מים עשיר זרמים. קמטים וכפלי עור הכובשים את תבנית פניו המוארכות מעידים כי חלה נסיגה בבשר חזותו. אב נפשי מעורר מורא בקרב הבריות, בעוברו בתוך הכפרים, רכוב על סוס עב חזה, מאריך רעמה ועדוי פנים. העוברים ושבים נהגו לעמוד דום עד שהרים הסתירוהו ואופקים חבוקוהו; מארחיו התקינו מושב רם בעבורו; מאמיניו נשמעו לפסיקותיו ההלכתיות ללא סייג; ואפילו הורים שדם יוצא ירכיהם זועק באדמה, קיבלו בצייתנות ובכניעות את הכרעתו ולחצו לשלום ידיים מגואלות בדם. דבר וחצי דבר אין בי, בו יש. זה רחמי הפורה, שהפרה שנים-עשר עוברים, אלו זרועותי הנדיבות שחבקו מאה נכדים ואלו זוג עיני שראו מאתיים נינים, זיכוני להצטופף בצל הילתו.

"פתע יש חשש ממשי", אמרתי. שלוש מלים בלבד. הייתם צריכים לראות כמה עיניים חוששות רצו בתקרת המטוס וחיפשו חששות. אני בת שמונים, אני יודעת היטב איך מביטים אנשים חוששים, אסור היה לי להגיד זאת. אנשים תלויים בין ארץ לשמים, רובם צעירים. אב נפשי נותר רגוע, הוא בן שמונים. רק הניף לצדדים כמה וכמה פעמים מצנפתו הנהדרת ושאל, "אי-זה חשש מישש ומיחש לבך".

"יש חשש ממשי", אמרתי, "שמא אב נפשנו יגדל ויתגדל שבעתיים בירושלים, וגופו ייאלץ לעלות שמימה בחסות נפשו כצדיקינו מקדם הימים, והיה כלא היה בעבור אדמה והיה נצח מונצח בלב אדם ובתודעתו.

אנשינו אספו עיניהם מהתקרה. "כבוד", אמר אב נפשי, "בורח כצל מרודפיו; לתוכו שואב הוא כאבן שואבת עובדי אלוהים והבאים בימים. בין אחינו בירושלים נהלך ראש זקוף וחזה מורס". ואז הוא התחיל להתפלל בשפה שאיש אינו מבין, שפה שבה הוא מדבר עם אלוהים. כולנו התחלנו להגיד אמן, כולנו יודעים מתי להגיד אמן ומתי לשתוק, אפילו הילדים, באי עולם החדשים יודעים, באמת.

פתע יצאה בת קול ואמרה, "אחים ואחיות הנכבדים, עתה אנו טסים מעל ירושלים, סוף כל סוף רשאים אתם להביט בירושלים בעד אשנבי המטוס". חזנו עלה וירד כמפוח ולבנו חישב להינתק ממקומו ולהיפלט החוצה. מקטן עד גדול, כיסינו פנינו בצעיפינו החגיגיים ותחבנו ראשינו בין ברכינו, אם נחזה באורות ירושלים, עינינו יאבדו מאורן וגופנו יתמוסס, כך באמת חשבנו.

דממה שררה. כולנו התכנסנו בעצמנו וצפינו בהשתאות בירושלים. אני יודעת בדיוק איזו ירושלים רואה כל איש בדמיונו, אני בת שמונים. זה חוזה בבית מקדש עטור זהב, מראשו בוקעות אלומות אור, העולות שמימה ויורדות ארצה וזורעות שלום וביטחון בין שבטי ישראל; זה צופה בדביר, העומד על אבן השתייה, שבו מוצבים בהדר משכן ארון הברית והכרובים, בהיכל הקודש שבו עבודות הפולחן ובאולם

שדרכו נכנסים ויוצאים רבבות מתפללים; זה צופה בחדווה בחיות טורפות, המתפתלות בצלעות הר ציון ומלחכות עשבים רכים ככבשים; וזה מביט בפליאה בזרעים הנופלים ארצה ממקורות יונים, נובטים כהרף עין, קורמים עור וגידים ובו ביום נושאים פירות מתוקים ומזינים, שקוטפים ואוכלים השוקדים בלימוד תורה ותפילה בבית אלוהים.

יצאה שוב בת קול ובישרה, "אחים ואחיות הנכבדים, בעוד חמש דקות ננחת בנמל תעופה בן גוריון, אנא הישארו חגורים במקומותיכם". כולנו הקצנו, הסרנו צעיפינו מעינינו, כלא מאמינים התבוננו באדמת הקודש באה וקרבה אלינו ודמעות אצורות בתוכנו התפרצו בפרץ גדול וחנקו גרונותינו. גלגלי המטוס נגעו בקרקע, מנועיו דממו, דלתותיו נפערו לרווחה. כחולמים היינו מביטים בסולם מוצב ארצה וראשו נושק למפתן המטוס.

ראשון ירד אב נפשי, אני אחריו, נשים, תינוקות; גברים קשישים נושאים על גביהם ירדו בעקבותנו. ממשלות, שרים, רבנים, אלופים ואמנים נעמדו בשורות וקיבלו את פנינו, וכתבים הנציחו שובנו אל ארץ חפץ במלים ובתמונות. אנחנו חיש קל חלפנו בין שורות המכובדים, מותירים מאחורינו ידיים מושטות לשלום, ובהגיענו לשטח פתוח, ישישינו נשרו מגב נושאייהם, מקטן עד גדול כרענו ברך, נישקנו האדמה הקדושה, ותכופות פרשנו ידינו אל מקום מושבו של אלוה.

אדמת ירושלים מכוסה זפת קשית, ושפתותינו נותרו משתוקקות לנשק עפרה הקדוש, קבל אב נפשי, תראו כמה אכול געגועים היה הוא. "אדמה רכה", אמרתי, "סופגת דם אדם, כל סופג סופו להתמלא במוקדם או במאוחר, ברם אדמה היודעת להקזיז דם מבלי שתהיה מסוגלת לספוגו, עלולה להיוותר בצימאון תמידי".

הייתם צריכים לראות איך אב נפשי הניף מצנפתו, אני יודעת בדיוק מה אומרות ההנפות האלה, אני בת שמונים. אסור היה לי להגיד דברים האלה. עליכם להבין אותי, מאז הייתי ילדה קטנה האמנתי, בירושלים לא נשפך דם ולא מתים.

"אמא רבתה, מה לך דברי צחוק ולצון? הלא ידעת כי בירושלים אין פגעים ואין נגעים, אלא מתחוללים אותות ומופתים, והדם המפעפע ממצחי אינו אלא נס בתוך נס, והוא אות ברית בינינו ובין ירושלים", לימדני אב נפשי תוכחה, ואני השפלתי מבט כתמיד.

ובתום ההודיה ושבח ההשגחה, שבנו אל מקבלי פנינו, ילדינו כרעו ברך ונישקו בהונות אדונים ואדוניות כאילו היו הוריהם. נושאי המשרות נשאו ילדינו ונישקו להם כאילו היו אלה ילדיהם. זוג זוג, שחור לבן, לבן שחור, התחבקנו והתנשקנו כדרך אחים אכולי געגועים הנפגשים לאחר פרידה ממושכת.

המפגש החטוף בין אחים תם. המכובדים נבלעו לכלי רכבם הממוגנים וחמקו ירושלימה, אנחנו פסענו אל אולם אורחים. שוב יצאה בת קול נשית ונטולת גוף

ובישרה: "לעולים שהגיעו זה עתה מחבש, ברוכים הבאים לישראל". ברוכה הנמצאת, אחותנו, השבנו במקהלה, וסימני אי-שביעות רצון נחרצו במצח כל אחד ואחד מאתנו. "אנחנו חצינו ג'ונגלים שורצי חיות רעות, עברנו מדבריות צחיחות, הקרבנו דם אחינו במסע מפרך אל החלום, ואחותנו מברכת אותנו בהד קולה, מדוע אינה ניצבת מולנו, לוחצת ידינו, מדברת עמנו כדרך אחים", רטנתי.

"אמא רבתה, מדוע תהיי מרירה דווקא עתה, זמן שחלומנו עתיק יומין מתגשם", נזף בי אב נפשי ולימד, "אחותנו כוספת לפגוש אותנו, בה בעת חוששת מן המפגש הממשי, כפי שאנו שחפצנו לחזות באורות ירושלים והעדפנו לכסות עינינו בצעיפינו וצללנו לתוך ירושלים המדומיינת. במוקדם או במאוחר המפגש בינינו לבין אחינו וירושלים איננו נמנע". אב נפשי תמיד צודק, ואני תמיד טועה, שנינו בני שמונים. צעירינו גלשו בקלילות במדרגות נעות, זקנינו דישדשו במדרגות יציבות, ובקצה נפגשו דרכינו.

"אב נפשי, הרואה אתה עצם דומם מסתובב סביב עצמו ומוסר תיקים לאדם", שאלתי.

"אנחנו נמצאים בירושלים, היהודים עובדים אלוה, והדוממים משרתים האדם", השיב אב נפשי. מביטים לאחור המשכנו בדרכנו עד שמצאנו את עצמנו בתוך אולם רחב ורם תקרה, שבו מסודרים במעגל שבעים ואחד כיסאות כחולים שווים בגודלם. אב נפשי בהה מבולבל בחלל הריק הנפרש לפניו. אני יודעת בדיוק מה משמעות המבט הזה, אני בת שמונים. "בחורי", פקדתי לצעיר בריא בשר, "השחל נא כיסא על כיסא וצור מושב רם". בחורי עשה כדברי. אב נפשי זיהה מושב רם ובשעלים מהוססים ניגש וישב בו. נפל דבר, המושבים המשודכים התפרקו, אב נפשי נפל ארצה, הכיסאות התהוללו מעליו. נערינו חיש הקיפוהו וגלגלו מעליו המושבים הבוגדנים. אב נפשי הזדקף, וכולנו דום עמדנו.

פתע, צלע מרובעת נפערה באמצע הקיר, וראש אשה נמזג לתוך האולם. פה נטול גוף בירך: "ברוכים הבאים לישראל". כולנו בחנו בתמיהה את הפנים התחובות בין הקירות. טרם נעכל המחזה, פקד הראש: "כוהן בטיבבו גש וקבל סל קליטה". איננו יודעים מה הוא סל קליטה, אבל אב נפשי ניגש, בידו שק מלא שטרות שב אלינו, ועד מהרה בטן האולם שקקה בהולכים ושבים כמפתן כוורת, שבו שוקקות דבורים עמלות. בתום החלוקה, הראש דיבר, "הכסף הזה ישמש אתכם לצורכי מחייתכם החודש, ובמשך שלוש שנים בתחילת כל חודש תקבלו סכום דומה. במהלך תקופה זו תשהו במרכז קליטה, שבו נלמד אתכם לשכוח אורחות חייכם הגלותיים, ונטמיע בכס דרך חיים חדשה, ועתה צאו בדלת הזכוכית ועלו למרכבה". הראש נעלם והקיר התאחה.

דלת הזכוכית חשבה כמה וכמה פעמים למחוץ את צלעותינו בדופנותיה. אני בת שמונים, אני הולכת על שלוש, אני טרף קל, אילולא סייעו לי צעירים הייתי נמעכת תחת צירי הדלת-המלכודת ונלעסת בלסתותיה האיומות. פתע נדמה היה לי שאני חוזה, שפשפתי עיני, עצמתי, פקחתי וראיתי מולי עומדת נערה עירומה למחצה. בת עשרים היא לערך, לבשרה דבוקה חולצה סגולה, הולכת ומתכווצת מעלה מעלה, מטה מטה מושכת אותה כדי להשיקה לקצוות גג מכנסי הגיינס השחורים שלה, החונקים מותניה הרזות.

גברים ונשים לבושים היינו גלימות לבנות, שאברותיהן גורפות פני אדמה. בחבש התלבשנו כך, ובארץ הקודש לא נתלבש כך. "אב נפשי", שאלתי, "איכה אשה מותרת לחשוף טבורה; היאך נקבת אדם מותרת לכנס לתוך מכנסיים, לבוש זכר אדם?"

"אחותנו מחזירה עטרה ליושנה, עדן טרום עץ דעת", השיב אב נפשי לשאלה ראשונה, מסוכך פניו במצנפתו. לאב נפשי תמיד יש תשובה לכל שאלה, הוא תמיד בוחר לאיזו שאלה לענות, לאיזו שאלה לא לענות. התשובות שלו תמיד נכונות, הוא לעולם אינו טועה.

הייתם צריכים לראות, קשישים תולים מבטם בכל דבר שאינו הנערה, נערים מתבגרים נועצים מבטם בכל דבר שהוא רק הנערה, ונשים מעופפות צעיפיהן רודפות אחר הנערה ומנסות לכסותה, והנערה מתהוללת אנה ואנה.

נפל דבר, עד מהרה התברר לנו כי הנערה העירומה למחצה אינה נמלטת מבית משוגעים כי אם סוכנת הקליטה שלנו. תראו מה היא עשתה, שלפה מכנסי הגיינס שלה דף צהוב ונושמת ומתנשפת קראה "איוב בטיבבו". "אסור", אמרתי, "אסור בכל האיסורים לנתק התואר? כוהן? משמו המלא של אב נפשי; אם אין זה בכבודך לכנותו? צדיק הצדיקים,? כוהן הכוהנים,? אב נפשו או? המפייס הגדול, כפי שכולנו קוראים לו, הגידי לפחות כוהן בטיבבו". "כוהן בטיבבו", קראה, והוסיפה בלחש: "לא רק תואר פאר שמו יוסר, אלא שמו יעוברת", כך אמרה, שמעתי אותה. "היא באמת משוגעת", אמרתי.

הנערה הזאת באמת משוגעת, היא פסעה בראש התור. מהר מהר צעדתי בשלוש רגליים ועמדתי מולה ונעצתי בה מבט. היא לא יכלה לראות אותי, כל הפנים שלה היו מכוסות משקפיים אפורים ורחבים. אב נפשי ואני נכנסנו אחריה, והיתר אחרינו. אני בת שמונים, אני אומרת אמת.

"שב", אמרה המשוגעת הזאת לאב נפשי, כך אמרה, באמת. אב נפשי נעמד אבוד, פקד מושב מושב ברצפת המרכבה בקירותיה וקורותיה, מבטו שב עקר, אין מושב בעבורו.

"שב בבקשה לבל תיפול, אנחנו נוסעים", אמרה המושגעת. "אין מקום בעבורי", השיב אב נפשי בצדק. "בזנב המרכבה ארבעה מושבים פנויים, שב שם", אמרה החוצפנית. אב נפשי ואני פסענו לאטנו, גופנו רועד, אנחנו בני שמונים, והרכבת זקנה הרבה יותר מכל אחד מאתנו ואף משנינו יחדיו. היא רועדת, מאוד רועדת. אב נפשי הביט בכיסאות ואמר, "יש פה ארבעה מושבים, אין המושב האחד".

"מתוך ארבעה, בחר אחד ושב בו", געתה המשווגעת.

"אי אפשר לבחור אחד מתוך ארבעה", אמר אב נפשי.

"אם אתה מתקשה לבחור אחד מארבעה מושבים המרופדים של רכבת ישראל, שב על כל אחד מהם עשרים דקות, נכונה לנו נסיעה של שמונים דקות", פקדה, והיא בת עשרים בלבד.

"ארבעה כתרי נחושת יחד אינם הופכים לכתר זהב אחד; ארבעה כוכבים אינם נעשים לחמה אחת, ארבעה כיסאות רגילים אינם משתווים לכס כבוד אחד", הסביר אב נפשי ברוב חוכמה.

"הרגו אותי, אינני מבינה מה רוצה האיש המוזר הזה", התלוננה. תראו היא עוד מתלוננת.

מה עשינו, אב נפשי ואנוכי? יצאנו לחפש מושב רם, עברנו בין קרון לקרון, עברנו אלף קרונות, עברנו קרונות אינסוף. הקרונות מלאים אנשים, אנשים שקטים מאוד, בחיי, אנשים אילמים. איש אינו פוצה פה ואיש אינו דומה לנו. באף קרון אין נהג, קרונות נוסעים ללא נהג, אפילו אם יהיה נהג באחד הקרונות, הוא לא יכול לעצור אינסוף קרונות. והרכבת תמיד נוסעת ישר, איך אפשר לנסוע ישר ולהגיע לאן שרוצים?

"אני לא אוהבת הרכבת הזאת, אי אפשר לדעת לאן היא נוסעת", אמרתי. מיד נזכרתי בדברי אב נפשי: בירושלים יהודים עובדים אלוה, דוממים משרתים האדם, ונרגעתי. אב נפשי ואנוכי בני שמונים, בגיל זה כל דבר נראה אינסופי. כשאנו עומדים ליד אילן אנו רואים רק גזע אינסופי. אדם בן שמונים לא רואה אמירי אילנות, ולאילנות אין אמירים. אין סוף לרכבת הזאת, ואין כס רם ברכבת הזאת. "בוא נחזור", אמרתי לאב נפשי. הוא איש חכם, הסכים, ובשובנו היתה הדרך ארוכה אף יותר, דרך אינסופית.

בהגיענו לקרוננו אמרתי, "אב נפשי, ייטב נא בעיניך אם אבקשך כי תשב עמי במושב פשוטי העם כי דבר מה, שלא הכרתיהו מאתמול שלשום, מפר שלוותי ומסעיר רגשותי". עורקים עבים חרצו מצח אב נפשי. צמודים זה לזה ישבנו בזנב המרכבה, יתר אנשינו ירדו לרצפה, והרצפה חשבה לנערם מעל פרצופה.

"רק הגענו זה עתה לעיר חפצנו והבט נא מה קרה לנו, היום חולף מהר מאוד, השמש שוקעת, איש אינו מביט בה בשקיקה; איש אלוהים מכובד ובא בימים כמוך מושלך למושב עמך, ואיש אינו מתחלחל מהידרדרות מעמדו. אולי זה קורה משום שאדם בא במים החוצה אוקיינוסים נרחבים, יבשות שטופות שמש, כבודו נשטף בזרמי מים ומתאדה מחוס החמה", רטנתי ובצדק.

"לא ימים גדולים ולא החמה מעניקים כבוד לאדם או נוטלים לו אותו, אלא מספר שנות חייו", הרגיע אב נפשי.

"משום מה נדמה לי כי מספר שנות חייו של אדם חקוק רק בנוף ארצו, בעונות השנה ובאנשי מולדתו, הם שהיו עדים לשינויים שחלו בגופו ובתובנתו מסוגלים לזקוף לו כבוד", סייגתי, ואב נפשי נותר איתן בדעתו ואמר, "המעבר מאתר לאתר אינו אמור לפגוע בכבוד אדם בא בימים".

"אולי ככסף הנשאב אל כיס עשירים וכנהרות הנוהרים אל הים, כך כבוד הקשישים בירושלים נשאב לתוך רוח השכינה המרחפת מעל בית המקדש", הצעתי.

"נהרות נוהרים מהרים למהמורות; הכסף מתגלגל אל אנשים החשים חיסרון תמידי ובלתי מסופק לחומר, ורוח השכינה המרחפת מעל העיר הקדושה, שלמה היא ואין בה שום חיסרון, אינה נוטלת כבוד מאדם, אלא מאצילה לו אותו", השיב אב נפשי.

"אולי ביום מן הימים נשבה רוח רעה בעיר הקודש והעיפה כל כתרי הכבוד מראשי הכוהנים והמלכים והשליכה אותם מחוץ לגבולות המדינה, ומאותו זמן הדורות גדלים בלי כוהנים, בלי מלכים ובלי כבוד", הנחתי.

"נחילי דבורים אובדים בהעדר מלכות דבורים וכך גם חברות אנושיות. אי אפשר להם לדורות להתקיים בלי כוהנים, בלי מלכים ובלי כבוד", הפריך אב נפשי הנחתי.

"אב נפשי, הרואה אתה דבר מה מוזר מאוד מאוד?" שאלתי.

"מהו הדבר המוזר כל כך אשר לכד את תשומת לבך", שאל בסקרנות אב נפשי.

הבט נא בכיסאות, הם זהים בגודלם, בצורתם, בצבעם, בעוביים ובכיסוייהם. הואיל והם דומים כל כך ביניהם, מסתירים הם את התכונות הבסיסיות של האדם - היכולת לטעות והיכולת לעקם במלאכות ידיו", אמרתי.

"דעתך נתת יפה בדברים והבחנת בדמיון מופתי בין המושבים, שאינם משאירים ספק כי נוצרו הם ביד יצור מוזר, חקייני ובלתי יצירתי, שאין לו שמץ של מושג בגינוני האדם ומנהגיו", הסכים אב נפשי.

נדמה לי שאחינו יודעים דבר וחצי דבר על אודות הצו הנצחי "הדרת פני זקן", אלא שהם הפקידו בידי דוממים את האחריות ליצור כיסאות, דוממים הסוגדים להמונים ולהמוניות, אמרתי.

"דבר מטריד הוא אשר זה עתה אמרת", אמר אב נפשי בסבר פנים חמור, "חברה שאינה מייצרת במו ידיה ביטוי כבוד, אינה מסוגלת להעניק אותו למי שראוי לכך ולפיכך אי אפשר גם לבוא אליה בטרוניה".

טרם אמצה שאלותי פקדה המשוגעת: "הגענו למרכז הקליטה, שבו נלמד אתכם לשכוח אורחות חיי גלות ונטמיע בכם תרבות ודרך חיים חדשים, ועתה רדו מהרכבת ובואו אחרי".

בואו אחרי אמרה, באמת כך אמרה. אב נפשי, אנוכי ויתר הקשישים הושלכנו בקומה התחתונה של בניין בן מאה קומות, הבניין לבדו עומד בעולם, הצעירים שוכנו בקומות עליונות הנושקות לשמים.

יסלח נא אלוהים לאחינו, המשליכים לשפל עובדי אלוהים והבאים בימים, ומרוממים צעירים ופשוטי העם, התפללתי בדאגה.

אב נפשי שתק שתיקה רועמת. אני קמתי ממושבי ופסעתי אל צוהר ביתנו, ובעדו הבטתי בשטח אינסופי נטול הרים וגבעות ובדרור הפורח בעפעוף כנפיים נדיב אל האופק. אב נפשי צעד אחרי ונעמד, פניו מול קיר, קיר חדר ביטחון.

"בטיבבו, הגשמנו חלום", אמרתי, בחיי בטיבבו קראתי לו; והוא נאנח אנחה כבדה ואמר, "הגשמנו חלום בדמי כבוד".

היקיצה היא קץ החלום. אף שבמעבר מחלום להכרה מאכלת חלודה אוכלת חבלי לידה רגישים וכואבים מכל, טובה שבעתיים התפכחות מאשליה מאשר חלום אוטופי.

- לפניכם השיר "המסע לארץ ישראל". השוו בין השיר לסיפור והסבירו לאיזה שלב בעליה לארץ מתייחס השיר ולאיזה שלב בעליה מתייחס הסיפור?

<https://www.youtube.com/watch?v=o0YlctV5aCs>

<https://www.youtube.com/watch?v=U1GlfmwoFAE>

להקת שבע שלמה גרוניך המסע לארץ ישראל

ראו את התמונות

<https://www.youtube.com/watch?v=El7qB4l0D8c>

סרטון המתאר את קשיי המסע וההגעה לארץ ישראל

המסע לארץ ישראל

מילים: חיים אידיסיס לחן: שלמה גרוניך

הַיָּרֵחַ מְשִׁיחַ מְעַל,
עַל גְּבִי שֶׁקֶה אֶכְלֵךְ הַדֵּל,
הַמְדַבֵּר מִתְחַתִּי, אֵין סוֹפוֹ לְפָנַי
וְאֲנִי מִבְּטִיחָה לְאַחֵי הַקְּטָנִים:

עוֹד מְעַט, עוֹד קְצָת,
לְהָרִים רְגֵלִים,
מֵאַמֶּץ אַחֲרוֹן לְפָנַי יְרוּשָׁלַיִם.

אוֹר יָרַח, הַחֲזֵק מְעַמָּד,
שֶׁקֶה אֶכְלֵךְ שְׁלֵנוֹ אֶבֶד,
הַמְדַבֵּר לֹא נִגְמַר, יְלֻלוֹת שֶׁל תַּנִּים
וְאֲנִי מְרַגְּעָה אֶת אַחֵי הַקְּטָנִים:

עוֹד מְעַט, עוֹד קְצָת,
בְּקֶרֶב נְגָאֵל,
לֹא נִפְסִיק לְלַכֵּת לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל.

וּבְלִילָה תִּקְפּוּ שׁוֹדְדִים
בְּסִפּוֹן, גַּם בְּחֶרֶב חֲדָה,
בְּמִדְבָּר דָּם אֲמִי, הַיָּרֵחַ עָדִי
וְאֲנִי מִבְּטִיחָה לְאַחֵי הַקְּטָנִים:

עוֹד מְעַט, עוֹד קְצָת,
תִּגְשֶׁם הַחֲלוּם,

עוֹד מְעַט נִגְיַע לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

בְּיַרְח דְּמוֹתָה שָׁל אֲמִי
מִבִּיטָה בִּי ; אֲמָא, אֵל תַּעֲלָמִי ;
לוֹ הֵיְתָה לְצַדִּי, הִיא הֵיְתָה יְכוּלָה
לְשַׁכְנֵעַ אוֹתָם שְׂאֲנִי יְהוּדִי.

עוֹד מְעַט, עוֹד קְצַת,
בְּקִרְוֹב נְגָאֵל,
לֹא נִפְסִיק לְלַכֵּת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

עוֹד מְעַט, עוֹד קְצַת,
לְהָרִים עֵינַיִם,
מֵאֲמָץ אַחֲרוֹן לְפָנַי יְרוּשָׁלַיִם.

השיר מספר על קשיי העלייה של יהודי אתיופיה למדינת שראל. "מבצע משה", המבצע הראשון בו הגיעו עולים רבים מאתיופיה לישראל, טמן בחובו קשיים בלתי נתפסים – כיוון שנאסר על היהודים לצאת מאתיופיה, היו הורים שנאלצו לשלוח את ילדיהם למסע ונשארו באתיופיה. אלה שיצאו למסע, מבוגרים וילדים, נאלצו לעבור דרך קשה ומלאה סכנות. רבים מהעולים מתו בדרך הארוכה. בשיר מתוארים קשיי המסע: הקשיים הפיזיים בהליכה האינסופית (הַמְדָבָר לֹא נִגְמַר), הסכנות שארבו בדרך (וּבְלִילָה תִקְפוּ שׁוֹדְדִים), והקושי הנורא מכל – חוסר ההכרה ביהדותם של העולים על ידי הממסד הרבני (לוֹ הֵיְתָה לְצַדִּי, הִיא הֵיְתָה יְכוּלָה / לְשַׁכְנֵעַ אוֹתָם שְׂאֲנִי יְהוּדִי).

- מי הדוברת בשיר ומי המספרת בסיפור? מה דומה ומהו ההבדל ביניהן?
- אילו פערי תרבות באים לידי ביטוי בסיפור ומה הם יוצרים?
- בסיפור חוזרת האמירה שהמספרת ובן זוגה בני 80. בתנ"ך מסופר כי משה היה בן 80 כשהוציא את העם ממצרים. האם ישנו לדעת התלמידים קשר בין הדברים? מהו?

סיפורי אריות אתיופיים: (הרחבה והעשרה)

הסיפורים שייכים לז'אנר המשל שיש לו נמשל.

האריה ובת האיכר

יום אחד עבר האריה ליד המעיין בכפר ולפתע ראה נערה יפהפייה צועדת יחפה, מהמעייין וכד המים על כתפיה. עקב האריה אחריה עד שהגיעה אל הבקתה שלה ונכנסה פנימה.

מבטו של האריה אמר הכול. התקרב האריה לבקתה ונתן שאגה אדירה. לשמע השאגה יצא האבא החוצה וכשראה את האריה האימתני שאל אותו מיד לרצונו.

- את בתך, שאג האריה, את בתך אני רוצה לשאת לאישה. האיכר נדהם אולם מיד התאווש. - ברצון, ברצון אתן לך את בתי, אבל אם בתי תראה אותך ככה היא תמות מפחד. לך לפחות תוריד את רעמת השיער האיומה שלך.

טוב, אמר האריה והלך למספרה הכי טובה בעיר וחזר קצוץ שיער לחלוטין ושוב שאג את שאגת האימים שלו ושוב יצא האיכר. - את הבת שאג האריה ומיד.

- בסדר, השיב האיכר רק תעשה טובה, הציפורניים האלה שלך, הבת שלי תראה אותם היא תמות מפחד. לך קצץ אותם ואני כבר מכין לך את בתי. - אל תשכח, אני מיד חוזר, השיב האריה וכיוון פעמיו אל המניקיוריסטית הטובה בעיר.

- ואל תשכח גם להוריד את הגולה הזאת המאיימת בקצה הזנב, צעק לעברו האיכר.

- טוב, אחרי כמה זמן שוב נשמעה שאגת האריה בפתח הבקתה. יצא האיכר והתבונן בהנאה רבה באריה.

- דבר אחרון אני מבקש ממך, אמר האיכר ונימה של לעג נשמעת בדבריו - המלתעות שלך, השיניים האיומות האלה. זה לא מתאים לבתי. לך עקור אותן וראה את העניין סגור.

כשחזר האריה ובמקום שאגה הצליח להשמיע איזו יללה מגוחכת.

- כן, מי אתה? שאל האיכר.

- מי אני? אני האריה שבא לקבל את בתך לאישה.

- את בתי, בחיים לא אתן ליצור כמוך, חסר צורה ואופי. לאחד כמוך שמוכן לשנות את עצמו, את התכונות המיוחדות לו. אמר האיכר והיכה במקל שבידו על גבו של האריה חסר הצורה שנמלט מהמקום בבושת פנים.

מסקנת הסיפור: אם אנחנו רוצים להשיג משהו, עלינו לשמור על הסמלים החיצוניים שלנו, האופי האמיתי שלנו ולא להתרפס ולקבל מיד דעות המשפיעות על הטבע שלנו.

חכמה רבה מדי

שלושה חכמים נמאס להם מהשבט שלהם, החליטו לצאת לחפש שבט אחר חכם יותר, מתאים לרמה שלהם.

דרוויש אחד מהשבט שלהם החליט לעקוב אחריהם לראות מה קורה להם ולאן הם יגיעו. הולך אחריהם ופתאום רואה שהם נתקלים בנבלה של אריה. הוא מתקרב בזהירות אליהם ומקשיב. אומר החכם הראשון: אני מחבר את העצמות של האריה ואבנה חזרה את השלד שלו בדיוק כמו שצריך

אומר השני: אני מלביש לו את הבשר, הגידים ועוטף אותו בפרווה וברעמה בדיוק כמו שצריך.

אומר השלישי: ואני אפיח בו רוח חיים. הדרוויש שומע ומת מפחד, הרי לנגד עיניו עוד מעט יהיה אריה חי, הוא מטפס במהירות על העץ הקרוב ומתבונן כיצד ייפול דבר. והנה ממרומי העץ הוא רואה לתדהמתו הרבה כיצד החכם הראשון מאחה את כל עצמות האריה ומעמיד את השלד שלו לתפארת בנוי.

החכם השני ממלא את הבטחתו והנה אריה בנוי לתלפיות בפרווה ורעמה, אלא מה, עדיין מת מוטל על האדמה. החכם השלישי, גם הוא ממלא את משימתו על הצד הטוב ביותר ושאגתו של האריה הרעב מהדהדת באלפי בנות קול סביב.

האריה מתנער מרובו טורף את החכם הראשון והשני ואת החכם השלישי גורר אל להקתו ומתרחק מן המקום. המום מכל מה שראו עיניו התחיל הדרוויש יורד אט אט מן העץ ושפתיו ממלמלות את הפתגם האתיופי הידוע "בית אם מבסלה מררנו" שמשמעותו: "יותר מדי מתבשל, אז נשרף" כלומר: חכמה רבה מדי היא מסוכנת לבעליה. כמו שכתוב במקורותינו "יוסיף דעת יוסיף מכאוב".

סיפורי אַבָּא גַבְרֵהֲנָה – סיפורי עם אתיופיים

<https://www.youtube.com/watch?v=bxNctgHKvqY>

קישור להצעות לפעילויות בנושא מורשת יהדות אתיופיה

<http://edu.gov.il/mazhap/Development/educational-programs/curriculum-disciplines/interdisciplinary-programs/Pages/Ethiopian-Jewish-Heritage.aspx>

יש חשיבות רבה לתרבות המקורית, יש להכיר בכוחה של התרבות הזו ולחזק אותה. אנחנו יהודי אתיופיה עם תרבות יהודית-אתיופית, ועלינו למצוא את הגשר בין הזהות הזו לזהות הישראלית."

המחרוזת - גי דה מופסאן

רעיון גדול/שאלה גדולה

מהו מקור הגאווה האנושית? על איזה צורך אנושי היא עונה?

שאלות פוריות

- האם יש מחיר לגאווה?
- האם הגאווה הינה דבר טוב או רע?
- נהלו דיון בפואנטה של הסיפור.
- נהלו דיון קצר בשאלת "החיים בשקר" שמאפיינת סיפור זה.

המחרוזת - גי דה מופסאן

היא היתה אחת מאותן הנערות היפות והחינניות שנולדה, כמו בטעותו של הגורל, למשפחת עובדים. לא היו לה לא נדוניה, לא סיכויים ולא דרך להיות נודעת, מובנת, אהובה ונישאת לאיש בעל נכסים ועמדה, והפקירה עצמה לנישואים עם פקיד קטן מן המיניסטריון לחינוך.

טעמה פשוט היה, מאחר שמעולם לא הסכינה לטעם טוב ממנו. ואולם אומללה הייתה, כאילו היו נישואיה פחותים מערכה; מפני שנשים אין להן עמדה ולא כוח: יופיין, הדרן וחינניותן הם שתופסים את מקום המעמד והמשפחה. עדינותן הטבעית, חוש חנן האינסטינקטיבי וזריזות שכלן הם-הם סימני המעמד שלהן, המשווים את נערת הרחוב עם הגבירה הכבודה ביותר.

היא נישאה וסבלה ללא-קץ, כיוון שראתה עצמה כאילו נולדה לכל התענוגות והמותרות. סבלה מעניותו של ביתה, מקירותיו הדלים, מכיסאותיו הבלואים ומווילונותיו המכוערים. כל אלה הדברים, שנשים אחרות בנות מעמדה לא היו חשות בהם כלל, הציקו לה ועלבו בה. מראה של הנערה הברטונית, שבאה לעשות את העבודה בביתה הקטן, עורר בה חרטה מכאיבת-לב וחלומות שלא יתגשמו לעולם. היא ראתה בדמיונה חדרי אורחים שקטים, מקושטים מרבדים כבדים, מזרחיים, ומוארים בלפידים בנברשות-ברונזה נהדרות, כששני משרתים גבוהי-קומה במכנסיים צרים מנמנמים בתוך כורסאות רחבות לחומה של אח מבוערת. היא חזתה חדרי-סלון רחבי-ידיים רפודים משי עתיק ומרוהטים רהיטים נפלאים ומעשי-

אמנות יקרי-מציאות; ועוד ראתה חדרים קטנים, נחמדים, נותני ריח-בושם, שנוצרו רק למסיבות של ידידים מקורבים; וגברים מפורסמים, מצליחים, שביקורם באלה החדרים מעורר את קנאתן של כל הנשים האחרות.

וכשיושבת הייתה לארוחת הערב ליד השולחן העגול, המכוסה מפה בת שלושה ימים, אל מול בעלה, שהסיר את המכסה מעל לקדירת-המרק וקרא בהתפעלות: "הה, נזיד שוטלנדי! אין טוב ממנו!" ראתה בדמיונה מאכלים עדינים, כלי-כסף נוצצים ושטיחים מצוירים בגיבורים מימים עברו ובציפורים נפלאות ביערות-אגדה; חזתה בדמיונה מאכלים עדינים מוגשים בצלחות נהדרות ולחשן של מלות-נימוסים, שמאזינים להן בחיוך רפה, אגב התעסקות בבשר הוורוד של דג-האלתית או בכנף של עוף עם אספרגוס.

לא היו לה לא מלבושים, לא תכשיטים, ולא כלום. ואת אלה אהבה יותר מכול; חשה עצמה כאילו למענם נוצרה. תאבה הייתה כל-כך לקסום, לצודד ולהיות חנינית ומושכת.

הייתה לה ידידה עשירה, חברת בית-ספר ישנה, וממאנת הייתה לבקר בביתה, מפני שבשובה הרבתה לסבול כל-כך. לאחר ביקורים אלה הייתה בוכה ימים תמימים מצער, מחרטה, מייאוש וייסורי-נפש.

ערב אחד חזר בעלה חוגג הביתה, ובידו מעטפה גדולה.

"הנה משהו בשבילך" אמר

קרעה במהירות את נייר המעטפה והוציאה מתוכה כרטיס מודפס, ועליו כתוב: "מיניסטר החינוך והגברת רמפונז מתכבדים להזמין בזה את האדון והגברת ליזל לבית המיניסטריון ביום השני בערב, שמונה- עשר בינואר".

במקום לשמוח, כפי שמקווה היה בעלה, זרקה את ההזמנה בשאט-נפש אל השולחן ומלמלה:

"וכי מה רוצה אתה שאעשה בה?"

"אבל, יקירתי, חשבת שתשמחי עליה. לעולם אין את באה בין הבריות. והנה הזדמנות נפלאה. בקושי רב השגתי הזמנה זו. הכול רצו בהזמנות; הן חולקו בהקפדה רבה, ורק אחדות מהן נמסרו לפקידים. תראי שם את כל האנשים החשובים: באמת חשובים".

היא נתבוננה בו בעיניים זועפות ואמרה חסרת-סבלנות:

"ומה, חושב אתה, עלי ללבוש לכבודה של הזדמנות זו?"

"אה... את השמלה שבה את הולכת לתיאטרון. היא יפה מאוד בעיניי..." והפסיק בדיבורו, נדכא ונבוך למראה אשתו שהחלה לבכות. שתי דמעות גדולות זלגו לאיטן מזוויות עיניה אל זוויות פיה.

"מה לך? מה לך?" שאל מבוהל.

ורק במאמץ רב נתגברה על בכייה והשיבה בקול שקט, כשהיא מוחה את לחייה: "לא כלום. אין לי שמלה, ולכן לא אוכל ללכת לנשף. תן את ההזמנה לאחד מידידיך במשרד, שאשתו תוכל להיראות נאה יותר בלבושה ממני".

לבו נשבר בקרבו.

"שמעי-נא, מתילדה", אמר, "מה מחירה של שמלה מתאימה, שתוכלי להשתמש בה גם בהזדמנויות אחרות; משהו רגיל ביותר?"

הרהרה בנפשה כמה רגעים, מחשבת מחירים ומבקשת לידע איזה סכום יכולה היא לנקוב, בלי שתגרום למיאון גמור ולהתפרצות חרדה מלבו של הפקידון הזעיר. לבסוף ענתה בפקפוק-מה:

"איני יודעת בדיוק, אבל חושבת אני שאוכל לעשות לי שמלה בארבע מאות פרנקים".

פניו החווירו קמעה, כיוון שסכום זה היה כסכום שחסך לקניית רובה. היה בדעתו לצאת לצייד בקיץ הבא בבקעת-ננטר בחברת ידידים, שיוצאים היו לשם לצייד-ציפורים בכל ראשון בשבת.

ואף-על-פי-כן אמר: "טוב, אתן לך ארבע מאות פרנקים, אבל קני לך בכסף זה שמלה יפה באמת".

יום הנשף הלך ונתקרב, והגברת ליזל מדוכאת הייתה, עצבנית ומודאגת. על-כל-פנים הייתה שמלתה מוכנה עמה. ערב אחד אמר לה בעלה:

"מה לך? את מוזרה בשלושת הימים האחרונים".

"אני אומללה מאוד על שאין לי שום תכשיט לענוד עם שמלתי", השיבה, "איראה אפסית כל-כך בלי כל קישוט לשמלה, כמעט מוטב לי לא ללכת כלל לנשף".

"ענדי פרחים", ענה, "הם יפים מאוד בעונה זו. בעשרה פרנקים תוכלי להשיג שתיים-שלוש שושנים נהדרות".

דבריו לא נתקבלו על לבה.

"לא. אין נורא מלהיראות ענייה בין נשים עשירות".

"איזו פתיה את!" קרא בעלה, "לכי אל הגברת פורסטייר ובקשי ממנה, שתשאל לך איזה תכשיט. הן חברות אתן!".

היא פרצה בשמחה: "כן, אתה צודק. כיצד לא עלה דבר זה על דעתי?"

למחרת הלכה לבקר את ידידתה וסחה לה את צרתה.

הגברת פורסטייר ניגשה אל שולחן כלי האיפור שלה, נטלה תיבה גדולה, הביאה אותה לפני הגברת ליזל, פתחה אותה ואמרה: "בחרי לך, יקירתי".

תחילה ראתה כמה צמידים, אחר מחרוזת של פנינים, ואחר צלב ונציאני עשוי זהב ואבנים יקרות, מעשה חושב. עמדה ובחנה את יפי העדיים למול הראי, מהססת ואינה יודעת אם להשאירם עליה או להחזירם לתיבה. היא חזרה ושאלה: "אין לך משהו אחר?"

"כן, חפשי את בעצמך. אינני יודעת מה ימצא חן בעיניך יותר".
לפתע גילתה בתוך תיבת-קטיפה שחורה מחרוזת יהלומים נהדרה. לבה התחיל פועם בחוזקה. ידיה הרעידו כשנטלה את המחרוזת, הידקה אותה מסביב לצווארון שמלתה הגבוה ועמדה, תפוסת התפעלות ממראה עצמה.
אחר, בהיסוס, שאלה נדכאת: "התוכלי להשאיל לי את זו? רק את זו ותו לא?"
"כן, כמובן"

התנפלה על צוואר רעותה, חיבקה לה בכל לב והלכה עם מטמונה היקר. הגיע יום הנשף. הגברת ליזל נעטרה בהצלחה. הייתה היפה שבנשות-הנשף, הדורה, חיננית, מחייכת ורוויה אושר. כל הגברים התבוננו בה, שאלו לשמה וביקשו להציגם לפניה. כל מזכירי המדינה ביקשו לרקוד עמה ולס. המיניסטר עצמו הרגיש בה. והיא רקדה בשיגעון, באקסטזה; שתתה בעונג, בלא הרהור כלשהו, בניצחון יופייה, בגאות הצלחתה בתוך ענן של אושר, שריחפה בו מן ההערצה הכללית והתשוקה שעוררה אליה ומשלמות הניצחון, שיקר כל-כך ללב האישה בה.
היא עזבה את הנשף בסמוך לשעה הרביעית בבוקר. משעת חצות ואילך נתנמנם לו בעלה בחדר קטן, עזוב, בחברתם של שלושה גברים אחרים, שנשותיהם התענגו על הנשף.

הוא הטיל על כתפיה את המעיל, שהביאו עמם לשם חזרה הביתה – מעיל פשוט, יום-יומי, שדלותו התנפצה אל מול יופייה של שמלת הנשף. היא נפגעה מכך ומבקשת הייתה למהר ולצאת, שלא תרגשנה בה שאר הנשים הענודות פרוות יקרות. ליזל עיכב בעדה. "המתיני רגע, תצטנני בחוץ. אלך ואביא מרכבה".
אבל לא שמעה בקולו ומיהרה וירדה במדרגות. כשעמדו ברחוב, לא יכלו למצוא מרכבה להסיעם הביתה. החלו מחפשים וקוראים לעומת העגלונים, שחלפו על-פניהם.

פסעו לעומת הסינה נואשים ומרעידים. לבסוף מצאו על המזח אחת מאותן העגלות הישנות, שניתן לראותן רק בפריס עם רדת הלילה, כאילו בושות היו בדלותן לאור היום.

העגלה הביאה אותם לפתח ביתם שברי-דה-מרטיר, ובשקט נדכא עלו במדרגות המובילות לדירתם. בשבילה היה זה הסוף. ואשר אליו, מהרהר היה שעליו להיות בשעה העשירית בבוקר במשרדו.

פשטה מעליה את המעיל, שכיסה את כתפיה כדי לחזות עצמה בכל הדרה לפני הראי. לפתע פצחה בקריאה: המחרוזת לא הייתה עוד על צווארה!
"מה לך?" שאל כשהוא לבוש עוד רק למחצה.
היא נפנתה אליו בייאוש נורא.
"אין...אין...אין לי עוד המחרוזת של הגברת פורסטייר..."
"מה? ולא יתכן!"
הם חיפשו בקיפולי השמלה, בקיפולי המעיל, בכיסים, בכול – ולא נמצאה להם.
"כלום בטוחה את שהייתה על צווארך כשעזבנו את הנשף?"
"כן, נגעתי בה בידי במסדרון של המיניסטריון".
"אבל אילו איבדת אותה ברחוב, היינו שומעים כשנפלה".
"כן, ייתכן... הזוכר אתה את מספר העגלה?"
"לא, ואת?"
"לא".
הביטו המומים זה בפני זה. לבסוף חזר ליזל ולבש את בגדיו.
"אחזור בדרך שבאנו", אמר, "אולי אמצע אותה".
הוא יצא, והיא נשארה עומדת בתלבושת הערב, כשאינן בה כוח לעלות על מיטתה;
אחר ישיבה בתוך כורסה בלא יכולת או רצון לחשוב.
בסמוך לשעה השביעית חזר. הוא לא מצא דבר.
הלך לתחנת המשטרה, למערכות העיתונים להציע פרס, לחברות העגלונים, לכל מקום שנצנוץ של תקווה זרח ממנו.
יום תמים המתינה באותו מצב של ייאוש לנוכח האסון שבא עליה. עם לילה חזר ליזל הביתה, פניו קמוטים וחיוורים; דבר לא נמצא לו.
"עליך לכתוב לידידתך", אמא, "ולומר לה ששיברת את אבזם המחרוזת ושהיא נמצאת בתיקון. כך תהא לנו שהות להמשיך בחיפושים".
היא כתבה כפי שהכתיב לה. עם סוף אותו שבוע אבדה להם כל תקווה. ליזל, שנזדקן בחמש שנים, אמר בתוקף: "עלינו לדאוג להחזרת היהלומים".
למחרת אותו יום נטלו את הקופסה, שבה הייתה המחרוזת, והלכו אל הסוחר ששמו רשום היה בפנים הקופסה. הוא פתח וביקש בפנקסיו.
"לא אני הוא שמכרתי מחרוזת זו, גברתי; בוודאי רק הקופסה נקנתה כאן".
הלכו מסוחר לסוחר, מחפשים מחרוזת שתהא דומה לראשונה לפי זיכרונם, כשמצפונם נוקף אותם וצערם גדול.

בחנות אחת בפלה רויאל מצאו מחרוזת יהלומים, שנראתה בדיוק כמחרוזת שאבדה. מחירה היה ארבעים אלף פרנקים, אבל נכונים היו למוכרה להם בשלושים ושישה אלף.

הם התחננו לפני מוכר התכשיטים שלא ימכור אותה במשך שלושה ימים, וסידרו בניהם שהסוחר יקבל את המחרוזת בחזרה בסכום של שלושים וארבעה אלף פרנקים, אם ימצאו את המחרוזת שאבדה עד סוף חודש פברואר. היו לליזל שמונה-עשר אלף פרנקים, שהוריש לו אביו, ואמר ללוות את הסכום הנותר.

הוא לווה את הנותר: אלף מאיש אחד, חמש מאות מאיש אחר, חמשת אלפים כאן, שלושת אלפים שם. חתם על שטרות, עשה חוזים מהרסים ועסקים עם מלוי בריבית; משכן את כל שנות קיומו העלוב, סיכן את חתימתו בלי לדעת אם יוכל לכבדה, ומשימים לנוכח פני העתיד המאיימים, הדלות האפלה, הייסורים הנוראים, ייסורי הגוף וייסורי הנפש, הלך להשיג את המחרוזת החדשה ולהניח על שולחנו של מוכר התכשיטים שלושים ושישה אלף פרנקים.

כשהחזירה הגברת ליזל את המחרוזת לגברת פורסטייר, אמרה לה זו בקול נוקשה: "צריכה היית להחזירה לי לפני-כן; ייתכן שהייתה נדרשת לי".

לשמחתה לא פתחה את הקופסה. אילו היתה מרגישה בתחליף, מה היתה חושבת? מה היתה אומרת? כלום לא היתה חושבת אותה לגנבה?

והגברת ליזל למדה להכיר פירושם של ימי-עונוי אכזריים. מיד עם תחילת עונים נטלה את חלקה בגבורה. מחובתם לשלם אותו חוב מאיים. היא תשלם אותו. המשרתת פוטררה. הם החליפו את דירתם ושכרו להם עליית-גג. למדה את עבודת הבית הקשה ותפקידי המטבח השנואים. הדיחה את הכלים ושפשפה את ציפורניה הוורודות על גבי חומר הצלחות המפוספס ומאחורי המחבתים. כיבסה את הלבנים המלוכלכים, את הכותנות ומטליות הכלים ותלתה אותם לייבוש על החבל. בכל בוקר הורידה את פח-הזבל אל הרחוב ונשאה את דלי המים למעלה, כשהיא נעצרת מפעם לפעם להינפש קמעה. ולבושה כאישה ענייה בלכה אל הירקן, החנווני, הקצב; סלה בידה, מהדסת ונעלבת ונלחמת על כל פרוטה עלובה.

בכל חודש יש לפרוע שטרות, לחדש שטרות אחרים, להרוויח זמן. בעלה עבד בערבים באיזון חשבונותיו של איזה סוחר, ובלילות היה מעתיק עמודים על עמודים במחיר חמש אגורות העמוד.

עשר שנים נמשכו חיים אלה.

מקץ עשר שנים נפרעו כל החובות כולם – הריבית והריבית הקצוצה של כל המלווים בריבית.

הגברת ליזל הזקינה. היא הפכה והייתה אחת מאותן נשים חזקות, נוקשות ומרות-
 נפש, בעלות בית מרוד ואביון. שערותיה מרופטות היו, שמלותיה דלות, וידיה
 אדומות ממלאכה. מדברה היה בקול צווחני, והמים ניתזים היו על-פני כל הרצפה
 כשהדיחה את הכלים. אבל לעתים, כשבעלה היה במשרד, היתה יושבת ליד החלון
 ומהרהרת באותו ערב נהדר מימים עברו, באותו נשף שכל-כך יפה ונערצה היתה בו.
 מה היה קורה, אילו לא אבדה לה אותה מחרוזת? מי יודע? כמה מוזרים הם החיים
 וכמה הפכפכים. מה מעט דרוש כדי להרוס או לגאול!
 באחד מימי ראשון, כשהלכה לטייל לאורך שנז-אליזה לבדר עצמה מעמל השבוע,
 ראתה לפתע אישה אחת מטיילת לה עם ילדה. היתה זו הגברת פורסטייר: צעירה
 עדיין, יפה וחיננית.
 הגברת ליזל חשה כאילו משהו נהפך בקרבה. התיגש לדבר עמה? כן, כמובן. עכשיו,
 שפרעה את חובה, תספר לה הכול. למה לא?
 היא ניגשה אליה.
 "בוקר טוב, ז'ני".
 זו לא הכירה אותה והופתעה מן הפנייה הידידותית, שבאה מאישה ענייה.
 "אבל...גברתי...גמגמה, "איני מכירה...בוודאי טעות בידך..."
 "לא...מתילדה ליזל אני!"
 קריאת תמיהה פרצה מפיה של הגברת פורסטייר.
 "הו! מתילדה המסכנה...כמה נשתנית!"
 "כן, ימים קשים עברו עלי מאז ראיתך לאחרונה, וצרות נוראות... וכולן בגללך".
 "בגללי? הא כיצד?"
 "זוכרת את אותה מחרוזת יהלומים, שהשאלת לי לנשף של מיניסטריון החינוך?"
 "כן, וכבכך?"
 "ובכן, איבדתי אותה".
 "כיצד? הן החזרת אותה לי!"
 "החזרתי לך מחרוזת אחרת, הדומה לראשונה, ובמשך עשר השנים האחרונות
 שילמנו את מחירה. בוודאי משערת את שלא בנקל עלה לנו הדבר; לא היה בידינו
 כל הכסף...אבל סוף-סוף פרענו את החובות, ואני שוב שמחה".
 הגברת פורסטייר נפעמה.
 "את אומרת שקנית לי מחרוזת יהלומים במקום המחרוזת שאבדה לך?"
 "כן, כלום לא הרגש בהבדל? דומות מאוד היו זו לזו".
 וחייכה בגאווה ואושר תמים.
 הגברת פורסטייר, מזועזעת כולה, נטלה את שתי ידיה של רעותה.

”הו, מתילדה המסכנה שלי! שלי הן היתה מחרוזת מזויפת, שלכל היותר היה שוויה
חמש מאות פרנקים...”.

<http://www.orianit.edu->

<http://www.youtube.com/watch?v=AAyo699gmfU>

ביצועי הבנה

- בקשו מהלומדים להדגים מקרה שקרה להם או לאחרים בו הכבוד העצמי נפגע.
מה נעשה בעקבות הפגיעה? האם הייתה שיחה עם הגורם הפוגע? או הייתה הבלגה?
- בקשו מהלומדים לכתוב מכתב למתילדה גיבורת הסיפור בו הם מבקרים אותה על המעשה שלה. עליהם להביא לפחות שני טיעוני ביקורת.
- בקשו משני לומדים להמחז את סופו של הסיפור:
את השיחה של מתילדה עם גברת פורסטייר.
בהמחזה על התלמידים להציע סוף אחר לסיפור.

לשבור את החזיר/ אתגר קרת

רעיון גדול/שאלה גדולה

האם חווית הילדות היא חוויה טובה או קשה? הילדות – גן עדן של תמימות ואושר או תהליך כואב של התמודדות החלש מול החזק?

שאלות פוריות

- מה עושה ילדות למאושרת? מדוע נוהגים לכנות את הילדות גן עדן?
- האם ילדים צריכים להישמע תמיד להוריהם? בתנ"ך נאמר "כבד את אביך ואת אמך" – האם בכל מקרה?
- האם יש הבדל בין כבוד להורים לאהבת הורים? מהו? האם חייבים לאהוב את ההורים?
- האם וכיצד יכול ילד להתמודד עם גזירות שמטילים עליו שאינן הוגנות?
- יש לדון עם הלומדים במעשיו של הילד: מדוע הוא מצא בקופת החיסכון שעשויה מחרסינה חבר, ולמה הוא פיתח כלפיו רגשות?
- ההעדפות בחיים: מה היה חשוב לילד, מה הוא בחר להעדיף ומדוע?

לשבור את החזיר/ אתגר קרת

אבא לא הסכים לקנות לי בובה של בארט סימפסון. אמא דווקא כן רצתה, אבל אבא לא הסכים לי. אמר שאני מפונק. "למה שנקנה, הא?" אמר לאמא. "למה שנקנה לו? הוא רק עושה פיפס ואת כבר קופצת לדום. אבא אמר שאין לי כבוד לכסף, ושאם אני לא אלמד את זה כשאני קטן, אז מתי אני כן אלמד? ילדים שקונים להם בקלות בובות של בארט סימפסון גדלים אחר-כך להיות פושטקים שגונבים מקיוסקים, כי הם מתרגלים שכל מה שהם רק רוצים בא להם בקלות. אז במקום בובה של בארט, הוא קנה לי חזיר מכוער מחרסינה עם חור שטוח בגב, ועכשיו אני אגדל להיות בסדר, עכשיו אני כבר לא אהיה פושטק.

כל בוקר אני צריך לשתות עכשיו כוס שוקו, אפילו שאני שונא. שוקו עם קרום זה שקל, בלי קרום זה חצי שקל ואם אני ישר אחרי זה מקיא, אז אני לא מקבל שום דבר. את המטבעות אני מכניס לחזיר בגב, ואז, כשמנערים אותו הוא מרשרש.

כשבחזיר יהיו כבר כל-כך הרבה מטבעות שכשינערו אותן לא יהיה רעש אז אני אקבל בובה של בארט על סקייטבורד. זה מה שאבא אומר, ככה זה חינוכי.

החזיר דווקא נחמד, האף שלו קר כשנוגעים בו והוא מחייך כשדוחפים לו את השקל בגב וגם כשדוחפים לו רק חצי שקל, אבל מה שהכי יפה זה שהוא מחייך גם כשלא. המצאתי לו גם שם, אני קורא לו פסחזון, על שם איש אחד שפעם גר בתיבת דואר שלנו ושאבא שלי לא הצליח לקלף לו את המדבקה. פסחזון הוא לא כמו הצעצועים האחרים שלי, הוא הרבה יותר רגוע, בלי אורות וקפיצים ובטריות שנוזלות לו בפנים. רק צריך לשמור עליו שלא יקפוץ מהשולחן למטה.

"פסחזון, תיזהר! אתה מחרסינה", אני אומר לו כשאני קולט אותו מתכופף קצת ומסתכל על הרצפה, והוא מחייך אלי ומחכה בסבלנות עד שאוריד אותו ביד. אני מת עליו כשהוא מחייך, רק בשבילו אני שותה את השוקו עם הקרום כל בוקר, בשביל שאוכל לדחוף לו את השקל בגב ולראות איך החיוך שלו לא משתנה חצי. אני אוהב אותך, פסחזון", אני אומר לו אחרי זה, "פייר אני אוהב אותך יותר מאבא ואמא. ואני גם יאהב אותך תמיד, לא חשוב מה, אפילו אם תפרוץ לקיוסקים. אבל דיר באלק אם אתה קופץ מהשולחן!".

אתמול אבא בא, הרים את פסחזון מהשולחן והתחיל לנער אותו הפוך ובפראות. "תיזהר, אבא", אמרתי לו "אתה עושה לפסחזון כאב בטן", אבל אבא המשיך. "הוא לא עושה רעש, אתה יודע מה זה אומר יואבי? שמחר תקבל בארט סימפסון על סקייטבורד". יופי. רק תפסיק לנער את פסחזון, זה עושה לו להרגיש רע". אבא החזיר את פסחזון למקום והלך לקרוא לאמא. הוא חזר אחרי דקה, כשביד אחת הוא גורר את אמא וביד השנייה הוא מחזיק פטיש. "את רואה שצדקתי", הוא אמר לאמא, "ככה הוא ידע להעריך דברים, נכון יואבי?" "בטח שאני יודע", אמרתי, "בטח, אבל למה פטיש?" "זה בשבילך", אמר אבא ושם ליאת הפטיש ביד. "רק תיזהר". בטח שאני אזהר", אמרתי ובאמת נזהרתי, אבל אחרי כמה דקות לאבא נמאס והוא אמר: "נו, תשבור כבר את החזיר". "מה?" שאלתי "את פסחזון?". "כן, כן את פסחזון", אמר אבא, "נו, תשבור אותו, מגיע לך הבארט סימפסון, עבדת מספיק קשה בשבילך".

פסחזון חייך אלי חיוך עצוב של חזיר מחרסינה שמבין שזה הסוף שלו. שימות הבארט סימפסון! שאני אתן עם הפטיש בראש לחבר? "לא רוצה סימפסון". החזרתי לאבא את הפטיש, "מספיק לי פסחזון". "אתה לא מבין", אמר אבא, "זה באמת בסדר, זה חינוכי, בוא אני אשבור אותו בשבילך". אבא כבר הרים את הפטיש, ואני

הסתכלתי על העיניים השבורות של אמא ועל החיוך העייף של פסחזון וידעתי שהכול עלי, אם אני לא אעשה כלום, הוא מת. "אבא", תפסתי לו ברגל, "מה יואבי?" אמר אבא, כשהיד עם הפטיש עוד באוויר, "אני רוצה עוד שקל, בבקשה", התחננתי. "תן לי עוד שקל לדחוף לו, מחר, אחרי השוקו, ואז לשבור, מחר, אני מבטיח". "עוד שקל?" חייך אבא ושם את הפטיש על השולחן, "את רואה? פיתחתי אצל הילד מודעות". "כן, מודעות" אמרתי, "מחר". היו לי כבר דמעות בגרון.

אחרי שהם יצאו מהחדר, חיבקתי את פסחזון חזק-חזק ונתתי לדמעות לבכות. פסחזון לא אמר כלום, רק רעד לי בשקט בידיים, "אל תדאג", לחשתי לו באוזן, "אני אציל אותך".

בלילה חיכיתי שאבא יגמור לראות טלוויזיה בסלון וילך לישון. ואז קמתי בשקט-בשקט והתגנבתי ביחד עם פסחזון מהמרפסת. הלכנו המון זמן ביחד בחושך עד שהגענו לשדה עם קוצים.

"חזירים מתים על שדות", אמרתי לפסחזון כששמתי אותו על הרצפה של השדה "במיוחד על שדות עם קוצים. יהיה לך טוב כאן". חיכיתי לתשובה, אבל פסחזון לא אמר כלום, וכשנגעתי לו באף בתור שלום רק תקע בי מבט עצור. הוא ידע שלא יראה אותי לעולם.

ביצועי הבנה

- שם הסיפור הוא "לשבור את החזיר" – החזיר הוא קופת החיסכון, אבל יש בשם גם רמז לעוד מישהו שמתנהג בחזירות. מיהו? נסו לכוון את התלמידים להבנת כפל משמעות.
- בקשו מהתלמידים לספר על חית מחמד אהובה או חפץ שהם קשורים אליהם במיוחד. מה הם היו עושים לו היו נלקחים מהם?
- בקשו מהתלמידים לכתוב לאב מכתב המסביר את רגשותיו של הילד.
- בקשו מהתלמידים להציג מקרה בו נעשה עוול לאדם על ידי סמכות (זה יכול להיות עוול לאזרח הקטן על ידי הרשויות, עוול של הורה או מורה כלפי תלמיד) ולהציע דרכים להתמודד עם העוול.
- בקשו מתלמיד להגן כעורך דין על האב ועל מעשיו. שאלו את השאלה האם ניתן להבין גם את הצד שלו?

”שמונה עיניים” - סופי עבדאללה

רעיון גדול/שאלה גדולה

חשיבות המוסר וקדושת החיים. מהו מעשה מוסרי? היש חשיבות לקדושת החיים?

שאלות פוריות

- כיצד יודעים שמעשה הוא מוסרי? האם זה מתגמל להיות מוסרי?
- האם אפשר להיות נאמן למוסר כאשר אדם יודע שהוא בעמדת מיעוט והרוב חושב אחרת?

פעילות אקולטורסטית מעוררת סקרנות ועניין

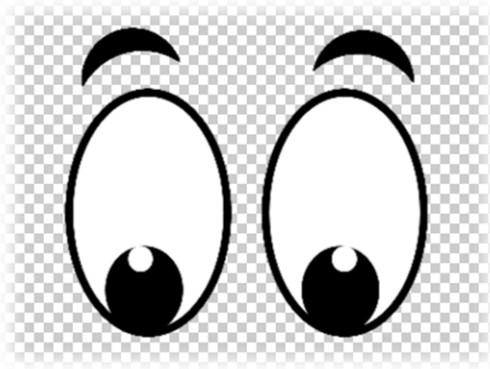
- נקודות לשיח ודיון לפני למידת הסיפור ולאחריו
הסיפור מזמן שיח בנוגע לשאלות: מהי גבריות? מהי נשיות? מהי תרבות לעומת פראות או חוקי הגיונגל כדברי האם.
מה ערכו של חינוך לערכים? כיצד שוברים את מעגל הדמים? האם בכוחו לגבור על המסורת?
- להדגשה:
המוטיב המרכזי בסיפור הוא מוטיב העיניים.
ישנן עיניים מאיימות ומאשימות, ישנן עיניים בוהות ומפחדות, ישנן עיניים שואלות ודואגות וישנן עיניים מלאות תום. ישנו מבט חיצוני ומבט פנימי, מה שרואים במציאות ומה שרואים בחלום המבטא את החששות הקונפליקט ורגשות האשם.

מדרש תמונה - לפניך שתי תמונות

חשוב,

מה פירוש הביטוי לעצום עיניים? (להתעלם, לא להתמודד).

מה פירוש הביטוי להתבונן בעיניים פקוחות? (להתמודד)

ביטויים עם המילה עיניים

"העיניים הן חלונותיה של הנפש." ~ ג'ורג' רודנבאך

בְּגִבֵּה הָעֵינַיִם - בשפה ברורה, ישירה ומובנת

בְּעֵין יָפָה - בְּנִדְיבוֹת

בְּעֵינַיִם שְׁלִי - נשבע, בכל היקר שלי

לְטַשׁ עֵינַיִם - 1. הביט בצורה ממוקדת ובוטה 2. רצה לעצמו, חמד

בבת עיני - 1. כינוי חיבה לאדם קרוב; יקירי; אהובי 2. דבר־מה מה חשוב ויקר, שיש להבטיח שלא ייפגע

לְעֵין הַשָּׁמַשׁ - בְּפִמְבִּי, בגלוי.

- האם אתה מכיר אחד מהביטויים הללו? איזה מהם?
- תן דוגמה למשפט המכיל אחד מהביטויים.

”שמונה עיניים” - סופי עבדאללה

עם רדת הלילה והשתלטות הדממה ניסה איסמעיל לישון...רגעים? לא ידע ! אולי שניות ואפילו שניות מספר! הוא פקח את עיניו, מתנשף, כאילו רודף אחריו מישהו אף על פי שהוא שוחר שלום מטבעו. ימיו עברו עליו עד כה הרחק מהכפר, בעיר הגדולה בה למד בבתי ספר ואחרי כן באוניברסיטה...עתה הוא מצפה לכתב המינוי. הוא התהפך על משכבו. אגלי זיעה מכסים את מצחו, צינה מחלחלת בגופו, והוא חש במחנק. החדר אפוף חשכה גמורה. אף לא שביב אור אינו שובר את אימת החשיכה הפורשת את צילה על הכל מסביב.

מחשבותיו נייערו. דעתו הצטללה. הכל לבש ממשות. כי הלילה אכזר ואינו יודע רחם. חלל החדר מלא עיניים...עיניים קרועות לרווחה המביטות אליו בסקרנות. בשאלה ואף באשמה!

עד מתי יחכה? עשרים שנה כבר עברו...עשרים שנות ציפייה מענה. עד מתי יתמהמה, והרי ראוי היה לו לחסל את העניין מיד עם התבגרותו ולהיות כשיר לנשיאת נשק?!

הוא חש בעיניים הננעצות כפגיונות בגבו הכנוע - והבעתן כאילו אומרת: ”צעיר רפה וחדל אונים, חניך העיר ובתי הספר. חסנין לא הוליד בן כי אם שתי בנות: הניה ואיסמעיל! מה חבל על חייך שנגדעו באיבם, יא חסנין!”

כך דיברו העיניים הספוגות לעג וטינה בהביטן אליו בדומייה. ליתר דיוק, כך הביע מבטו של האיש אשר מצאהו יושב ליד אימו. אימו הציגה לפניו את האיש בשם מחרוס אל כורדי; לאחר מכן התנהל בין שניהם דו-שיח מוזר ביותר, כשהאורח משלח לעברו מבטים מזרי אימה.

”הכפר מצפה לך יא איסמעיל.”

אם כי מילים אלו נאמרו בשקט, חש איסמעיל במצבור המתח הטמון בהן. הוא נשאר ללא ניע, מבטו מתרוצץ ונופל פעם על האיש ופעם על אמו, וממנה אל האיש וחוזר חלילה. אמו ישבה כנועה וחסרת אונים, ידיה שלובות בחיקה, מבטה נעוץ בנקודה אחת ברקמת השטיח.

מחרוס אל כורדי, דודנו של אביו, ראהו פעם אחת בלבד. היה זה בטרם עזב את הכפר יחד עם אמו אל העיר, אחרי שאביו נרצח במעשה של גאולת דם...אז נשאו מחרוס על כתפיו והפנה אליו מבט שהטרידו כל השנים, והשמיע מילים רושפות אש באוזניו: ”שוב תשוב באחד הימים אל הכפר, יא איסמעיל, כדי לנקום את נקמת דם אביך!”

מעולם לא גילתה לו אמו, כל השנים הללו, מה היתה סיבת רצח אביו.... כל אימת שנגע בנושא, התחמקה.

לאחר רצח בעלה היא שבה אל העיר יחד עם בנה איסמעיל ובתה הנייה כדי לחיות בקרב בני משפחתה שם. אולם גאולת הדם תובעת את שלה! ואנשי מצרים-עילית אינם סולחים למוגי הלב. אם הבן אינו עושה דבר כדי לנקום את נקמת דם אביו שנשפך, זוהי בעיה התובעת חשבון אחר....האיש דיבר בגלוי...הוא סעד איתם ארוחת צהריים. אחרי כן הצטרפו אליו עוד אנשים, שלושה במספר. שלושה גברים אימתניים. השיחה נראתה תמוהה מאוד בעיני העירוני, שמאז שנות ילדותו הראשונות לא דרכה כף רגלו על אדמת מצרים-עילית.

הם מדברים אתו על היום שבו יהיה עליו לבוא אל הכפר. הם יציגו בפניו את הקורבן, את האיש שבחרו בו! הלה ישתתף בארוחת ערב שיערכו לכבודו ואליה יוזמנו הוא ואחרים! הם ידאגו שהאיש המסויים יוותר עד צאת אחרון המוזמנים. בדרכו חזרה הביתה יארוב לו איסמעיל בשדה התירס, יירה בו וישוב מיד; ותעלומת הרצח - מובטח לה שתישאר סתומה עד עולם...

פירושו של דבר, שהאיש שלכבודו אתם אומרים לערוך סעודת ערב, ושעליו נפלה הבחירה, אין בינו וביניכם שום טינה, והוא אינו אלא כמוני קורבן, קורבן גאולת דם עתיקה שעליה לא ידע דבר?!
אז הופנו אליו שמונה עיניים רושפות אש להבה, המצליפות במבטיהן כשוטים על פניו.

מחרוס צעק:

"היש להבין מדברידך שאתה מסרב לנקום את נקמת דם אביך?"

והוא השיב בנימה הססנית:

"האם לא נערך משפט כדיך?"

לפתע פתאום רעדה האדמה מתחת לרגלי ארבעת האנשים, שעה שקמו כולם כאיש אחד. התעטפו בגלימות המכסות את מחצית פניהם. ויצאו בזה אחר זה בדומייה ספוגת בוז, בלי להפנות מבט או מלה לעבר האם או בנה. קול צעדיהם הנוקשים נשמע בעברם בפרוזדור וברדתם במדרגות.

הוא התהפך על משכבו שוב ושוב אולם שנתו נדדה ושמונה העיניים שכמעט שרפוהו במבטיהן הלוחשים - אינן מרפות ממנו.

הוא ניסה להירדם אך לשווא. בסוף קם ממיטתו, לבש את בגדיו, ובהליכה על קצה האצבעות, כדי לא להעיר משנתה את אמו, יצא לרחוב.

בכפר ציפו לבואו. הם הציגו בפניו את הקורבן- צעיר יפה תואר ונעים הליכות. צמרמורת אחזה בו, אולם היא נעלמה חיש מהר באווירת המסיבה, שנמשכה עד לשעות הקטנות של הלילה והפיחה בו רוח גבורה שכמותה לא חש מעולם.

לפי רמז ממחרוס הוא נעלם בלי שירגיש איש בהעדרו....בתוך שדה התירס ארב לאוייבו כשהוא עטוף בצעיף מעל לראשו והרובה בידו.

ההרוג השמיע קול צעקה אחת אשר הקפיאה את הדם בעורקיו של איסמעיל. הוא אסף את שארית כוחותיו והחל במנוסה מבוהלת כאילו השטן רודף אחריו!... רגלו התנגשה במשהו... ולא יכול לעצור בעד זעקת כאבו.

הוא התכופף לבדוק את הרגל ועיניו הבוהות תרות מסביבו... והוא כולו רועד מאימה ופחד.

רגלו נתקלה בעמוד הברזל של המיטה. הוא התיישב והחל לשפשף את עיניו... בעודו מתבונן סביבו היטב, כולו שטוף זיעה, הוא חש באנחת רווחה והקלה הפורצת מעומק לבו.

הוא ירק מפיו את המרירות שהצטברה.... הוא ירק בחמה כמנסה לכבות את הגיצים המשתלחים משמונה העיניים.

הדלת נפתחה. אמו הופיעה מבוהלת, שעה סתור ופרוע, היא לחצה על כפתור האור והושיטה את זרועותיה לעברו בצעקה:

"איסמעיל מה לך?! קול זעקותיך הגיע אליי."

הוא פינה לה מקום לידו על המיטה והשיב:

"לא כלום, אמא. ראיתי חלום מבעית, מבעית מאוד..."

היא הביטה בו בעיניים שואלות ודואגות.

"הוא הביט בי בעיניים מלאות תום וטוהר, בעוד ששמונה העיניים הוסיפו להטרידני ולהבעירני במבטיהן הלוהטים" "היה גבר, יא איסמעיל... היה גבר." לחצתי על ההדק ואינני יודע מי משנינו צעק יותר, אני או הוא."

הוא השפיל את מבטו. אמו הושיטה את ידה המגויידת וטפחה על שכמו בדומייה.

"אויי אמא מדוע בראני אלוהים גבר?"

מבטיה עברו מהבעת רחמים להבעת תוכחה רווית כאב...

"לשווא חניכתיך, בני, לשווא השקעתי את כל שנות חיי למענך... עשותך גבר ראוי לשמו."

הוא הביט בה במבוכה וברעדה: "גבר ראוי לשמו, אמא? הביטי וראי איך הזיעה ניגרת ממני בגלל סתם חלום שבו ניסיתי להתנהג כגבר!?"

מבטיה הביעו תרעומת קשה כאילו חדר הפצע עמוק יותר אל תוך ליבה. "עד עכשיו שתקתי יא איסמעיל, והשארתי לך את חופש הבחירה והפעולה. קיוויתי שתבין בעצמך את האמת... ושחינוכי לא יהיה לשווא... אולם עדיין אתה חסר כוח הבחנה כנראה."

והיא לחצה בחוזקה את ברכו כאומרת לנעוץ בבשרו את אצבעותיה יחד עם דבריה:

"אין הגבר והבהמה היינו הך! ההבדל ביניהם הוא כהבדל בין המצפון והפראות. על ההבדל הזה מעידה זיעת הפחד מפראות הבהמות שרצו לכפות עליך בשם הגבריות."

אולם אני - אישה - היטבתי לדעת גבריות מהי... והבאתיך לכך שתפנה עורף לחוק הג'ונגל."

הוא נעץ בה מבט ארוך, עצוב, ואט אט התפשט בפניו החיוך המאיר.
מתוך: סיפורים ערביים, תרמיל. תרגם מערבית : טוביה שמוש

ביצועי הבנה

- בקשו מהתלמידים להציג מקרה של לחץ חברתי ושתי דרכים להתמודד עימו.
- בקשו מהתלמידים לכתוב שלוש שאלות שהיו רוצים לשאול את **הדמויות** לו היו פוגשים אותן : אחת לאיסמעיל, אחת לאמו, ואחת לאנשי הכפר?
- בקשו מהתלמידים למצוא באינטרנט פסוקים או פתגמים או אמירות בשבח החיים ו**לבחור** אחד או שניים שהם אוהבים. עליהם לנמק את בחירתם.
- בקשו מהתלמידים לשער מה עשה איסמעיל אחרי שקיבל את החלטתו : מה אמר לאנשי הכפר?
- בקשו מהתלמידים להסביר מדוע דווקא האם שאיבדה בעל שנרצח, מציגה נקודת מבט אחרת על נקמת הדם.

זיקית – צ'כוב

זיקית - הוא שמו של סיפור קצר שנכתב על ידי הסופר והמחזאי הרוסי אנטון צ'כוב בשנת 1884. הסיפור הוא סאטירה המעלה את נושא אי-השוויון בין המעמדות. הוא מציג את פחדו של אדם בפני סמכות, בפני אדם בעל מעמד גבוה יותר, התנהגות המביאה לידי שינוי עמדות באופן קיצוני ונלעג.

על צ'כוב, אנטון פוולוביץ'

רוסיה, 29.1.1860 - בדן ויילר, גרמניה, 15.7.1904

סופר רוסי. ב-1879, פתח בקריירה כפולה של רפואה וכתיבה. בעודו סטודנט לרפואה כתב קטעים קומיים קצרים כדי לסייע בפרנסת אמו, אחותו ואחיו. אף שרשימות קלילות אלה (שתחילה ראו אוד בעיתוני הומור במוסקווה) אינן נחשבות מבחינת איכותן הספרותית – הן שהקנו לצ'כוב את מיומנותו בכתיבת הסיפור הקצר, שהשפיע על סופרים באותו ז'נר ברוב הארצות האחרות. עד 1886 כבר ביסס את מעמדו כסופר חשוב, אף כי לא זנח כליל את הרפואה.

במיוחד נודע צ'כוב בזכות תיאור החיים בערים קטנות ברוסיה או בחשיבתם הפרובינציאלית של עירוניים וולגריים. כל פרט בסיפוריו חשוב: גדר אפורה וגבוהה או תיקן במרק, יש להם ערך שאינו סימבולי בלבד, אלא ריאליסטי. בסיפורים מאוחרים, ארוכים יותר, הוא מדגיש את השיבוש שהכניס התיעוש לחיי הכפר. במונח זה מצביעות כמה מיצירותיו לכיוון המהפכה; אך צ'כוב מתנגד תמיד לעמדות פוליטיות קלות. כשדמויותיו מדברות על עתיד ורוד, מלאים דבריהן (בהקשר שבו הם נאמרים) אשליה עצמית, ומרמזים על מלכודת מסוג חדש. לאחר מכן החל הקשר שבין צ'כוב לתיאטרון לשלוט בחייו ובעבודתו. בעקבות מחזותיו הקצרים הראשונים נכתבו ארבע הדרמות החשובות, המהוות עדיין חלק מהרפרטואר הבינלאומי: בת-שחף הדוד וניה שלוש אחיות וגן הדובדבנים.

למה חשובים סיפורי אנטון צ'כוב?

אנטון צ'כוב היה סופר ומחזאי רוסי חשוב שכתב סיפורים ומחזות רבים לתאטרון. בתור מחזאי הוא יצר מחזות בסגנון ריאליסטי, שכן גיבורי המחזות שלו נצחיים ואינם קשורים לזמן מסוים או למקום מסוים. צ'כוב נחשב מהחשובים והמחדשים בכתיבתו - הן במבנה העלילה והן בדרך שבה עיצב את גיבורי סיפוריו. הוא השפיע במחזותיו וסיפוריו על יוצרי המאה העשרים, הן על רוסים כמו מקסים גורקי וגם על יוצרים חשובים בעולם, כמו ארנסט המינגוויי ווירגיניה וולף.

בבניית הסיפור היה צ'כוב מהמשפיעים שבכותבים - הכלל שטבע צ'כוב ליצירת מבנה העלילה של סיפוריו והמחזות שכתב, הפך לאחד הכללים הבסיסיים של המחזאות, הספרות והקולנוע: "אקדח שמופיע במערכה הראשונה של ההצגה, חייב לירות עד סוף המערכה האחרונה שלה."

רעיון גדול/שאלה גדולה

חשיבותן של סאטירה וביקורת חברתית בשמירת נורמות מוסריות וחברתיות.

שאלות פוריות

- האם אמן צריך לבקר ביצירתו את החברה בה הוא חי?
- ביקורת יכולה לבוא לידי ביטוי בכל מיני דרכים. מה הערך המוסף של שימוש בהומור בביקורת החברתית?

פעילות אקולטורסטית מעוררת סקרנות ועניין

הסיפור מזמן עיסוק בנושא עמידה על הדעה, עשיית צדק ללא משוא פנים, התפקיד של איש חוק לחקור את המקרה ולא להיות נתון ללחצים או השפעה. בסיפור נעשה שימוש באירוניה והומור, חשוב להדגיש את תפקידם ביצירת הביקורת.

- הגדירו את המושג סאטירה או אירוניה, הדגימו אותם (בעזרת קטע מארץ נהדרת או מתוכנית אחרת לפי טעמכם) הנה קטע שניתן להשתמש בו:

<https://www.youtube.com/watch?v=Fzs4ZL30HT8>

בקטע ישנה ביקורת על חוסר הקשבה, על תופעת העיכוב בתור בסופרמרקט, על המבצעים השונים שגורמים לנו לקנות יותר ממה שרצינו ועוד.

- בקשו מהתלמידים למצוא ביוטיוב קטע מתוכניות סאטירה שיש בו ביקורת חברתית. האם הם מסכימים עם הביקורת? חושבים שהיא מוצדקת או מוגזמת?
- הביאו קטע קצר מהעיתון ובו ביקורת על התנהלות של גורם בעל סמכות, (שוטר, מפקד, פקח וכדומה) ובקשו מהתלמידים לכתוב בקצרה איזו דרך עדיפה לדעתם לצורך מתיחת ביקורת: מאמר מנומק או קטע אומנותי הומוריסטי? עליהם לנמק את בחירתם.

זיקית \ אנטון פ' צ'כוב מרוסית: נילי מירסקי

בכיכר השוק עובר מפקח המשטרה אוצ'ומלוב במעיל חדש. אחריו צועד שוטר אדום שער ובידו סל מלא גרגרי דמדמניות מוחרמים. מסביב דממה... אין נפש חיה בכיכר... הדלתות הפתוחות של החנויות ובתי המרזח ניבטות בעצבות אל עולמו של הבורא, כפיות פתוחים; אפילו קבצנים אין שם.

"לנשוך אתה רוצה, נבלה?" שומע פתאום אוצ'ומלוב. "אל תתנו לו, אנשים טובים! אסור לנשוך בימינו! תפסו אותו! אה... אה!"

נשמעת יללת כלב. אוצ'ומלוב מביט הצידה ורואה: ממחסן העצים של הסוחר פיצי'גין פורץ בריצה כלב, צולע על שלוש רגליים ומסתכל לאחור. אחריו רודף אדם בחולצה מעומלנת ובז'קט פתוח. הוא רץ, נופל ארצה ותופס את הכלב ברגליו האחוריות. שוב נשמעת יללת כלב ואחריה צעקה: "אל תתנו לו!" פרצופים מנומנמים מציצים החוצה מן החנויות, ועד מהרה, כאילו צץ מן האדמה, נאסף קהל קטן ליד מחסן העצים.

"נדמה לי שמתפרעים פה, הוד מעלתך!..." אומר השוטר.

אוצ'ומלוב פונה שמאלה וצועד לעבר ההתקהלות. ליד שערי המחסן הוא רואה את האיש בז'קט הפתוח, יד ימין שלו מורמת והוא מראה להמון אצבע מלוכלכת בדם. פני השיכור שלו כאילו אומרות: "אתה עוד תשלם אצלי ביוקר, מנוול!". אוצ'ומלוב שם לב שהאיש הוא צורף הזהב חריוקין. בתוך ההמון, באמצע, כשגופו רועד ורגליו הקדמיות פשוקות, מתכופף האשם בכל אותה שערורייה - גור כלבים לבן שפרצופו מחודד וכתם צהוב על גבו. עיניו הדומעות מביעות אימה ועצב.

"מה קורה פה?" שואל אוצ'ומלוב ונכנס לתוך הקהל. "למה דווקא פה? מה אתה מנופף ככה באצבע? ... מי צעק?"

"אני הולך לי, הוד מעלתך, לא מפריע לאף אחד..." פותח חריוקין ומשתעל לתוך אגרופו. "מדבר עם דימיטרי מיטריץ' בענייני עצים - ופתאום, סתם ככה, בלי שום

סיבה, מתנפלת החלאה הזאת על האצבע שלי... אתה תסלח לי, אבל אני בן אדם עובד... העבודה שלי עדינה. עכשיו צריכים לשלם לי, כי אני, הוד מעלתך, אולי שבוע ימים כבר לא אוכל להזיז את האצבע... וגם אין חוק כזה, שצריך לסבול בגלל חיות... אם כל אחד יתחיל לנשוך ככה, אז מוטב לא לחיות בכלל..."

"הממ... טוב... " אומר אוצ'ומלוב בחומרה ומשתעל. "טוב... של מי הכלב? אני לא אעבור על זה לסדר היום. אני אראה לכם איך נותנים לכלבים להתרוצץ ככה! הגיע הזמן לטפל באדונים שלא רוצים לציית לחוקים! שיקנסו אותו, את הנבל, הוא כבר יבין מה זה כלב! אני אתן לו באבי אביו!... ילדרין, " פונה המפקח אל השוטר, "תברר של מי הכלב, ותרשום פרוטוקול! ואת הכלב צריך לחסל. בלי שהיות! זה בטח כלב שוטה... של מי הכלב שאלתי?"

"נדמה לי שהוא של הגנרל ז'יגאלוב!" אומר מישהו בקהל.

"של הגנרל ז'יגאלוב? הממ... ילדרין, תוריד לי את המעיל... ממש נורא, איזה חוס! בטח ירד גשם עוד מעט... דבר אחד אני בכל זאת לא מבין, " פונה אוצ'ומלוב אל חריוקין, "איך הוא הגיע לאצבע שלך? הוא הרי קטנטן, ואתה – בריון ממש! ודאי פצעת את האצבע במסמר, ואחר כך צץ לך הרעיון הזה בראש, בשביל לסחוט כסף... אתה הרי... כן כן, שמענו עליכם! אני מכיר אתכם, שדים!"

"הוד מעלתך, הוא תקע לכלב סיגריה בפרצוף, ככה, בצחוק, והכלב – לא מטומטם, קפץ ונשך... הוא ממש פרחח, הוד מעלתך!"

"אתה משקר! לא ראית, אז למה אתה משקר סתם? הוד מעלתו איש חכם, הוד מעלתו יודע מי פה משקר ומי מדבר מהלב, כמו לפני אלוהים... ואם אני משקר, אז נלך לשופט. בספר החוקים כתוב אצלו... בימינו כולם שווים... ואני בעצמי, יש לי אח שוטר... אם אתם רוצים לדעת..."

"די להתווכח!"

"לא, הכלב הזה לא של הגנרל... " אומר השוטר. "הגנרל אין לו כלבים כאלה. הכלבים שלו כולם גדולים, כלבי ציד..."

"אתה בטוח?"

"כן, אני יודע בעצמי. הכלבים של הגנרל יקרים, גזעיים ואילו זה – השד יודע מה... לא פרווה, לא צורה... סתם גועל נפש. לגדל כלב כזה?! איפה השכל שלכם? אם יתגלגל כלב זה לפטרבורג או למוסקבה, אתם יודעים מה יקרה? שם יחסלו אותו על המקום! אתה, חריוקין, נגרם לך נזק, אל תוותר... צריך ללמד אותם לקח! הגיע הזמן..."

"ואולי הוא בכל זאת של הגנרל..." חושב השוטר בקול. "הרי לא כתוב לו על הפרצוף... לפני איזה זמן ראיתי אחד כזה בחצר שלו."

"בטח שהוא של הגנרל!" נשמע קול בהמון.

"הממ... תלביש לי את המעיל, ילדרין יקיר... רוח נושבת פתאום... צמרמורת... קח את הכלב אל הגנרל ותשאל שם. תגייד שאני מצאתי, ושלחתי אליו... ותגייד לו שלא יתנו לו לצאת החוצה... אולי זה כלב יקר, ואם יבוא כל חזיר ויתקע לו סיגריה באף, הוא עוד יקלקל אותו. הכלב – חיה עדינה... ואתה, גולם, תוריד כבר את היד! אין לך מה לנפנף באצבע המטופשת שלך! אתה בעצמך אשם!..."

"הנה בא הטבח של הגנרל, נשאל אותו... הי פרוחור! בוא הנה, חביבי! תסתכל על הכלב... הוא שלכם?"

"מה פתאום! אף פעם לא היו לנו כאלה!"

"מה יש פה לשאול כל כך הרבה," אומר אוצ'ומלוב. "זה כלב משוטט! חבל על כל הדיבורים... אם אמרתי שזה כלב משוטט, הרי זה כלב משוטט... לחסל וזהו."

"הוא לא שלנו," ממשיך פרוחור. "הוא של האח של הגנרל, שבא הנה לפני כמה ימים. האדון שלנו לא אוהב כאלה, אבל האח שלו דווקא כן אוהב..."

"אחיו הגיע לכאן? ולאדימיר איוואניץ?" שואל אוצ'ומלוב בחיוך של הנאה.

"אלוהים אדירים! ואני לא ידעתי! הוא בא לבקר?"

"כן, לביקור..."

"אלוהים אדירים... ודאי התגעגע אל אחיו... ואני בכלל לא ידעתי! וזה הכלבלב שלו? אני שמח מאוד... קח אותו... כלבון חביב... פיקח שכזה... חאפ, איך תפס את ההוא באצבע! חה-חה-חה... נו, מה אתה רועד ככה? פרר... פרר... כועס, השובב... ממזר שכמותו..."

פרוחור קורא לכלב ומסתלק עמו ממחסן העצים... הקהל צוחק ומלגלג על חריוקין.

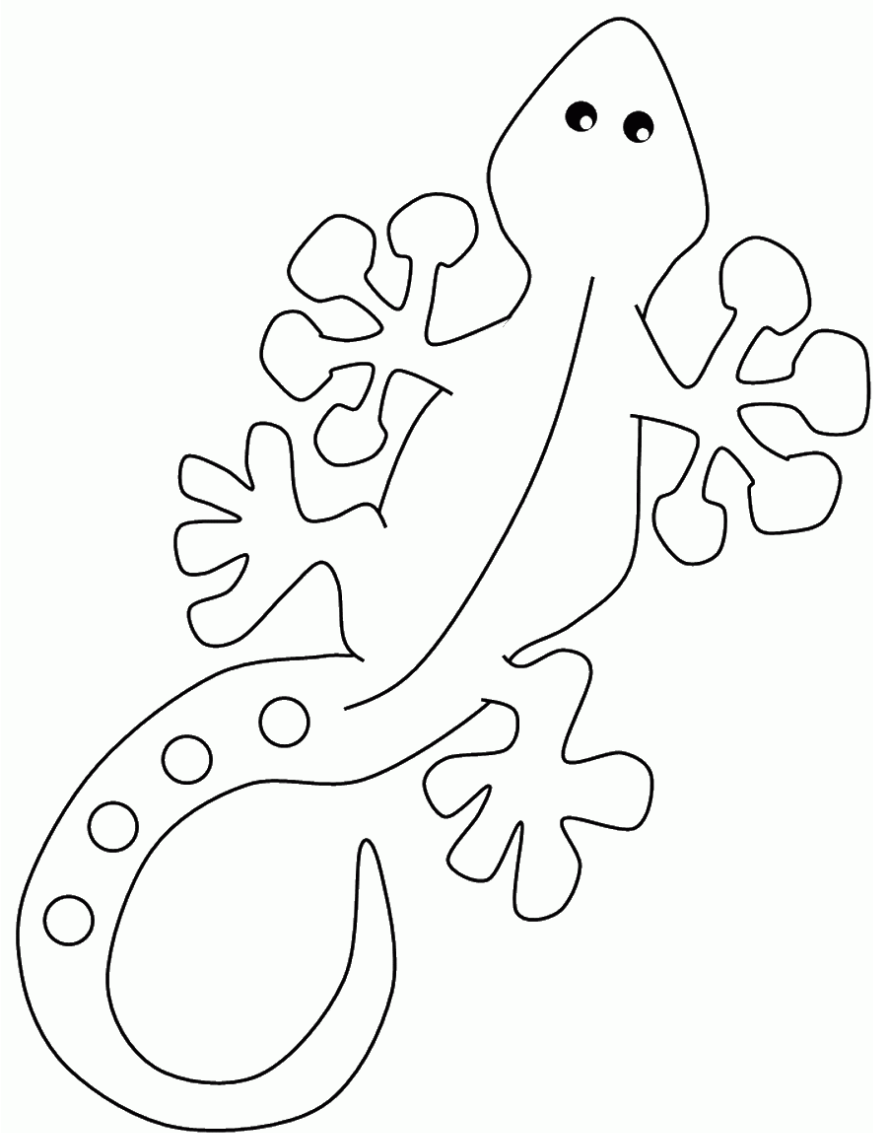
"אתה עוד תשמע ממני!" מאיים עליו אוצ'ומלוב, מתעטף במעילו וממשיך דרכו בכיכר השוק.

שוכתב ע"י ענת, הגהות - ישראלה.

ביצועי הבנה

- מהי משמעות שם הסיפור – "זיקית"? למי אנו קוראים זיקית במשמעות המטאפורית, מדוע?
- "שימו" מילים בפי הכלב שבסיפור, באמצעותן יציג את הדברים מהזווית שלו. מה הוא היה אומר?
- כתבו את התרשמותם מסיפור זה. מה הם הרגשות שעורר בהם הסיפור? (צחוק, עצב, כעס וכד').
- מהו היחס שלכם למפקח המשטרה ? נמקו תשובתם באמצעות דוגמאות.
- איך לדעתכם היה מסתיים הסיפור, אילו היה הטבח אומר שהכלב אינו מוכר לו?
- דרגו את הדמויות בסיפור על-פי מידת חשיבותן מבחינה חברתית. מהי חשיבות הדירוג בסיפור? נמקו.
- מדוע צחק הקהל צחוק רם לחריוקין בסיום? האם תגובה זו אופיינית לבני אדם במצב כזה? נמקו.
- אילו היה המאורע המתואר מתרחש אצלנו, איך היה הקהל מגיב, לדעתם? איך היו רוצים שיגיב?

לפניכם זיקית גדולה, "הוציאו" חיצים סביב הצוור, וכתבו ליד כל חץ על דמות ש"שינתה את עורה" ואת צבעיה כמו זיקית, במהלך היצירה.

הגן המפליג למרחקים

אידה פינק (1921 - 2011) היא מחשובי הסופרים הישראלים הכותבים על שואת יהודי אירופה. בסיפוריה המרתקים והאנושיים, המבוססים כולם על אירועים אמיתיים, היא מצליחה לתאר באיפוק ובתמציתיות מצמררת את זוועות ההיסטוריה ואת החיים בצל איום ההשמדה התמידי. ספריה תורגמו לשפות רבות ותרמו להנחלתו של זכר השואה ברחבי העולם.

ציוני דרך בחייה

1941 : מלחמת העולם השנייה קוטעת את לימודי המוזיקה שלה בלבוב ומחזירה אותה לזברז'.

1942 : היא נמלטת עם אחותה מהגטו בזברז', ועד סוף המלחמה הן מסתתרות במקומות שונים ומחליפות זהויות כמה פעמים.

סוף שנות ה-40 : היא כותבת את סיפורה הראשון, "הסף", הרואה אור בצרפתית. כעבור כמה שנים, וממשיכה לכתוב מאז.

1957 : היא עולה ארצה עם משפחתה ומשתקעת בחולון.

1974 : בפעם הראשונה יוצא לאור קובץ מסיפוריה בתרגום לעברית.

סיפור זה הוא ברמת בגרות ומתאים לתלמידים שעל סף מעבר למסלול בגרות.

רעיון גדול/שאלה גדולה

תמורות בחיים והשפעתן המכרעת על חיי האדם - כיצד על אדם להתמודד עם משבר או שינוי דרמטי בחיים?

פעילות אקולטורסטית מעוררת סקרנות ועניין

- הסיפור עוסק בנושא השואה, האנטישמיות, אולם ניתן להשתמש בו לצורך דיון בנושא עקירה, חיים שנגדעו וחלה בהם תפנית.
- הסיפור אמנם קצר מאוד אך אינו קל, הוא עמוס בסמלים (הגן הוא גם גן העדן של הילדות שהלך והתרחק, גן העדן והתפוח... רק סופו חושף את האיום) זהו מעט המכיל את המרובה, ולכן זה לשיקולו של המורה אם זה מתאים לכיתתו, ובאיזה שלב של הלימוד.

- בקשו מהתלמידים לספר על שינוי משמעותי בחיים שלהם או של מישהו מוכר להם שעורר חשש או דאגה (זה יכול להיות מעבר למקום מגורים זר, התמודדות עם אובדן, פרידה, גירושין במשפחה ועוד).

הגן המפליג למרחקים

סיפור מאת אידה פינק עברית : בנימין טנא

פעם אחת ראיתי גן מפליג. היה זה הגן של השכנים יפה ושופע כשלנו, ובו - כבתוך שלנו - גדלו עצי-פרי.

ראיתי כיצד הוא מתרחק לאטו, מלא הוד, אל מרחקים שאין להשיגם. היתה שעת אחר-הצהריים נינוחה וחמימה, ישבתי עם אחותי על גבי מדרגות הגזוזטרה, ולפנינו, כעל כף-יד, שני הגנים, של וויצ'ך ושלנו, מחוברים זה לזה כיחידה אחת, שכן שום גדר לא חצצה ביניהם (גדר - אמרנו - יהיה אלמנט זר). ורק שדירת דומֶדְמָנוֹת חיברה אותם בתפר ישר בתכלית.

היתה שעת אחר-הצהריים נינוחה, השמש לאה וזהובה, וויצ'ך יצא לגזוזטרה של ביתו (גם הבתים היו תאומים) וקרא לנו :

”אנו הולכים לקטוף תפוחי-רֶנט”

נהגנו לעשות את כל עבודות הגן בעת ובעונה אחת בשני הגנים. באותו יום עצמו כיסחנו את הדשא, באותו יום עצמו סיידנו את גזעי העצים על-כן, מתוך הרגל, הכריזו על קטיף התפוחים.

מיד לאחר קריאתו ראינו את אחותנו הבוגרת של וויצ'ך. היא נשאה בידיה סלי-נצרים גדולים, מסוג הסלים שעמדו גם אצלנו בעליית-הגג. אחותו של וויצ'ך לא אמרה לנו כלום, רק ירדה לגן, העמידה את הסלים מתחת לעץ הגדול ביותר, וחזרה לחצר ליטול את הסולם.

” וויצ'ך! ” קראה. ”הֵכֵן עיתונים!”

כל תפוח צריך היה לנתק תחילה בזהירות ובעדינות מן הענף. אחר-כך, בזהירות ובעדינות לעטוף במעיל-נייר, שלא יקפאו בחורף ואז להניחו בזהירות ובעדינות בסל-נצרים. ולבסוף - כבר בעליית-הגג - צריך היה להוציאו בזהירות מתוך הסל ולסדר על-גבי הרצפה, תפוח ליד תפוח, אבל שלא יגעו זה בזה. זהירות עדינה זו או עדינות זהירה - הכרחית לפרי.

וויצ'ך נעלם מהגזוזטרה ואחרי רגע חזר עם צרור עיתונים מתחת לבית-שחיו. ושוב חידש קריאתו אלינו : ”אנו קוטפים תפוחי-רנט!”

ישבנו על מדרגות גוזזטרה, ממתונות שאבא יסיים את שיחתו עם גברת קאסינסקה ויקרא לנו. השיחה התנהלה בחדר-עבודתו שעמד עכשיו מאובק ומיותר, עד שאחד הפציינטים היה מופיע בערב, בחסות החשכה, עם כיכר לחם שחור בסל - כתשלוס. מפעם לפעם נשמע קולה הנמרץ של גברת קאסינסקה. קולו של אבא לא נשמע כלל. השניים שוחחו ביניהם מזה שעה ארוכה.

וויצ' טיפס על הסולם. אחותו ניצבה מתחת לעץ ונשאה זרועה אל-על, כאילו עמדה לפתוח בקוֹיִאוֹיִאק או בריקוד עממי אחר. היא קיבלה את הפרי שנקטף על-ידי וויצ'ך, נרכנה מעל לסל, חזרה והזדקפה, ושוב הושיטה את זרועה כלפי מעלה, בעירנות, אחרי מחול-הקטיפי הזה המלא דאגה ורוך. היינו מעוניינות רק בצפייה ולא בשמיעת מה שנאמר ביניהן. אבל קולם נשמע מעצמו. הם לא דיברו אמנם בקול רם ולא כל המלים הגיעו לאוזנינו, אך לעתים די במלה אחת או שתיים, כדי לדעת במה מדובר. ריקים, אמרו. ירוקים. הם צודקים, אמרו. מה יהיה בחורף, אמרו. אמרו שאנחנו אכלנו את כל הפירות שלנו בעודם ירוקים, ובמעשה זה צדקנו, כי מי יודע מה יהיה אתנו בחורף? הם אמרו את האמת בלבד.

הבטתי בעירנות ובמתח כה רב עד שחשתי כאב בעיני. השמש הציתה מדורות בתרני העצים. איך יכולתי לדעת שהיה זה אות להפלגה?

גנו של וויצ'ך, ידיד נעורינו נע תחתיו והחל להפליג אט אט כספינה גדולה, ירוקה. התרחק לאטו, אך בלי הפסק, המרחק בינו ובינינו גדל והלך, והגן נעשה קטן יותר ונעלם. הוא ריחף משם למרחקים שאין להשיגם ואין להכריעם.

חשתי פליאה וצער, שכן למן ימי ילדותי רגילה הייתי לקרבתו ואין לדעת מה היה קורה אילולא אחותי שאמרה: "הפסיקי למצמץ בעיניך. כשאת ממצמצת בעיניך ניכר בך תיכף ומיד שאת יהודיה."

בדברים אלה חזר לפתע הכל למקומו, הגן, העצים, סלי-הנצרים והסולם, וויצ'ך ואחותו. אבל מי כבר יאמין בחזרות כאלה! לא אני.

קולו של אבא קרא אותנו לחדר, אל גברת קאסינסקה הנמרצת, שלאחר ההסכמה על המחיר הבטיחה לדאוג לנו לקְּנֶקְרֶטֶן*, כדי שנוכל להציל עצמנו, שלא יהרגונו.

* קְּנֶקְרֶטֶן - תעודות זהות בימי הכיבוש הגרמני במלחמת העולם השנייה.

ביצועי הבנה

- כתבו_אלו חששות התעוררו? אלו רגשות התעוררו?
- הציעו שתי דרכי התמודדות עם השינוי.
- לדמויות בסיפור היה מי שסייע, והיו מי שמהם הן חששו. בקשו מהתלמידים להציג שאלה לדמות המסייעת ושאלה לדמות מאיימת.
- כתבו מכתב לילדה בסיפור. במכתבכם תוכלו לעודד אותה, לספר לה מניסיונכם, לשאול שאלות ועוד.
- ישנן מסורות בהן התפוח הוא פרי עץ הדעת. מהן התובנות או הידיעות להן "זוכה" גיבורת הסיפור?

שירה

משך ההוראה: 8-10 שעות

בחירה של 4 שירים מתוך מאגר

מתוך ראיון עם המשוררת דליה רביקוביץ', כלת פרס ישראל לשירה: "שירה קשה יותר לקרוא. מי שקורא שירה צריך להיות מאוהב במילים, הרבה דברים מפתים אותנו בפרוזה, כמו דמויות, צלילים ותיאורים רחבים של אנשים בשירה..."

שירה היא הצורה היפה והגבוהה ביותר של הספרות. זוהי סוגת-על. המשורר מבטא עצמו במילים ספורות, בשורות קצרות בדרך כלל, ויוצר תמונה מושלמת של מצב ורגשות. השירה בנויה על מקבץ שלם של אמצעים אמנותיים: תמונות, שאילת משמעות, מטאפורות, חזרות, סימני פיסוק או העדר סימני פיסוק, צלילים, משחקי לשון, חריזה, שורות קצובות או העדר קצב בשורות, פסיחה/גלישה משורה לשורה ועוד. שפת השירה נוטה להיות שפה גבוהה. מהם הנושאים העולים בשירה? למעשה, כיום, כל נושא יכול להיות מבוטא בצורת שיר: תיאור טבע, מערכות יחסים, תסכול, תפילה, אירועים אישיים ואירועים היסטוריים-לאומיים, שירי אהבה ושירי יין ועוד. בני הנוער קשורים לשירה דרך המוסיקה, אך אינם מבחינים בין פזמון לבין שיר מולחן. רצוי לעמוד איתם בקצרה על ההבחנה בין שיר לבין פזמון. רובם אוהבים את הפזמונים ואת השירים המולחנים, לכן ניתן להתחיל פרק זה של שירה מתוך שירים מולחנים – להשמיע אותם, לקרוא בקול ולחוות אותם עוד לפני שלב לימוד החומר.

בטקסט שירי:

- במפגש עם שירים נקודת המוצא היא החוויה של הדובר בשיר.
- הרעיון העומד מאחורי השיר מובע בשורות חוזרות
- המצלול והחרוזת תורמים לאווירת השיר (יש לקשר בין החרוז לרעיון שבשיר, ולא להישאר רק בהתייחסות הטכנית: איסוף חרוזים).
- הדימויים בשיר תורמים להבנת ולהעשרת הדמיון ולחוויה הרגשית.
- סימני הפיסוק כמו: סימן שאלה או מקף קשורים לאווירת השיר או להבלטה של רעיון בשיר.

השירה נחלקת לתקופות, אנו נעסוק רק בשירה המודרנית, זו שלא מתחייבת לחלוקה לבתים, למקצב, לחריזה, לשורות אחידות או לשפה גבוהה.

מטרות

- הצגת השירה כחוויה רגשית ואסתטית
- התייחסות לטקסט הספרותי- השירים כמבע מורכב המאפשר מגוון דרכים וכיוונים
- הקניית כלים לפרשנות סוגה נוספת- שירה
- יכולת לפרש, לנתח ולהשוות בין שירים

כיצד מנתחים שיר?

- א. קוראים את השיר קריאה ראשונית - קריאת התרשמות כלומר, קריאת הבנה. המטרה להבין את המילים מבחינה מילונית ולהבין את הקשרים בין המילים.
 - ב. בודקים את "ההתרחשות" בשיר כלומר, להבחין מה "מסתתר" בשיר מבחינת החוויה.
 - ג. מבררים מהו נושא השיר כלומר, על מה מדבר השיר. מה המסר – הרעיון – שבשיר. נושא השיר מצוי בדרך כלל בשורה אחת או שתיים בתוך השיר, "המסכם" כביכול את מכלול המרכיבים של השיר.
 - ד. מנתחים את האמצעים האומנותיים שבשיר. כלומר, בדוק את הדימויים, התמונות, האנשה והחזרות שבשיר.
- חרוזים - מילים בעלי צליל דומה. חריזה נקראת גם בשם "קישוטי לשון".
- דימויים - הדימוי הוא השוואה משני תחומים שונים.
- האנשה - אמצעי ספרותי המציג דומם או צומח או בעלי חיים כאילו הם אנושיים זאת אומרת בני אדם, כלומר, ייחוס תכונות אנוש לא לאנוש.
- ניגוד - דבר והיפוכו. חזרה - החזרה באה לידי ביטוי בשיר על מילים, שורות או חרוז. החזרה מרחיבה ומעמיקה את הבנתנו וחושפת לפנינו את השיר באור נוסף. מכלול - שם כולל לכל צילילי הלשון בשיר, כמו: חריזה, חזרה. המצלול מבליט את נועם הצליל ומוסיף "חיות" ו "יופי" לשיר.
- ה. כותרת השיר - האם היא מוסיפה לנושא השיר או נותנת משמעויות נוספות להבנת נושא השיר? כלומר, מה המשמעות של הכותרת?
 - ו. מציאת קשרים בין מילות השיר למילים נרדפות או לטקסטים שונים כמו התנ"ך או לטקסט אחר המוסר אותה חוויה, נושא או רעיון.

ז. מסכמים את השיר מבחינת נושא השיר, המסר והרעיון, והאמצעים האומנותיים של השיר.

נושא: השירה המודרנית - שיר "אנסיין"

כאשר אנו מנתחים שיר מודרני יש להתייחס:

לכותרת - מה היא אומרת? מהן הציפיות שלנו מהכותרת (ואחרי הקריאה – האם הן התגשמו).

למבנה השיר: יש לשים לב לאורך הטורים (בשירה קוראים לשורה בשם טור). האם יש צורה מיוחדת לשיר? האם ניכרת צורה גראפית הנותנת לשיר משמעות.

לאמצעים אומנותיים ה"מקשטים" את השיר.

למילות הזמן בשיר.

ללשון השיר - נברר האם הלשון גבוהה? נמוכה? האם יש שימוש בסלנג? עירוב סגנונות? נשים לב למילות הקישור, פעלים, ריבוי פעלים למשל מעיד על איפוק רגשות, הפעלים מחליפים את הרגש.

לשאלה - מה קורה בשיר? בשיר מספר רבדים ו"רב הסמוי על הגלוי"

לתוכן השיר - בשירה מודרנית ישנה "שבירת מיתוסים" אין טאבו, עוסקים בנושאים שונים ומגוונים.

ל"האני במרכז" השיר נוגע בתחושות הדובר, שבירת מוסכמות חברתיות.

ולדעתכם האישית - מה מצא חן בעיניכם בשיר? התוכן? המסר? האם החוויה מוכרת לכם? מה אתם חושבים על נושאי השיר? האם אתם מזדהים עם הנושאים, עם הרעיונות? עם מה אינכם מסכימים. כאן יש מקום להביע את דעתכם האישית.

נפתח בהדגמת שיעור על שיר:

שיעור עתיר הבנה

גאווה / דליה רביקוביץ

אפילו סלעים נשברים, אני אומרת לך,
ולא מחמת זקנה.

שנים רבות הם שוכבים על גבם בחם ובקר,
שנים כה רבות,
כמעט נוצר רשם של שלוחה.

אין הם זזים ממקומם וכך נסתרים הבקיעים.
מעין גאווה.

שנים רבות עוברות עליהם בצפייה.

מי שעתיד לשבר אותם

עדין לא בא.

ואז האזור משגשג, האצות נגרשות, והים מגיח וחוזר

ודומה, הם ללא תנועה.

עד שיבוא כלב ים קטן להתחכך על הסלעים

יבוא וילך.

ופתאום האבן פצועה,

אמרתי לך, כשסלעים נשברים זה קורה בהפתעה.

ומה גם אנשים.

גאווה / דליה רביקוביץ

נושא השיר

השיר "גאווה" עוסק בתהליך שבירתם של סלעים כסמל לתהליך שבירתם של בני-אדם. מהשיר משתמעת מסקנה, לפיה אין קיום שלם ומתמיד של הוויה כלשהי, ושהוודאות הבלעדית השלטת בעולם היא השבירה. טיבה של השבירה מותנה במידה רבה במהות הגורם לה, בקצב תהליך התגלותה ואף באופן ההודאה בקיומה.

מהלך השיר

השיר נפתח בטענת הדוברת: "אפילו סלעים נשברים". היא מדגישה כי השבירה לא נובעת מזקנה. היא מתפתחת לאט – "שנים רבות" – ונגרמת מסיבה לא ברורה. במהלך השנים, שוכבים הסלעים על גבם במה שנראה כמעין שלווה – "כמעט נוצר רושם של שלווה". הם ממשיכים ברביצתם הדוממת, וכך אין רואים את הבקיעים הנוצרים בהם. הסתרת הבקיעים מתוארת כ"מעין גאווה". הסלעים מונחים במקומם, נתונים בציפייה למי שעתיד לשבר אותם ועדיין לא בא. קפיאתם על הקרקע שנים כה רבות מתרחשת למרות התנועה הרוחשת סביבם – "האזוב משגשג, האצות נגרשות"¹[1] הים מתקרב ונסוג במחזורים של גאות ושפל, אך הם נותרים במקומם. השינוי מופיע ממקום בלתי-צפוי – כלב ים קטן המתחכך על הסלעים, מוביל לשבירתם המפתיעה. הדוברת מסיימת במסקנתה, שכפי שסלעים נשברים בהפתעה, כך גם אנשים.

הרעיונות המרכזיים שנוכחות הדוברת בשיר ומשמעויות:

הדוברת והסלעים

נוכחות הדוברת בשיר מסומנת במילים "אני אומרת לך" בפתיחה ו- "אמרתי לך" בסיום. לכאורה, מצמצמת הדוברת את נוכחותה, כדי להתמקד בסלעים. אך מה שנראה כעיסוק באמיתות כלליות, אינו אלא **מסווה לוידוי אישי** – חשיפה של משהו המסתתר במעמקי ה'אני'. האנלוגיה בין הסלעים לדוברת נסמכת על ביטויים של האנשה, ואלה מתפתחים בהדרגה. תחילה מסמנת ההאנשה נתונים פיזיולוגיים: "ולא מחמת זקנה [...]. הם שוכבים על גבם". בהמשך היא מתייחסת למצבים רגשיים-תודעתיים: "שנים רבות עוברות עליהם בציפייה". ברגע השבירה נחשפת עמדת ההזדהות של הדוברת: "ופתאום האבן פצועה".

המעבר משימוש בלשון זכר רבים – "סלעים" ללשון נקבה יחיד – "אבן", מסמן שתיאור הסלעים אינו אלא השלכה ממעמקי ה'אני' אל המציאות החיצונית. מכאן מתבררת האנלוגיה בין הסלעים לבני-האדם: "אפילו סלעים נשברים [...] ומה גם אנשים". נראה שהבחירה בסלעים נועדה להמחיש את ודאות השבירה. למרות היותם מייצגים הוויה של כוח, עמידה איתנה במקום בכל חילופי הזמן ותהפוכותיו, ברור מראש שהסלעים עתידים להישבר – וכך גם בני-אדם.

המצב המדומה

ראשיתה של השבירה נסתרת. לא ניתן להצביע על גורם חיצוני כלשהו הפועל על הסלעים – אפילו הזמן, שאין מי שיכול להתחמק מכוחו המכלה, מוצג כמי שאין לו פגיעה הרסנית בסלעים. אף חילופי המציאות ותהפוכות תנאי החיים אינם מפירים את שכיבתם הדוממת של הסלעים. עמידה איתנה זו עשויה ליצור רושם של גדולה, שכן נדרשת עוצמה רבה בעמידה כנגד הזמן הזורם, על כל תהפוכותיו. אולם הדוברת מבחינה בין מצב נגלה למצב נסתר – בין אמת ודאית לאשליה. מאחורי מעטה השלווה מסתתרת אמת אכזרית: למרות העדר ההשפעות ההרסניות החיצוניות קיימים הבקיעים, אלא שקיומם אינו מודע. לפיכך השלווה והגאווה אינן אלא מצב מדומה.

למרות השכיבה הדוממת, יש יסוד של קשב ודריכות בסלעים, והם מצפים למשהו מכריע. משך הזמן הארוך מחזק את עוצמת הציפייה: "שנים רבות [...] שנים כה רבות [...] שנים רבות עוברות עליהם בציפייה". אף על פי כן, לא ברור האם מצפים הסלעים למישהו שיבוא וישבור אותם, או למישהו שיבוא ויגאל אותם. המילים: "מי שעתיד לשבר אותם / עדיין לא בא" יכולות להיאמר על-ידי הדוברת (שהיא כמעין מספר יודע-כול) או שזהו ביטוי לתודעת הסלעים שמצפים אולי לטוב, אך מודעים לכוונותיו ועוצמתו של הרע.

נראה כי הדוברת יודעת את מה שנבצר מהסלעים לדעת: הציפייה הדרוכה תוגשם בצורה אירונית: במקום הביטוי המשיחי "עד שיבוא גואל" היא אומרת "עד שיבוא כלב ים קטן להתחכך על הסלעים / יבוא וילך". במקום ישות מופלאה, מופיע באקראי יצור קטן, חסר-ערך, מתחכך להנאתו על הסלעים, בא והולך. זוהי שבירה בתוך שבירה. השבירה הראשונית (הבקיעים הנסתרים) היתה חלק מן הנוקשות הגאה של הסלעים; לאחריה באה שבירת הציפיות, ובעקבותיה – הפציעה הבלתי-נמנעת.

שבירת הגאווה

הבקיעים הנסתרים מבהירים כי הגאווה והשלווה מדומות הן. אולם יתכן מצב, שבו החשיפה, השבירה הסופית, תוביל דווקא לגאווה. לעתים הכישלון עשוי להיות ביטוי לגאווה. הכישלון הבונה מבטא את השבירה המאפשרת בנייה מחדש. יכולתו של האדם להישאר גאה גם אחרי כישלון / שבירה מסמנת את העוצמה האנושית. הופעתו המקרית של כלב הים הקטן, המתחכך להנאתו, שוברת את ציפיית הסלעים. קיימת אי-התאמה בין משקלה הרב של הציפייה לבין מיעוט ערכו של הגורם האחרון לשבירה. מכאן נובע שלפעמים השבירה נגרמת מפגיעה של דבר "קל" מאוד, ובזאת ניתן ביטוי עז לרגישות ושביריות נפש האדם.

משמעות כותרת השיר

ניתן להסיק כי לכותרת "גאווה" תפקיד כפול. האפשרות האחת היא לזהות את תכונת הגאווה הטבועה באדם גם כשהוא על סף שבירה. הניסיון הטבעי של האדם להסתיר את חולשותיו הוא הביטוי לגאוותו – "אין הם זזים ממקומם וכך נסתרים הבקיעים". אנשים מעדיפים ליצור רושם של שלווה והם מוכנים להקריב רבות מנוחיותם על-מנת שלא לחשוף את כישלונם ובכך לשמור על מעטה של גאווה. האפשרות האחרת רומזת למחויבות להתמודד עם האמת שסופה להיחשף, והאדם שסופו להישבר, בדיוק כמו הסלע ואפשר שהדבר יקרה כתוצאה מ"פגיעה קטנה" – "כלב ים קטן" ואז תתרחש שבירת הגאווה.

כותרת השיר מכוונת להבחנה בין גאווה לגאווה – האחת מתנשאת מעל הראוי לה, כלומר מסתכלת על העולם מלמעלה ומבטאת יחס מזלזל לזולת. זוהי גאווה מדומה שמכסה על ריקות וחוסר-ערך. האחרת נובעת מתוך הכרת-ערך עצמית, ויש בה עמידה זקופה ואיתנה מול קשיי החיים. יש בה גדלות-נפש אמיתית מעוררת כבוד והערכה.

הפער בין חיצוניות הסלעים (בני-האדם) העומדים לכאורה איתנים מול פגעי העולם לבין פנימיותם החושפת חולשה שסופה במשבר קשה, ממחיש את ההבדל בין הגאווה (כאילו אמיתית) לבין המציאות החושפת "גאווה" המתגלה כמדומה. בכך מקבלת כותרת השיר משמעות אירונית, שהרי מה שנראה כסימן לגאווה אמיתית, מתגלה במהלך השיר כאשליה בלבד – הגאווה המדומה מסתיימת בשבירה.

אמצעים אומנותיים

1. **מבנה** - השיר בנוי מיחידה אחת הכוללת שורות קצרות וארוכות לסירוגין. מבנה זה תורם לבניית תחושה המזכירה את תנועת גלי הים, ש"מגיח וחוזר". ההימנעות מחלוקה לבתים ממחישה את הלך-הנפש של הדוברת: מתח נפשי דחוס בתוך מסווה של אורך-רוח. הבית האחד מסמן אמירה אחת כמעין התפרצות שמטרתה להתפרק ממועקה כבדה. לשיר מבנה של מסגרת – השורה הראשונה משמשת כהכנה לקראת השורה האחרונה.
2. **מטאפורה** - השאלת הסלעים לשם תיאור בני-אדם: "אפילו סלעים נשברים [...] ומה גם אנשים". הבחירה בסלעים נועדה להמחיש את הניגוד בין הרושם של אובייקט גדול וחזק לבין המציאות האנושית שמאחוריה מסתתרים חולשה ושבירות. התהליך שעוברים הסלעים מעמידה איתנה עד שבירה מקביל לתהליך הדומה שעוברים בני-אדם.
3. **האנשה** - תיאור הסלעים בלשון האנשה תורם להיותם משל למצבו של האדם. הסלעים "שוכבים על גבם", "שנים רבות עוברות עליהם בציפייה", "האבן פצועה" – האנשת הסלעים מבהירה כי הקביעה "אפילו סלעים נשברים" איננה רק בגדר שבירה פיזית, אלא גם ובעיקר, שבירה נפשית – כזאת המאפיינת בני-אדם.
4. **ניגוד** - בולט בשיר הניגוד בין הקפיאה על הקרקע של הסלעים – "אין הם זזים ממקומם", "ודומה, הם ללא תנועה" מתוך מאמץ להסתיר את הבקיעים (החולשות, הסדקים הקטנים), לבין הדינאמיות של האזוב, האצות והים – "ואז האזוב משגשג, האצות נגרשות והים מגיח וחוזר" (המציאות המשתנה, הזמן המכלה, הסכנות האורבות). ניגוד זה ממחיש את ניסיונות ההתגוננות של הסלעים (האנשים) מפני אותם שינויי מציאות העלולים להביא לשבירתם. שמירת הגאווה מתבטאת לא פעם בקפיאה במקום מתוך פחד.
5. **מוטיב חוזר** - הזמן: שנים רבות, מי שעתיד, עדיין, עד ש... ופתאום – ציוני הזמן השונים בונים את מתח תהליך השבירה ומדגישים את היסוד המתפתח שתחילתו בעמידה חזקה וסופו בחשיפת השבירה.
6. **אלוזיות (ארמזים)** - א) "ואז האזוב משגשג", רומז לפתגם: אם בארזים נפלה שלהבת, מה יעשו אזובי-קיר? בהקשר לשיר מציע הארמז משמעות רלוונטית – אם גדולים וחזקים נפלו בצרה (הסלעים), איך יימלטו החלשים (אנשים). כמובן ששגשוג האזוב הנו אירוני, משום שהוא רק בגדר הסוואה לקושי הנסתר שסופו להביא לשבירה. ב) "עד שיבוא כלב ים...", רומז לביטוי

"עד שיבוא המשיח" – הניגוד בין הציפייה המשיחית לבין כלב הים הקטן
קשור בתפישה האירונית של המצב המתואר בשיר: קיום שביר מאוד, גם
כשהרושם החיצוני מקרין מעין כוח.

סיכום:

השיר "גאווה" מתאר מהלך סיפורי איטי ומתון מתוך התבוננות רגישה בקורותיהם
של סלעים. התהליך המתואר בשיר נע מהסתרה עד לחשיפה. מצב הסלעים
מטאפורי למצבם של בני-האדם – אלה גם אלה נתונים בתוך מציאות המזמנת להם
קשיים ברמות שונות. ניסיונם לשמר את גאווותם העצמית, מתבטא בהתגוננות
פאסיבית מפני רעות העלולות לבוא. הציפייה למשבר נמשכת שנים רבות, ואף שאין
ברור מתי הוא יגיע, בואו וודאי. לקראת סיום השיר, עולה תחושת קירבה של
הדוברת לאירוע השבירה, כאשר היא מחליפה לשון זכר רבים כללית ("אפילו סלעים
נשברים") ללשון נקבה יחיד ("האבן פצועה"). בכך נחשפת הזדהות עמוקה של
הדוברת עם הסלעים, ההופכת את השיר לאישי.

השוואת הסלעים לאנשים מעמידה באור אירוני את מושג הגאווה. מתברר שגאוות
האדם שביררית. הוא מנסה בכל כוחו להסתיר את חולשותיו ולהעמיד פני חזק אל
מול פגעי החיים, אך כשמגיע יומו להישבר, אפשר שהדבר יקרה כתוצאה מפגיעה
קלה, ארעית ומפתיעה. מכאן אולי נרמזת מסקנה כי הגאווה האמיתית, פירושה
להתמודד עם המשבר ולהתחזק כתוצאה ממנו, ולא לנסות לברוח ממנו באמצעות
ההסתרה והעמדת הפנים המזויפת. השיר מבקש להצביע על מבנה אישיותו של
האדם, הנוטה בהחלט להישבר בנסיבות מסוימות, אך למרות זאת להציע גאווה
אמיתית – כזאת המאפשרת התמודדות ישירה ואמיצה עם המשבר.

מקורות

1. ברוך, מירי. "עיונים בשירת דליה רביקוביץ". עקד, 1974.
2. צדקה, רינה. "שירה חדשה וצעירה". רכס, 1986.
3. צדקה, רינה. "פרקי ספרות לכיתה ט". חורב, 1992.
4. רובינשטיין, בלהה. "שירים ומה שביניהם". עם עובד, 2003.

השיר "גאווה" מאת דליה רביקוביץ' הוא שיר מאתגר וקשה מעט – לפניכם הצעה לשיעור

א. **תוכן:** הדוברת בשיר מתארת שגם סלעים יכולים להישבר ולא בגלל זקנה. שנים רבות נראה כי לא חל בהם שום שינוי, אולם הם רק מסתירים את הסדקים (בקיעים) ואז בא כלב ים קטן ופתאום ההתחככות שלו בסלע חושפת את האבן הפצועה, זה בא לכאורה בהפתעה, וכך גם אותו הדבר עם אנשים...

ב. **נושאים:**

1. השלכה – השיר מתאר את הטבע, אולם זוהי השלכה ממצבו של האדם אל הטבע. מדוע אנו עושים השלכה? כי קל יותר לדבר על הטבע ולא על עצמנו? כי הדוגמה ממחישה את מצבנו?
2. **גאווה** – את מה ואת מי משרתת הגאווה? מדוע אנו נמנעים מלחשוף את הכאב ואת המשברים שלנו? מה ההבדל בין מה שאנו חשים לבין מה שאחרים רואים עלינו? האמנם משבר בא בהפתעה? **הפער בין הנגלה לנסתר...**
- גאווה נחשבת לחטא בתרבות היהודית והנוצרית. גם המחזות היוונים הקלאסיים ראו בחטא הגאווה (ההיבריס) את הסיבה למפלות וכישלונות. מדוע?
3. הזמן ותפקידו – מהי חשיבותו של הזמן? ישנה אמירה שהזמן הוא מרפא לכל, האמנם? באיזה מקרים זה כך ובאיזה מקרים זה אחרת? הזמן יכול לרפא אך גם לשחוק (מלשון שחיקה).

ג. **כיצד ללמד:**

- לפני הקריאה יש לבדוק מה אומרת הכותרת לתלמידים: מה זו גאווה עבורם? באילו מקרים יש לשמור על גאווה? האם גאווה קשורה לכבוד עצמי? אילו ציפיות מעוררת הכותרת בנוגע למה שיקרה בשיר?
- **צורה** – להפנות את תשומת הלב של התלמידים לכך שהשיר בנוי מבית אחד ובו שורות ארוכות וקצרות. כמו גלי ים – התקדמות ונסיגה. הצורה משרתת את התוכן.
- **העדר חריזה** – "השירה הצעירה עוברת מצורות סגורות לצורות פתוחות. לשיר החדש אופי פתוח, העדר חריזה מלאה... השיר החדש ברובו המכריע מעמיד את האני במרכז... המשורר רואה עצמו מנוע מלהטיף לאחרים" (הלל ברזל "שירה ופואטיקה").

- **מסגרת** – השיר נפתח בשורה "אפילו סלעים נשברים" ולמעשה השורה האחרונה של השיר מסיימת את האמירה הזו "ומה גם אנשים". לפיכך השיר הבנוי מבית אחד יוצר אמירה אחת שהתחילה בשורה הראשונה והסתיימה באחרונה.
- **סמלים** – הסלע החזק שנשחק הוא סמל לאדם חזק שנשחק, הים הוא סמל לחיים המסתערים על האדם "והים מגיח וחוזר". כלב הים הקטן שהוא מקרה שקרה שחשף את מה הקרה לסלע או לאדם.
- **חזרות** – שנים רבות, שנים כה רבות, ושוב שנים רבות. החזרה המשולשת הזו נועדה להדגיש את מימד הזמן. "כשסלעים נשברים זה קורה בהפתעה" למי? לסביבה? לסלע עצמו? השיר רומז לכך שזו לא הפתעה לסלע שהרי כתוב "שנים רבות עוברות עליהם בצפיה. מי שעתיד לשבר אותם עדיין לא בא". כלומר, הידיעה שזה עניין של זמן קיימת אצל "הסלעים" אך הסביבה מופתעת.
- **האנשה** – האבן פצועה. תפקיד האנשה לרמוז שכוונת הדוברת היא באמת לדבר על בני אדם והטבע הוא "תירוץ" ואינו נושא השיר. **המעבר מסלעים בלשון רבים לאבן אחת מצביע על אמירה אישית. האם הדוברת היא האבן האחת הפצועה?**
- **מוען ונמען** – הדוברת פונה אל מישהו "אמרתי לך"... מדוע פונה הדוברת (המוען) לנמען אחד? באיזו נימה היא פונה אליו? מצטדקת? מפייסת? מתוך תחושת אשמה? **המילה הפותחת את השיר "אפילו" היא סוג של הצטדקות.**

ביצועי הבנה

- על התלמיד **למצוא** בשיר דברים נוספים הפוגעים בסלע מלבד הים. (למשל: החום והקור, האזוב והאצות) **ולהסביר** מה תרומתם לפגיעה בסלע.
- על התלמיד למצוא האנשה נוספת בשיר ("שוכבים על גבם, לסלע אין גב...")
- על התלמיד **לעשות השוואה** בין סטטיות לתנועה (הסלעים אינם זזים, "הם ללא תנועה" לעומת הים המגיח וחוזר ולעומת כלב הים הקטן המתחכך בסלע). מה מלמד ניגוד זה?

• ביצוע הבנה ברמה גבוהה במיוחד:

לערוך השוואה – בין השיר שלנו לשיר "והים" מאת אתי אנקרי.

והים - מילים ולחן: אתי אנקרי

והים מכה את גליו

והים עד אליו

הים

מכה את גליו

והים

עד אליו

וילדה על החול

לקצב רוקדת

וסירה בליבה

עולה ויורדת

וחכה מחכה

בשקט עומדת

במימיו

עד אליו

הים

מכה את גליו

והים

עד אליו

לפעמים היא שמחה

לפעמים היא רועדת

לפעמים הסירה

לאופק חומדת

ושמחת הדייג

חיים מאבדת

במימיו

עד אליו

הים
מכה את גליו
והים
עד אליו

ניתן גם להאזין לשיר:

https://www.youtube.com/watch?v=ES3_Df58_1A

נקודות להשוואה בין שני השירים:

1. מבחינה צורנית (בית אחד לעומת מספר בתים)
2. **הדמויות בשיר** שלנו ובשיר של אתי אנקרי? (סלעים ים וכלב ים קטן בשירנו, לעומת הים והילדה וקצת והדיג)
3. **האווירה בשיר** (בשירנו האווירה כבדה, יש בו שנים שחולפות ושברים, ואילו בשיר של אתי אנקרי האווירה בסך הכול שמחה ורגועה, הילדה אינה מאוימת מהים, אלא הוא מקור לשמחה עבודה, אף כי הים מכה בגליו, היא רוקדת או עומדת בשקט, הסירה שבליבה את האופק חומדת.
4. **מוקד השיר**: בשירנו זה האדם והדוברת בעיקר, ואילו בשיר של אתי אנקרי הילדה היא המוקד, הים גם כאן הוא אולי סמל החיים המושכים אותה, וגם כשהם מרעידיים אותה הם מסקרנים ומושכים אותה.
5. **הצגת השאלה**: האם ההבדל נובע מכך שבשירנו אישה בוגרת ובשירה של אנקרי זו ילדה מלאת צפיות שהחיים מסקרנים אותה? או אולי ההבדל הוא בין סטטיות וחוסר מוכנות להשתנות (בשיר שלנו) לעומת התנועתיות של הילדה והסירה שבליבה (העולה ויורדת) שהם אלה המאפשרים הנאה מהחיים תוך מוכנות לשינויים? או שהגאווה היא שהיתה בעוכרי הדוברת בשיר שלנו. היא שלא אפשרה לה לקבל עזרה בזמן....

מקבץ שירים מתקופות שונות. לחלקם מצורפים ניתוחים והפעלות.

הליכה לקיסריה/חנה סנש

אלי, שלא יגמר לעולם

החול והים,

רשרוש של המים,

ברק השמים,

תפילת האדם.

שיר זה שהולחן, הוא שיר ידוע. כדאי ללמד אותו עם לחנו תחילה, ורק אחר כך לדון בו.

ראשית, יש להתייחס **למבנה השיר**: השיר קצר מאד, שורות לא אחידות, והחזרה המלודית החל מהשורה השנייה שוב ושוב, שהופכת אותו לסוג של שיר גלגל. שיר גלגל מבטא אינסוף, ובכך הצורה משתלבת בתוכן המדבר על דברים אינסופיים. צורת השורות, שאינן אחידות, משתלבת בתיאור הטבע: הגלים ורשרוש המים שעולים ויורדים, הברק שמופיע ונעלם, ולכן גם תפילת האדם – מתקיימת או נעלמת.

התפילה, אמורה להיות קצרה ועניינית, ויחד עם זאת היא מתייחסת לגורמים האינסופיים של החול, והים, רשרוש של המים וברק השמים. האין סופיות שלהם עומדת בניגוד למבנה הקצר והתמציתי של השיר, ובכך היא מעצימה את המסר שבו. תפילת האדם, שגם היא אינה נגמרת. אבל בניגוד לאדם עצמו, שחיוו סופיים, החול, הים והשמים תמידיים.

המוטיב המרכזי של המים – ים – שמים = אינסופיות יחד עם חיים. מוטיב זה מנוגד לרוח העולה מתוך השיר, שהיא התפילה - תפילת האדם – סופית. כאשר מחברים את משמעות השיר למחברת עצמה – חנה סנש – השיר מקבל עומק נוסף.

פעילות אקולטורסטית מעוררת סקרנות ועניין

1. מצאו בויקיפדיה מי הייתה חנה סנש.
ניתן לצפות גם בסרטון על חנה סנש מתוך חדשות מן העבר (מומלץ):
<https://www.youtube.com/watch?v=LVAAnHOaXDAQ>
2. הקשיבו ביחד עם התלמידים לשיר המולחן בביצועה של עפרה חזה:
<https://www.youtube.com/watch?v=l-5HJYMzafo>
התייחסו לפרשנות של הלחן – מדוע הוא עצוב?

ביצועי הבנה

- השיר היה יכול להיכתב גם כך כמשפט אחד: **אלי, שלא יגמר לעולם החול והים, רשרוש של המים, ברק השמים, תפילת האדם.**
הציגו אפשרות זו בפני התלמידים ובקשו מהם להסביר מה מוסיפה החלוקה של השיר כפי שהיא לשברי שורות?
סדרו את מילות השיר אחרת, והסבירו את הסדר שהצעתם. למשל:
אלי!
שלא יגמר לעולם החול והים, רשרוש של המים, ברק השמים,
תפילת האדם...
- חברו תפילה קצרה משלכם.

לאה גולדברג / אור וצל (מתוך הספר "מה עושות האיילות").

בְּגִנִּי, בְּצֵדָה שֶׁל מְרֻפָּסֶת
אור וצל שֶׁחֲקוּ בְּתוֹפָסֶת.

בָּא הַרוּחַ דָּפַק בְּאֵילָן,
"רוצו חיש!" זֶה הִיָּה הַסִּימָן.

מִמָּה־רֶאֱץ הַצֵּל הַשְּׁחֹר
וְאֵינָנו מְשִׁיג אֶת הָאור.

וְהָאור – הוּא עֲלִיז וְשִׂמְח
וּבֹרַח, בֹּרַח, בֹּרַח!

וְהַרוּחַ פְּזֹמֹן מְפִיָּם
וּמְאִיץ וּמְאִיץ בְּשִׁנְיָהֶם.

רֶץ הַצֵּל הַפְּזִיז, מִמָּה־רֶ,
וּמִכַּעַס מְשַׁחֵר עוֹד יוֹתֵר.

וְהָאור מְתַגַּרָה בּוּ וְנָס
וְצוֹחֵק וְאֵינָנו נִתְפָּס.

רַד הָעֶרֶב וּבָא גַם הַלַּיִל
יִשְׁכְּבוּ עֵינֵיפִים אור וצל.

בְּגִנִּי בְּצֵדָה שֶׁל מְרֻפָּסֶת,
כִּךְ נִגְמַר הַמְשָׁחַק בְּתוֹפָסֶת.

פצילות:

לפני קריאת השיר, כדאי לכתוב חלק מהבתים על הלוח, ולהחליף את המילים "אור וצל" בשמות ילדים. קוראים את הבתים האלה ומפתחים שיחה על המשחק וצל התופעות המאפיינות אותו: תופסת = ריזה = לתפוס = לנצח = להפסיד. זו הלדמנות להבהיר שמדובר בשדה הסמנטי של המשחק המסוים הזה.

עם קריאת השיר כולו, התלמידים יכולים להצביע על המילים שהמוררת בחרה מתוך השדה הסמנטי של המשחק, ולדון בשאלה – מה תורם השימוש במילים האלה להבנת השיר ולצביעת השיר באווניט שיש בו.

כדאי לאפשר לתלמידים לאייר או להציג ביטוי אמנותי לשיר. את התוצרים ניתן אח"כ לתלות בכיתה, בהסכמת התלמידים כמובן.

- דיון באמצעים האמנותיים הנוספים:

א. האנשה – מה תורמת ההאנשה? איך פועלים השיר מצידים על האנשה? מה תורמת ההאנשה לשיר?

ב. המצלום – באני, בצדה של מרפסת, אור וצל שחקו בתופסת..... רצו חש, זה היה הסימן..... ממחר אל הצל השחור ואיננו משיגים..... ניתן לצבוע אותיות אלה בצבעים זוהרים כדי להבליט אותן. כדאי להסב את תשומת לב הילומדים למשמעות צלילים אלה (הסקטה, התנצדות).

ג. התנועות בשיר – לסמן את הפעלים המביעים תנועה או חיבור (ו' החיבור) ולתאר מה התחושה שיוצרים פעלים אלה.

פצולת סיוט – התלמידים כותבים: הבנתי את השיר / לא הבנתי אותו. נהניתי מהשיר / לא נהניתי ממנו, ומנמקים.

סיכום - השיר אור וצל / לאה גולדברג

המשוררת מתפעלת ממשחקי האור והצל, וממחישה אותם גם בבתי השיר: בחלק מהבתים הם מופיעים יחד ובחלק מהם מופיע רק אחד מהם = סוג של משחק. המשוררת מתייחסת אל האור והצל כאל ישות אנושית, כאילו האור והצל הם שני ילדים שמשחקים בתופסת: "רוצו חישי". צורת כתיבה זו נקראת "האנשה", מושגים שונים מקבלים תכונות של בני אדם.

נושא מיוחד בשיר זה הוא המְצָלול = אותיות מסוימות שחוזרות ויוצרות אותו צליל או צליל דומה = ש - ש - ס - ז - צ העיצורים השורקים, שמייצגים צלילים של השתקה, הסתתרות, הס, שקט, שמתאימים לתיאור של אור וצל שמשחקים ביניהם ומנסים להסתתר זה מזה או לברוח בשקט זה מזה, ואלה הם קולות הרוח שבשיר, שמשתפת גם היא במשחק ומשמשת גורם מזרז.

גם הפעלים המופיעים בשיר רבים, חוזרים על עצמם או חוזרים על הרעיון במילים נרדפות: "בורח, בורח", "מאיץ...", "ממהר, אץ..." "רץ". נוצרת תחושה של תנועה מהירה מאד, שמתחזקת בעובדה שבתים רבים מתחילים ב-'ו' החיבור, הממחישה קוצר נשימה וקוצר רוח, כמו משב הרוח. הבתים קצרים, בני שתי שורות בלבד, ולכן הקצב מהיר ושובבי, ממש כמו משחק התופסת המלא מרץ, קצב שמחה ושובבות.

רעיון גדול/שאלה גדולה

מהו תפקידו של המשחק בחייו של אדם? מה בין משחקי ילדות למשחקי מבוגרים?

שאלות פוריות

- אילו סוגי משחקים יש?
(משחקי ילדות, משחקי ספורט, משחק בתיאטרון ובסרט, משחקי קלפים או קופסה, משחקי מחשב, "משחקים" פוליטיים ועוד)
- האדם שואב הנאה מהמשחק. מדוע?
- מהו ההבדל בין משחק כמשחק הכדורגל למשחק הזיכרון או משחק פאזל?
(יש משחק שנועד רק לצורך תחרות והנאה לעומת משחק שתכליתו ללמד)

ביצועי הבנה

- בקשו מהתלמידים להסביר כיצד מציגה המשוררת את האור כחיובי ואת הצל כשלילי.
- דונו עם התלמידים על מבנה השיר : מדוע הבתים בנויים משתי שורות בכל בית? מה זה ממחיש?
- השיר יוצר תמונה במילים. צפו ביחד עם התלמידים בסרטון הבא ובקשו מהם להשוות בין השיר לסרטון – מה דומה ומה שונה :

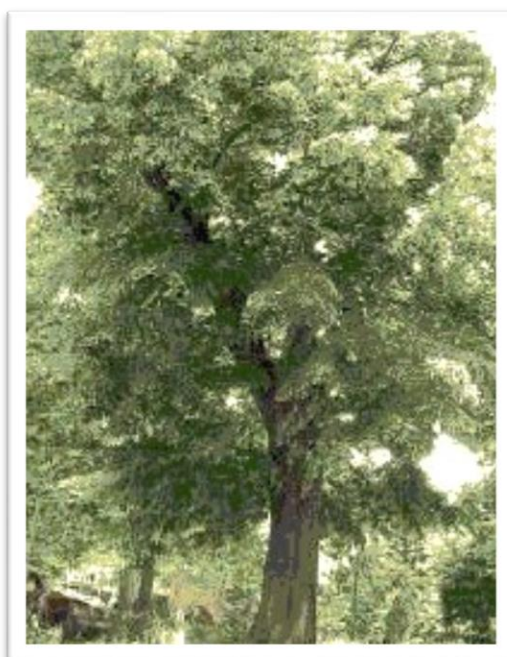
<https://www.youtube.com/watch?v=fK347XFHIE8>

1. בקשו מהתלמידים לצייר או לצלם את העץ הרוח והמשחק בין האור לצל.
2. בקשו מהתלמידים להדגים בסיפור משלהם משחק ילדות שהם אהבו ושהם זוכרים. באילו משחקים הם משחקים היום?
3. מה ההבדל בין משחקי המחשב שלהם למשחק המתואר בשיר? עליהם לכתוב בכמה שורות על איזה צורך עונה המשחק ומה ההבדל בין משחק שצופים בו למשחק שלוקחים בו חלק?
4. רבים מתלמידינו מכירים את הסדרה "משחקי הכס". במשחק פוליטי יש מאבק בין אור לחושך, בין כוחות האור לכוחות החושך. במה שונה משחק פוליטי או מאבק בין אור לחושך ממשחק רגיל?

תרזה יפה / חיים נחמן ביאליק

השיר (האותיות בצד השורות מצביעות על חריזה)

<p>א ובתוך חדרה מול המראה</p> <p>א עומדה כל-היום הנערה,</p> <p>ב כל-היום בדמותה צופה,</p> <p>ב חושבה: מה-יהא בסופה?</p>	<p>א תרזה יפה ועבתה</p> <p>א על היאר עומדת מטה;</p> <p>ב כל-היום במים צופה,</p> <p>ב חושבה: מה-יהא בסופה?</p>
<p>ג גדלה, פרחה, ריחה זלף,</p> <p>ג אביב בא ואביב חלף;</p> <p>ד אנחות ליל וימי שמורים –</p> <p>ד הִיכֵן המה הבחורים!</p>	<p>ג גדלה, פרחה, ריחה זלף,</p> <p>ג אביב בא ואביב חלף;</p> <p>ד כבר מגיעים ימים קרים –</p> <p>ד ואנה באו הצפורים?</p>

ניתוח השיר

שיר זה שייך לקבוצת "שירי עם" של ביאליק שבהם מתוארים געגועים וייסורי אהבה.

השיר מתאר את כיסופיה של נערה למצוא את בחיר ליבה. ביאליק מעמיד את עץ התרזה המתגעגעת לציפורים שנטשו אותה כשבא החורף אל מול הנערה בודדה ועזובה לאחר שנעוריה עזבו אותה והיא מחכה לשווא לחתן. ניתן לפרש את השיר באופן פסימי – הנערים עזבו כמו הציפורים ולא ישבו עוד או אופטימי, כמו שהציפורים יחזרו כך יחזרו הנערים (המחזרים). אבל ההקבלה כאן היא בכל זאת ניגודית, כי נעוריה של הנערה לא יחזרו בעוד שהתרזה תלבלב בכל שנה באביב מחדש. בשיר מתקיימת מטפוריקה של עונות השנה המתארות תקופות של חיים.

מבנה השיר (האיך) - השיר בנוי בצורה סימטרית. שני הבתים הראשונים עוסקים בתרזה ושני האחרונים בנערה.

שתי השורות הראשונות בכל בית מביאות תיאור עובדתי, חיצוני ושתי האחרונות עוסקות בעולם פנימי. ישנה חזרה כמעט מלאה על המלים המשמשות לתיאור התרזה והנערה. החזרה מצביעה על הדמיון ובהמשך מבליטה יותר את השוני.

לתיאור חיצוני של השתיים בחר הדובר במונחים השאולים בעולם הצמיחה של העץ: "גדלה, פרוחה, ריחה זלף, אביב בא ואביב חלף"

העולם הפנימי מתואר באפיונים מהעולם האנושי: "חושבה מה יהא בסופה". ההתבוננות כל הזמן במי הנהר או במראה מביא הסברים להסתכלות עצמית פריחה וריח – גירויים לחושים המחזקים את ההרגשה של כמיהה וכיסופים. ואחר כך מביא לאנחות "ליל שימורים".

הסימטריה בין נושאי השיר מבליטה את השוני שבין סוף הבית השני המסתיים בסימן שאלה, וסוף השיר המסתיים בסימן קריאה למרות השאלה בו.

אולי השאלה היא רטורית, הבחורים לא יבואו, או אולי זוהי בקשת עזרה של הנערה.

הבחירה בתרזה – עץ בעל שם נקבי (נקבה, ההיפך מזכר), תיאור יופייה מבליט את הניגוד לנערה שיופיה לא יישמר כמו זה של העץ.

אמצעים אמנותיים עיקריים בשיר "תרזה יפה"

התרזה "במים צופה", "חושבה מה יהא בסופה". התרזה מוצגת בשיר כבעלת תכונות אנושיות: היא רואה, חושבת, דואגת. זוהי "האנשה" – האנשה היא ייחוס תכונות אנושיות לדומם, צומח ובע"ח. בפתיחת השיר יש הדגשת הממד האנושי בתיאור העץ.

הנערה מתוארת באמצעים בהם מתואר טבע בדרך כלל "פרחה, ריחה זלף, אביב בא וכו'..". לאביב שתי משמעויות: א. בטבע כפשוטו – עונת שנה. ב. אביב במשמעות מושאלת – עונות השנה משולות לתקופות בחיי אדם, אביב הוא גיל הנעורים.

יש כאן למעשה "השאלה" או "מטאפורה" – שימוש במלים בהוראה שאולה.

ההאנשה והמטאפורה מבליטות את הדמיון שבין הנערה לתרזה. ההאנשה מדגישה אנושיות שהוא הנושא המרכזי בשיר: הנערה וגורלה המר. המטפורות מעולם הטבע מבליטות את השתקפות הנערה בתרזה.

השם תרזה הוא שם פרטי של עץ. בעוד ש"נערה" הוא שם עצם כללי המציין בת גיל הנעורים. בכך רומז המשורר לבעיה של הנערה המייצגת נערות דומות אחרות (סטריוטיפ) ולא מצבה של נערה מסוימת.

המיקום – התרזה בנוף פתוח, הנערה בחדר סגור.

הזמן – העץ יחדש את פריחתו באביב וייהנה מהציפורים. לעומת זאת הזמן פועל לרעתה של הנערה שסיכויי התגשמות חלומותיה פוחתים עם חלוף הזמן.

שני סימני פיסוק מרכזיים בולטים בשיר: סימן השאלה וסימן הקריאה. סימני השאלה מבטאים את שאלת התרזה המצפה לתשובה. אבל סימן הקריאה בסוף השיר מביע צעקה וייאוש של הנערה.

הקו המפריד בית 2 ובית 4, מבליט את הניגוד בין המצוי לרצוי.

שניים מבתי השיר מתייחסים לתרזה ושניים לנערה. השיר מתייחס לשתייהן במידה שווה, אך עיקר השיר הוא הנערה ובעייתה. שתייהן אמנם בודדות, מצפות ופסיביות, שקועות בעצמן. אך המצב הזה מתאים למהותו של העץ ואינו מתאים למהותה של הנערה. לכן תשומת הלב מוקדשת לנערה. נערות שגדלו בתקופה בה נכתב השיר היו כבולות למוסכמות חברתיות שמנעו מהן ליטול יוזמה ולצאת מהבית. נקבע להן שידוך מראש, הן היו צריכות לשמור על עצמן שלא ידברו עליהן שהן מופקרות. למעשה שיר זה הוא שיר המבקר את החיים העלובים, חסרי התקווה שהיו לבנות צעירות בתקופה בה הוא נכתב.

ישנה פרשנות אחרת האומרת שלמעשה ביאליק כותב בשיר זה על מר גורלו. הוא חי חיים שהוא לא בחר בהם. הוא התגלגל ממקום למקום, נישא לאישה שלא באהבה ואולי הזדהה כל כך עם הנערות הצעירות שכזה היה גורלן ובשיר זה הוא גם מספר על גורלו המר.

<https://www.youtube.com/watch?v=Bg4BRY8fWiE>

ביצוע השיר: אריק אינשטיין – 3:33 דקות

להתעורר – הדג נחש

השיר "להתעורר" של הדג נחש הוא דוגמה לשיר מודרני, עכשווי, המבוצע בעיקר ב"ראפ". מי שבוחר ללמד שיר זה (מומלץ), ראוי שישווה בינו לבין אחד מהשירים הקלאסיים הנמצאים בקובץ, בעיקר בנושא האמצעים האמנותיים. ההשוואה עוזרת לתלמידים להבין את האמצעים האמנותיים ולזכור אותם.

*כדאי להתחיל מחוויית השיר: **להשאיר אותך תחילה, ואחר כך לקרוא**
אותו בקול עם התלמידים.*

להתעורר

הדג נחש

מילים: הדג נחש, שאנן סטריט וגיא מר
לחן: הדג נחש, גיא מר, שלומי אלון ויא יא

השכמה!

לא מאמין בנשק מאמין בשירה
ותיק מספיק כדי לעשות את הבחירה
בכי זה לא רע כשהמצב בכי רע
כל דמעה שמטפטפת מזכירה
בדיוק עד כמה בעלי השררה
ואנחנו לגמרי לא באותה סירה
כשמישהו על עצמו שופך חומר בעירה
איך זה שאנחנו מרגישים עם זה רע
הם משתמשים בתשקורת כדי לביית ולתכנת
להחדיר לנו תשקר שנאמין שזה אמת
אתה קולט- אני מריח זה מסדיח מהראש
אומרים לי תירגע- אז זה הזמן לחשוש
שמה שחשבת הגיוני- לא הגיוני בהחלט
זה הספין שמסיט מהאלף אל הבית

זה הזמן להתעורר הבית מתפורר
נצא מהחורים ביחד די להסתתר
תרימו את היד תפתחו את הפה

מול כולנו אין סיכוי שהם יחזיקו עוד הרבה

זה הזמן להתעורר הבית מתפורר
נצא מהחורים ביחד די להסתתר
תרימו את היד תפתחו את הפה
מול כולנו אין סיכוי שהם יחזיקו עוד הרבה
זה הזמן להתעורר...

לחברי המחאה נשחרר מחמאה
כי הם חותרים להקלה לתיקונה של העוולה

ממוסר העבדים נמאס
רוצים לחיות בקלאס
אם חשוב לנו עתיד הילדים
עכשיו שוברים את הכלים
אז כלים שלי אל תשתופפו
דגלים חדשים עוד יתנוססו
הימים השחורים עוד יתמוססו
ילדים מאושרים עוד יתרוצצו
למען המחר נצא אל הכיכר
נראה לכם בדיוק מי פה נטע זר
ומי גיבור האוהל עוד יחזור
מי פה המשיח ומי פה החמור
אז אחים שלי אל תשתופפו
החזיקו מעמד אל תתכופפו
אחים שלי אל תשתופפו
לא כל המוחות שלנו נשטפו
זה הזמן להתעורר הבית מתפורר
נצא מהחורים ביחד די להסתתר
תרימו את היד תפתחו את הפה
מול כולנו אין סיכוי שהם יחזיקו עוד הרבה

זה הזמן להתעורר הבית מתפורר
נצא מהחורים ביחד די להסתתר

תרימו את היד תפתחו את הפה
מול כולנו אין סיכוי שהם יחזיקו עוד הרבה
זה הזמן להתעורר...

ביצועי הבנה

- א. שם השיר הוא "להתעורר". מה הכוונה בשם זה? למה הוא מכוון?
- ב. השיר כתוב בצורה לא אחידה: בתים ארוכים ובתים קצרים. הציאו סברות למה המבנה כזה?
- ג. השיר יש אמצעים אמנותיים מיוחדים. הציאו שלושה אמצעים אמנותיים והסבירו את תרומתם לשיר.
- ד. השיר הוא שיר מחאה, שיר שיש בו מסרים – איזה מסרים וכיצד הם באים לידי ביטוי?
- ה. לא כל הביטויים בשיר מובאים בעברית תיקנית. בחרו שני ביטויים או שתי מילים שאינם בעברית תיקנית, הציאו אותם והסבירו את המשמעות הנובעת מהם.
- ו. השיר מחאה יש שני צדדים – הצד שמחויב נכדו, והצד שמאודדים אותו. הציאו את שני הצדדים והסבירו כיצד ניכרת התמיכה וכיצד מובעת המחאה.
- ז. נסו להתארך כקבוצת "ראפ" ולקרוא את השיר יחד בקצב ה"ראפ"
- ח. סכמו – השיר מצא חן בעיני כי.....! השיר לא מצא חן בעיני כי.....

<http://www.youtube.com/watch?v=MPRPzhvdSqU>

סרטון- קליפ רשמי של השיר

רוני סומק - "נקמת הילד המגמגם". מתוך המתופף של המהפכה.

אורנה מונדשיין – אורט רונסון אשקלון

רעיון גדול/שאלה גדולה

חווית האחרות – התמודדות עם אחרות חברתית

נקמת הילד המגמגם

היום אני מדבר לזכר המלים שפעם נתקעו לי
בפה,
לזכר גלגלי השנים שפוררו הברות
מתחת לשון והריחו את אבק השרפות
ברוח בין הלע לשפתים החשוכות.
חלמתי אז להבריח את המלים שנארו כסחורות גנובות
במחסני הפה,
לקרע את אריזות הקרטון ולשלף את
צעצועי הא"ב.
המורה היתה מניחה יד על כתפי ומספרת שגם משה
גמגם ובכל זאת הגיע להר סיני.
ההר שלי היה ילדה שישבה
לידי בפתח, ולא היתה לי אש בסנה הפה
כדי להבעיר, לנגד עיניה,
את המלים שנשרפו באהבתי אותה.

פעילות אקולטורסטית מעוררת סקרנות ועניין

1. רשמו על הלוח את הכותרת בלבד ואחריה את השאלות:

- א. מה אתם מבינים מן הכותרת? איך סוּי נקמות אתם מכירים?
- ב. לאחר שהתאמדים משיבים:
רשמו את המשמעויות השונות שיש למילה נקמה.
- ג. כיצד נראה בעיניכם ילד מאמאס מבחינת מקומו בחברת הילדים?
- ד. מה הן ציפיותיכם מן הנקמה של הילד המאמאס?

2. קריאת השיר.

לאחר קריאת השיר צפוי שהתאבה תהיה, שהשיר לא ברור, ישנן מילים קשות לא מובנות.

3. ניתוח השיר. תרשים זרימה.

ניתוח 6 שורות ראשונות.

- א. מה כירושה של מילת הפתיחה - היום?
- ב. האם הדובר השיר מספר היום את מה שקרה בעבר?
- ג. האם, לדעתכם, הדובר הוא הילד המאמאס?
- ד. באילו מילים מתאם הדובר בשורה הראשונה על מנת לתאר מאמאס?

ה. רשמו את המילים באמצעותן מתואר המאמאס בשורות 1 - 7.

המילים שפעם נתקצו לי בפה.

לילי השניים שפוררו הברות.

הריחו אבק שרפות ברזח בין הלוע לשפתיים החשוכות.

המילים שנארלו כסחורות אנויות באחסני בפה.

האנשה - כיצד באה לידי ביטוי ההאנשה בשורות אלו, ומה משמעותה?

מילים ← נתקצו.

הברות ← התפוררו.

הברות ← הריחו אבק שרפות.

המיאית ← נארלו.

המיאית מצביעות על הקושי הרב העומד בפני הדובר.

א. מה הט חלקי הפה בתיאורית אלו בשורות 1 - 7 ?

ב. מה הוא התהליך שהמיאית עוברות?

מיאית פפה ← סחורות אנובות במחסני הפה.

ג. מה פירוש המטפורה "מחסני הפה"?

ד. כיצד מובילה המטפורה "מחסני הפה" - למטפורה "צצוצי הא"ה"?

הכינוי בו בחר המשורר - צצוצ - מחזיר אותנו לעולם הישדות, ולאת

בניאוד למטפורות הקודמות שהשתייכו לעולם של המבוארית - אבק

שרפות וסחורות אנובות.

קראו שורות 10 - 15

א. מי הן הדמויות המוצגות בשורות אלו?

המורה, משה, הילדה והילד..

ב. ציינו בקצרה מה ידוע על כל אחת מהדמויות?

המורה ← מניחה יד על כתפו.

משה ← אמט אק היצ להר סיני.

הילדה ← מושא אהבתו של הילד.

הילד ← מאוהב בילדה שיושבת לידו.

ג. מדוע לדעתכם המורה מזכירה את משה?

ד. כיצד מרחיבה השיר את הדומה והשווה שבין הילד למשה?

משה מנמט והטיץ אהר סיני ← הילד מדמה אהבתו כהר, עצליו לכבוס.

למשה היה סנה בוצר ← הילד אין סנה בוצר, אהבציר את מילותיו.

ה. מה היא המסקנה?

המורה מנסה לצודד את הילד ודרך ההשוואה למשה להראות לו, שגם אדם מנמט יכול להטיץ אכדולפה. אולם, עבור הילד המטרה אינה רחוקה כלל – כק, אלא הילדה היושבת לידו.

האם המורה הבינה לילבו?

האם עצתה הייתה נכונה?

מה ניתן ללמוד על הדרכים למתן עצמה?

ו. חזרה לתחילת השיר – מה היא הנקמה?

ישנן 2 אפשרויות:

א. הילד מצא את המילים והדרך לליבה של הילדה.

ב. הילד התבאר ובחר בכתיבה כאמצעי ליצור קשר ולא דרך הדיבור.

ז. האם זו נקמה? אם כן במי?

לחזור לשאלות שהשפה הטרנס קריאה ולצנות עליהן לאחר ניתוח השיר.

ה. אמציט אומנותייט פֿיר:

מצינען: פֿיר ינה חזרה צל הצלילים, ש, ש

פעט ענייט עפֿוררו עלון ערות עתיט חוכות ענארלו

סחורות מחסני עלעלף מספרת מה סיני עלי עטה אע כנה ענערט.

חזרה צל הצליל פ.

לכך היליט לי לכך עלעלף עלון פֿור עפֿעלף חלחתי

לערוצ עלעלף

לך עלי ידה לדי לא לי לנד היליט.

ציליט אלו הט קיט לביטוי צל ידי אדט עמחט.

דימוי- צעצווי הא"ה.

מפֿורות - עלעלף שילוי, אבק שרות, עתיט חוכות, מחסני עטה,

אריעות קרסון, סנה עטה, הר, מיליט ענערט.

ביצועי הבנה

1. חלקו את השיר לחלקיו:

הפתיחה

חלק ראשון - משורה _____ עד שורה _____

חלק שני - משורה _____ עד שורה _____

2. צרכו רשימה של המילים המציינות את קשיי הדיבור של הילד.

3. ציינו בטבלה את הקשיים ואת תיאור הקשיים:

הקושי	דרכי תיאור הקושי

4. צרכו רשימה של האלכורים המקראיים:

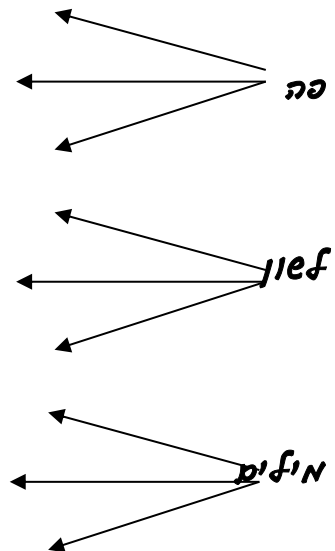
4. תארו במילים שלכם את קשיי הדיבור ואת הקשיים החברתיים של הילד.

5. מה היא העצה אותה הייתם אתה נותנים לילד?

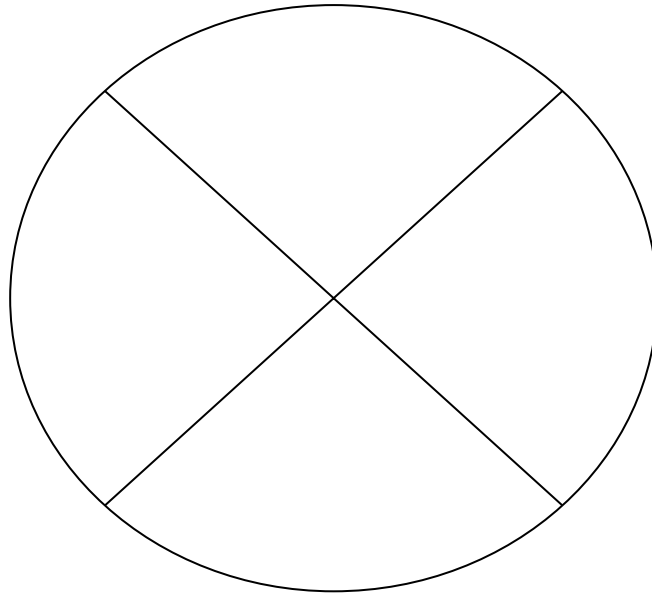
7. האם המילה נקמה מתאימה, לדעתכם? נמקו!

8. האם תוכן השיר תואם את ציפיותיכם מהכותרת?

9. רשמו את מספר הפעמים בכל מילה חוזרת ואת משמעותה.

10. תארו וכתבו את קשיי הדיבור על פי המתואר בסיר.

פגומים

מאת ארז ביטון

על סף חצי בית בארץ ישראל

עמד אבי

מצביע לצדדים ואומר:

בהריסות האלה,

נבנה פעם מטבח

לבשל בו זנב לויתן

ושור הבר,

ובהריסות האלה

נקים פנת תפלה

למצא מקום

למקדש מעט.

אבי נשאר בסף

ואני כל ימי

מציב פגומים

אל לב השמים.

רעיון גדול/שאלה גדולה

חלום ושברו – על חלומות וכמיהות ועל הפער ביניהם לבין הגשמתם

או – מהי מולדת? מהו בית?

בשירו "פיגומים" מציב המשורר קשר בין אב לבן בבואם לארץ ישראל ובניסיונם לבנות בה בית. הארץ קדושה בעיני האב, והוא מקווה ומאמין כי ניתן לטעום בה מעט ממה שיטעמו הצדיקים בעולם הבא: לויתן ושור הבר. הוא מאמין כי פינת התפילה שיקים בה תהיה כמו מקדש מעט (בית כנסת קטן). אולם האב לא הצליח להגשים את החלום ולהקים בית כפי שחלם ורצה, הוא נשאר על הסף. הבן ממשיך את חלומו ומציב פיגומים שהם בבחינת המשכה של הבניה, תוך ידיעה שהיא עדיין לא הושלמה.

השיר בנוי מבית אחד, המתחיל בשורה ארוכה כמו שהיו החלומות והתקוות גדולים, והשורות הולכות ומצטצמות. השיר נראה כמו פיגומים. הוא מתחיל בארץ ישראל ומסיים בלב השמיים כי הדובר הניצב בארץ שואף אל לב השמיים ונושא עיניו אל התקווה.

האב "עמד" בלשון עבר ודיבר בלשון עתיד: "נבנה, נקים..". ואילו הבן חי בהווה ו"מציב" פיגומים.

ביצועי הבנה

- לפניכם קטע מהסרט "פיגומים" מאת מתן יאיר שזכה בפרס השנה (2017) בפסטיבל ירושלים:

<https://www.youtube.com/watch?v=vtSBmJEBhaQ>

השוו בין האב לבן בשיר לעומת האב והבן בסרטון. מה ההבדל ביניהם? אם מי אתם יותר מזדהים?

- לפניכם הגדרה של פיגומים מתוך ויקיפדיה ותמונה של פיגומים: פיגום הוא מבנה ארעי, המשמש לתמיכת בני אדם וציוד כדי לבנות או לשפץ מבנים גדולים יותר. פיגומים הם, בדרך כלל, מערכת מודולרית של צינורות פלדה, אך ניתן להשתמש גם בחומרים אחרים,

- כתבו מה הוסיפה לכם ההגדרה, ומה לדעתכם הסכנה בפיגומים?
- נסחו ביחד עם התלמידים את ההגדרה של **מטאפורה** (מטאפורה היא השאלה. לקיחת מושג מתחום אחד ושימוש בו בתחום אחר).
- האם הפיגומים בשיר זהים לפיגומים בתמונה? מה ההבדל?

פרשנות נוספת - "פיגומים" / ארז ביטון

המקום בשיר מופיע כבר בפתחה "על סף חצי בית בארץ ישראל". כבר משורה זו ניתן להבחין שאנו עוסקים במקום מוחשי, בית שאינו שלם. כמו כן הוא ממוקם במקום מוגדר, ארץ ישראל. (ולא מדינת ישראל?)

בהמשך, מציג הדובר בשיר את דברי אביו. האב קורא לחצי הבית הריסות ומתאר את שיקומן "נבנה פעם מטבח" "נקים פנת תפילה". המטבח נועד ע"פ האב לבישול מזון, כלומר, צורך מוחשי, קיומי, פיזי, יומיומי. פנת התפילה כדי למצוא "מקום למקדש מעט" וכאן הצורך הוא מופשט, רגשי ונפשי.

הדובר מסיים את שירו באומרו שאביו נשאר בפתח הבית, והוא, הדובר השר, שבונה את חלומות אביו, אך נמצא עדיין בשלבי בניה. מבחינתו, הוא "מציב פיגומים עד לב השמים" עולה מכאן השאלה האם הוא מחפש את אלוהיו?

מכאן, נפתחות הדרכים למשמעויות השונות. עם ישראל ובית ראשון, שני וחורבנו והתקווה לשלישי. בישול שור הבר וזנב לויתן במטבח הבית הוא ארמז לעתיד לבוא שאז הקדוש ברוך הוא עתיד לעשות סעודה לצדיקים.

בנית הפיגומים עד לב השמים כמטאפורה לחיפוש אחר האל. דור ראשון, שני ושלישי בבניית הארץ ואולי אף במימד האישי, הקמת בית בישראל.

בדקתי במילון אבן שושן את הפירוש של המילה פיגומים. אחד מהפירושים הוא: מבנה ארעי של קורות, קרשים וסולמות, המשמש דוכן לבנאים ולשאר העוסקים בבניית קירות לבתים, בטיוח, בסיווד וכד'. אין ספק שכותרת השיר וסיומו שם מוזכרת המלה פיגומים, מרמזים על משהו ארעי, שאינו קבוע, ואולי אף אינו יציב.

מה זה אומר עלינו? שבתינו אינו קבוע? אינו יציב? אינו בטוח?

(כתבה: דרורית גבעול)

רחל המשוררת

רחל בְּלוּבְּשֵׁיין סלע (י"ט בתשרי ה'תרנ"א, 20 בספטמבר 1890 – כ"ט בניסן ה'תרצ"א, 16 באפריל 1931), המוכרת בשם העט שלה, "רחל" (ולעתים רחל המשוררת), הייתה מן המשוררות הבולטות בשירה העברית הקלאסית המחודשת.

פְּגִישָׁה, חֲצִי פְּגִישָׁה / רחל

פְּגִישָׁה, חֲצִי פְּגִישָׁה, מִבֶּט אֶחָד מְהִיר,

קִטְעֵי נִיבִים סְתוּמִים – זֶה דִּי...

וְשׁוֹב הַצִּיף הַכֹּל, וְשׁוֹב הַכֹּל הַסְּעִיר

מִשְׁבֵּר הָאֵשׁר וְהַדָּוִי.

אֵף סֶכֶר שְׂכָחָה – בְּנִיתִי לִי מְגֹן –

הִנֵּה הִיא כְּלֹא הִיא.

וְעַל בְּרַכִּי אֶכְרַע עַל שְׁפַת אֶגֶם סוּאן

לְשִׁתוֹת מְמַנּוּ לְרוּיָה!

פרושי מלים:

- * **ניבים** - מילים, ביטויים. ניבים סתומים - שיחה לא ברורה וקטועה.
- * **הציף** - רגשות הממלאים אדם בעוצמה רבה.
- * **הסעיר** - גרם לסערת רגשות, להתרגשות רבה.
- * **סכר** - חומה החוסמת את המים או מסיטה אותו לכיוון אחר.
- * **משבר** - גל גדול וסוער, נחשול.
- * **דווי** - כאב, מכאוב, ייסורים, סבל, עצב. (ערש דוי - כינוי למיטת החולה)
- * **אכרע** - אתכופף על ברכי.
- * **סואן** - רועש, משמיע רעש.

<https://www.youtube.com/watch?v=Y9YStBm4TtQ>

ביצוע: חנן יובל – 2:22 דקות כולל את המילים

סיכום לשיר: מרגלית בוזגלו

הנושא: שיר אהבה.

השיר מתאר פגישת אוהבים מן העבר והשפעותיה על הדוברת האוהבת! למרות שהפגישה קצרה ומקרית היא מחוללת רגשות סוערים ועזים. תיאור רגע שבו אישה נכנעת לרגשותיה. רגשות שניסתה לדכא, אך מתן פורקן להם גורם לה לתחושה של אושר ורווחה.

הדוברת והנמען:

הדוברת והנמען אינם מזוהים באופן מפורש בשיר. הבית הראשון בשיר אינו מתייחס כלל

לדוברת ולנמען, אלא לפגישה ולתוצאותיה.

בבית השני **שלוש** מילים מסגירות את הדוברת השרה: בְּנִיתִי לִי מִגֵּן – וְעַל בְּרַפִּי אֶכְרַע

הדוברת בשיר היא אישה אוהבת ומיוסרת בגלל פרידה מהגבר אותו היא אוהבת. היא עוברת טלטלה נפשית ושינוי עם פריצתו של הסכר, כל ההגנות נופלות, והיא שותה ממנו לרוויה. היא מתמלאת אושר ומתמסרת לאהבה.

הנמען הוא אנונימי. תיאורו של האהוב, תכונותיו ותגובתו למפגש האקראי הקצר אינם מופיעים בשיר.

בית א': תאור הפגישה החטופה.

פְּגִישָׁה, חֲצִי פְּגִישָׁה, מִבֶּט אֶחָד מְהִיר,

קִטְעֵי נִיבִים סְתוּמִים – זֶה דִּי...

הדוברת מתארת פגישה חטופה. היא ספקנית ביחס לפגישה, היא אינה בטוחה שאכן זו הייתה פגישה במובן המקובל, ולכן מסייגת עצמה ואומרת "חצי פגישה". ואולי זה קרה דווקא בגלל תגובתו המסויגת של הגבר האהוב (שאיננו שומעים אותה), והדבר גורם לה להגיב בחוסר בטחון עצמי, ובמילים מקוטעות חסרות פשר. כל המפגש והתרחשות מסתכמים במבט מהיר ובקטעי ניבים סתומים ורגעיים. זו לא הייתה שיחה ממשית בין אוהבים, לא שיחה אישית מקובלת, אלא מילים וביטויים המהווים שגרת לשון. שיחה שגרתית, קצרה ומקוטעת, מלמולים, ולכן היא לא הייתה ברורה. ולמרות זאת, די במילים בודדות אלה, כדי להצית מחדש את האהבה,

שניסו להתעלם ממנה.

סיום השורה בשלוש נקודות רומז לנו שלא כל מה שקרה מתואר בפגישה החטופה. ולכן יש מקום לדמיון לתאר את מה שקרה באמת. סימני הפיסוק מעידים על האיפוק והשתיקה בתיאור ההתרחשות שבעיקרה היא התרחשות פנימית של הדוברת. (איננו שומעים את תגובת הנמען- הגבר האהוב). ולמרות זאת, השפעת המפגש הייתה חזקה ביותר על הדוברת האוהבת:

תמונה ראשונה:

וְשׁוּב הַצִּיף הַכָּל, וְשׁוּב הַכָּל הַסְּעִיר

מִשְׁבֵּר הָאֵשׁר הַדְּוִי.

השיר מכיל שלוש תמונות מטפוריות שהמקשר ביניהם הוא זיהוי האהבה למים: המפגש החטוף גרם להיסחפות מחודשת, להתרגשות ולהתמכרות לאהבה שהיא ניסתה להשכיח.

הדוברת ניסתה להשכיח במאמץ רב את אהבתה המיוסרת, שפרטים עליה אינם נמסרים בשיר, אך די בפגישה החטופה כדי שרגשותיה יציפּוּה מחדש, והיא אינה יכולה להתמיד בהתנכרותה לגבר שאותו היא אוהבת. החזרה על המילה "ושוב" מעידה על סיטואציה שאיננה חד פעמית. הדוברת ניסתה כבר בעבר לשכוח את אהובה וניסיונותיה נכשלו מספר פעמים. החזרה מדגישה את האינטנסיביות של הזיכרונות החוזרים. החזרה גם על המילה "הכל" רומזת על גודש הרגשות שהציפו אותה. הצפת הרגשות מעוררת אצלה גל גדול (מִשְׁבֵּר) של אושר ודווי (כאב). זוהי תגובה מעורבת המכילה ניגוד בין אושר לדווי, בין שמחה לכאב.

בית ב': התוצאות של ההתעוררות הרגשית.

תמונה שנייה:

אֵף סֶכֶר שְׂכָחָה - בְּנִיתִי לִי מִגֵּן -

הִנֵּה הִיָּה כְּלֵא הִיָּה.

"סֶכֶר שְׂכָחָה" הוא מטאפורה לחומת המגן המלאכותית שהדוברת בנתה לעצמה על מנת לשכוח את הגבר שאהבה, ועל מנת לחסום את רגשותיה ולהגן על עצמה.

סכר השכחה הוא מטאפורה להגיון ולשכל שהיא ניסתה להפעיל כדי להשכיח את האהוב.

הביטוי " הִיָּה כְּלֹא הָיָה " מבליט את חולשת הסכר ומסגיר את העובדה שהדוברת לא התגברה על אהבתה ועל רגשותיה.

הדוברת מנסה להשכיח את רגשות האהבה לשווא, משום שהסכר נפרץ והיה כלא היה.

כמו שהסכר אינו עומד בפני מים רבים כך הדוברת אינה יכולה לעמוד בפרץ רגשותיה, שאותם היא ניסתה לדכא.

תמונה שלישית:

וְעַל בְּרָכִי אֶכְרַע עַל שְׁפַת אָגַם סוּאָן
לְשִׁתּוֹת מְמַנּוּ לְרוּיָה!

תמונת אישה הכורעת על ברכיה כדי לשתות מימי האגם הסואן. תמונה זו מתארת באופן מטאפורי את כניעתה של הדוברת לרגשותיה. היא נותנת דרור לרגשותיה ומתמכרת להם. אין יותר התנגדות. אין יותר הפעלת השכל וההיגיון. היא אינה מתכחשת יותר לרגשות האהבה, אלא מקבלת אותם. היא שותה מים האהבה והמים מרוויים את צימאונה. היא מבקשת להחיות עצמה משתייתם. הדוברת מבקשת שוב לגמוע מהם ולא לסכור אותם.

הים הסוער (בית א') הופך ל"אגם סואן". משהו יותר קטן ופחות מאיים ולכן היא מתמסרת לחויות השתייה ואינה מתכחשת לרגשותיה.

בבית השני נחשפת הדוברת במלוא חולשתה. ניסיונות ההתנגדות לזיכרונות האהבה לא צלחו. הסכר נפרץ. והיא מוכנה לכרוע ברך, (עובדה המעידה על מעמדה הנחות במערכת יחסים זו) כדי להרוות את צימאונה באותה אהבה שנלקחה ממנה, ואשר לה היא משוועת. היא שותה את המים לרוויה. משום שהם מהווים צורך אלמנטארי לקיומה.ⁱⁱ

• **היחס של הדוברת אל האהבה:** זהו יחס מורכב של אישה בוגרת, היודעת את האושר

וגם את הכאב שבאהבה. היא יודעת עד כמה קשה להיות הגיוני באהבה, ועד כמה קשה להדחיק ולדכא רגשות, אפילו כשרוצים בכך מאוד.

יחסה אל האהבה בא לידי ביטוי בהתפתחות שחלה בצירוי המים:

בהתחלה - ים מציף ומסעיר.

בסיום – אגם סואן

הריסת הסכר אינה גורמת לסבל, אלא מאפשרת לה להרוות את צימאונה הגדול.

המילה משבר פירושה גל, אך גם מעלה אסוציאציה של משבר, ובאמצעותה אנו חשים ביחס דו- ערכי אל הים, אל האהבה. התמונה התחילה בפגישה חטופה, במילים קטועות ומסתיימת בהתמכרות מוחלטת לרגשות המציפים ולניסיון לרוות מים האהבה עד תום. קיימת חוסר פרופורציה בין טיב הפגישה החטופה והמקרית לבין הרגשות המתעוררים בעקבותיה. דבר המבליט את עוצמת הרגשות אותם דיכאה הדוברת ואת הצמא הרב שלה לאהבה.ⁱⁱⁱ זהו שיר לירי. שיר אישי הכתוב בגוף ראשון, החושף את רגשותיה של הדוברת המזוהה עם רחל המשוררת. רגשות של סבל וכאב בגלל הפרידה בעבר מהאהוב, ולצידם רגשות של אושר ואהבה המציפים אותה כתוצאה מהמפגש עמו.

מבנה ודרכי עיצוב:

שיר קלאסי בן שני בתים סימטריים בני 4 טורים כל אחד. המשקל היאמבי המכיל טור בן שש רגליים לעומת טור בן ארבע רגליים, יוצר מקצב הנשמר לאורך כל השיר, אך גם מזכיר תמונה מחזורית של גלים בים.

מבנה המשפטים: השיר בנוי ממשפטים קטועים רצופים בסימני פיסוק ובפסיחות. הדובר מדגיש את הסערה הרגשית של הדוברת ואת הזיכרונות המציפים אותה.

החריזה מסורגת א,ב,א,ב.

האימאג'ים בשיר (תמונתיות)

1. תמונת הים הסוער
2. תמונת הסכר הנפרץ על ידי המים.
3. תמונת האישה הכורעת לשתות ממי האגם הסואן.

מטאפורות

- משבר האושר והדוי - תיאור הרגשות שהציפו אותה כנחשול ים (גל) הגורם לה לאושר, אך גם לסבל.
- סכר שכחה - הדוברת מנסה להשכיח את אהבתה. היא בונה חומת מגן (סכר) על מנת לשכוח את האהוב. בניית הסכר היא מלאכותית, והיא מתגלה כלא יעילה. משום שאי אפשר לחסום את האהבה באמצעות ההיגיון.

- שפת אגם סואן - הכריעה על הברכיים כדי לשתות ממנו לרוויה יש בה התמסרות טוטאלית, הבאה לבטא את הצמא הגדול לאהבה.
 - לשתות ממנו לרוויה - המים מטפוריים לים האהבה. כשם שהמים מרווים את הצמא כך האהבה ממלאת אותה.
- מוטיב המים:** בשיר מופיעים ציורים לשוניים הקשורים במים הן בפעלים והן בשמות עצם: "הציף", "הסעיר", "משבר האושר והדוול", "סכר שכחה", "שפת אגם סואן", "לשתות ממנו לרוויה".
- כל תמונות המים מייצגות את זיכרון האהבה שאובדנה גרם לסערה (מְשִׁבֵּר) ולנפילה מאושר לכאב ולסבל. אהבה זו שלחצה על ליבה כמו המים הלוחצים על הסכר ומבקשים להתפרץ על אף ההגנות (סכר השכחה) שבנתה הדוברת כדי למנוע את התפרצותה, וכל זאת כי רצתה להרוות את צימאונה באהבה או בזיכרונותיה את צימאונה.

רמיזות

- "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה" (שיר השירים ח' 7) המשוררת רחל מציירת את האהבה כמים רבים מחיים ולא כמו אש שורפת וממיתה. "רשפיה רשפי אש שלהבתיה" (שיר השירים ח' 6).
 - כריעת הברך רומזת לכניעה ליצר. והיא רומזת למסופר בשופטים ו' 7 - על אותם 300 לוחמים שלא כרעו על ברכיהם ולכן גדעון לא לקח אותם לקרב, משום שמבחינתו הם הפחדנים והנכנעים.
- בשיר כניעתה של הדוברת היא אחרת ושונה. משום שהיא מתארת כניעה והיסחפות מתוך רצון ואהבה. היא מעידה על על אומץ לב ונחישות. ולכן יש מידה של אופטימיות בסיום.

הדרגתיות

קיימת הדרגתיות והתפתחות במטאפורת המים מים סוער לאגם סואן. ישנה רגיעה בעקבות הפגישה החטופה. היא נרגעת ושונה לרוויה.

חזרות

- בשיר מופיעות מספר חזרות:
 - המילה "פגישה" חוזרת פעמיים בבית א: "פגישה, חצי פגישה" – היא מדגישה את עוצמת הפגישה למרות היותה קצרה וחפוזה.

- המילה "ושוב" חוזרת פעמיים ומדגישה את האינטנסיביות של הזיכרונות החוזרים. ניסיונות ההתנגדות של הדוברת הם ניסיונות התנגדות לכמיהת הלב, לכן הם לא יצליחו.

- המילה "הכל" חוזרת פעמיים ורומזת על גודש הרגשות שהציפו אותה. הצפת הרגשות מעוררת אצלה גל גדול של אושר ודווי .
ביבליוגרפיה:

1. גילה פודר-דרויאן, פגישה, חצי פגישה בתוך: "השירה שבבגרות, עמ' 144-147, לחמן, 2006/7

2. לאורך השורות, נט"ע, מדריך למורה, הוצאת רמות, אוניברסיטת ת"א.

3. דורמן תרצה, פרשנות : פגישה, חצי פגישה.

"אומץ" - יהונתן גפן

גשר צר	בעולם הזה
אדם לחברו	מפריד בין
לעברו	בין אדם
לשברו	בין אדם
לקברו	בין אדם

גשר צר ואנו כבדים עד מאד

וצר

לי

צר

לי

צר

לי

והעקר לא לרעד

נתחו את השיר על פי העקרונות שלמדנו

היצעו השאלות המנחות:

אומץ יהונתן גפן

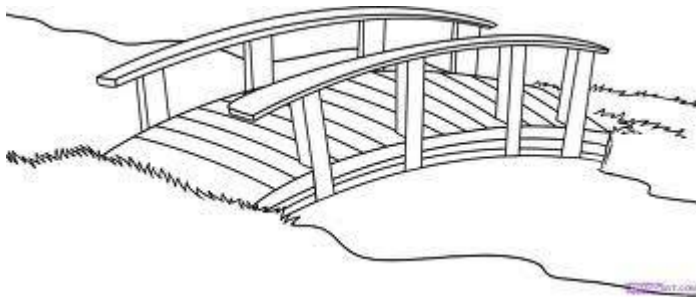
השיר כתוב "הצולף הזה צר מפריד בין..."

האם זה מפריד האדם?

האם כדיומי

נסו לשער מה משמעות המילה "צר" השיר?

מה המשמעות של כל אחת מהנקודות ביניהן מפריד האדם הצר?

מבנה השיר

המשורר, יונתן לטן, ציב את השיר בצורה מיוחדת. צורה המשתת את תוכנו של השיר. הדרך בה מצובה השיר על הדף, כלאמר סדר השורות, צורתן ואורכן נקרא טיפוגרפיה.

בין הציצוב האראפי של השיר ובין תוכנו קיימת קשר. מהו?

האשר השיר מתואר כאשר צר.

1. מהי ההרעשה שנתרמת כתוצאה מהליכה על גשר צר ?

2. כיצד בא הדבר לידי ביטוי בחנה השיר ?

3. השיר מסתיים בשלוש מלים : "והציקר לא לרצוד"

כיצד משמעות משפט זה מתקשרת לנאמר בשיר ?

המלה "אומץ" לא מופיעה כלל בשיר.

כיצד היא מתקשרת לנאמר בשיר ?

פעילות אקולטורסטית מעוררת סקרנות ועניין

אם מסתכלים על השיר מרחק מסוים, רואים צורה מסוימת (על אביצ).

מה מסתא אביצ?

כיצד מתקשרת צורת האביצ לתוכן המדבר על עבר צר?

האם האביצ מציג את הפער, או מאשר בין הצדדים?

האם תכולת האביצ מאשרת, מקשרת או מפרידה?

רוב המילים בשיר חוזרות על עצמן - מה המשמעות של החזרה בכל פעם?

חלק מהמילים חוזרות ביניהן. מה נותנת החריזה? כיצד היא מתאמת?

השיר בנוי משורות קצרות במיוחד - מדוע זה כך לדעתכם?

ואולי ההליכה על גשר צר דורשת אותה מידת אומץ כמו בקשת סליחה.

דימוי הגשר שואב את כוחו מדבריו של רבי נחמן מברסלב שנעמי שמר הלחינה: "כל העולם כולו גשר צר מאוד והעיקר לא לפחד כלל"

לשמיעת השיר:

<http://www.youtube.com/watch?v=KaN2AP-PMKM>

http://www.youtube.com/watch?v=XYikd_fIEWM

השיר - י"א 2 - טונה

מילים: איתי זבולון
לחן: איתי זבולון, ניר דנן, שמוליק קראוס
עיבוד: יקיר בן טוב, ניר דנן, שמוליק קראוס

מורות קראו לי מעופף
יושב לי בכיתה ומתופף
גיאנספורט, ראסטות ומשאף
שם ראש וחורפ, (הארדקור) שהכל ישרף
זה עוד בוקר בי"א 2, על הכיף כיף
עייף, בחנו אותי על "Had, Has, Have"
כשעמדתי על שלי אמרו לי "שב, שב, שב"
טקסט, טקסט, אין לב, אין ממה להתלהב
והראש על הבנות והמחשב
כשהדלת נטרקת והכיתה משתתקת
למדנו איך לנתק את המחשבות
ככה שבשקט בשקט נוצרה צלקת, צלקת
שלרפא אותה לקחו שנים רבות
יצאתי לחיים ברגליים יחפות
אני שורף שנים יפות בתוך כיתות שקופות
אני זוכר את הימים
אני זוכר המון תקופות טובות
ובעיקר איך למדנו לכבות
בובות בובות...
"אהלן גברת טונה, הוא בסה"כ בסדר
ילד גבר, לא מעבר, הוא בסה"כ בסדר
הממוצע שלו ממוצע, הוא לא כל כך מקשיב
אם הוא יכול להתעניין יהיה מגניב, אה כן
הוא מאחר, הוא מדבר, הוא מקשקש, הוא מצייר
הוא מסרב להתבגר, הוא מסתגר
הוא יכול להשתפר, הוא יכול להתדרדר
העיקר שהוא בוחר את הנתים שהוא בוחר"
שעות על גבי שעות נפלתי שמה בין הכיסאות
מאמין לכל נכשל, אומר "אמן" לתוצאות
לקחתי אחריות על השגיאות
היום מפנה בחזרה ת'אצבעות
על החומר שיריתם במטח
המקצועות שלא שונו מהפלמ"ח
הכסת"ח על גבי כסת"ח
כך למדנו בעיקר איך לצבור חובות
להסתדר על המדף ולקוות
בובות בובות...
ולא מזמן כשהרגשתי מאוד "דאון"
הקשבתי ל"דוג פאונד"
לשכוח קצת מכל המחשבות שפתאום באו
הבנתי הכל, ואו, ישבתי שם סתם
מיותר כמו הסיכה על הכיפה של חנוך דאום
איך תלמדו אותי לסמוך על עצמי, לחתום על חוזים

לקלוט תרגשות שבפנים, לבנות יחסים
איך אדע לחיות בשלום? איך תלמדו אותי לחלום?
אתם לא יודעים חלום מהו
הייתי שם מליון פאונד
שכל עוד הם ימשיכו לצפצף באותו סאונד
ככה ישמע גם העתיד שלי
אז המילים שלי הן כמו אגרוף לראש, פאו!
תודה לאל אני לא עוד רובוט
שתלמדו אותו לקרוא פקודות, שלום ורוב תודות
כשתחתוך את החוטים אז תבין
שבפנים יש מיליון תשובות
בובות בובות...

- הקשיבו לשיר קראו את המילים.
- תחושות שעולות בעקבות שמיעה וקריאת השיר.
- שאלו שאלות העולות מהשיר.
- בחרו מילה/שורה שמדברת אליכם.
- מה משמעות המילה בובות בשיר?
- כתבו שורה/ בית נוסף לשיר.

בסיום יחידה זו

מהי, אם כן, שירה? האם כל שיר יכול להיחשב לשירה?